

V. Komentář k instrukci *Dignitas connubii*-čl.143-216

Titulus	Stat' VI.
VI DE CESSATIONE INSTANTIAE	USTÁNÍ ŘÍZENÍ
Caput I	Kapitola I.
DE INSTANTIAE SUSPENSIONE, PEREMPTIONE ET DE EIDEM RENUNTIATIONE	POZASTAVENÍ, UKONČENÍ A VZDÁNÍ SE ŘÍZENÍ

Čl. 143

Řízení v případě smrti jedné strany

Si coniux moriatur durante processu:

Zemře-li manžel v průběhu řízení:

1° causa nondum conclusa, instantia suspenditur donec alter coniux vel alius, cuius intersit, instet pro prosecutione; quo in casu legitimum interesse probandum est;

1° nedošlo-li k uzavření záležitosti, pozastaví se řízení, dokud nenavrhne pokračování druhý manžel nebo ten, kdo na tom má zájem; v tom případě musí být zákonný zájem prokázán;

2° causa vero ad normam art. 237 conclusa, iudex procedere debet ad ulteriora, citato procuratore, si adsit, secus defuncti herede vel successore (cf. cann. 1518; 1675, § 2).

2° došlo-li k uzavření záležitosti podle čl. 237, je soudce povinen dále pokračovat v řízení poté, co předvolal prokurátora, je-li, nebo dědice zemřelého nebo nástupce (srov. kánn. 1518; 1675, § 2).

1. Článek přizpůsobuje kánn. 1518 a 1675 zvláštní situaci řízení o neplatnost manželství a předvídá pro případ, že zemře jeden z partnerů napadeného manželství před ukončením procesu, různé následky podle stádia řízení.
2. Jestliže se záležitost nachází ve stádiu mezi *citatio* (čl. 126, § 1) a *conclusio* (čl. 237, § 1) a zemře manžel, je proces přerušen. Zpravidla neexistuje žádný důvod jej dále vést sám o sobě, protože na nejčastějším cíli, stanovit svobodu od manželského svazku, a tím dosáhnout možnosti nové svatby, již není žádný zájem.

Suspendere míní čl. 143, že je řízení v klidu a neplynou započaté lhůty, především lhůta k zániku zahájeného řízení podle čl. 146. Takové přerušování se koná vždy, když z důvodů, které nejsou odstranitelné stranami nebo jejich zástupci, něco brání normálnímu průběhu řízení. Další případy než ten v čl. 143 jmenují čl. 144 a čl. 145.

3. Článek však předvídá možnost, že přeživší manžel nebo jiná osoba, které se řízení týká, může navrhnout pokračování v procesu. Je vyžadován důkaz zájmu na právní ochraně. Tento je pro přeživšího manžela spíše možný nežli pro třetí osobu.

- Přeživší manžel, jestliže je to žalobce, může uplatnit, že motivem pro žalobu nebyla (nebo nebyla pouze) opětovná svatba, nýbrž (také) objasnění toho, zda napadené manželství skutečně vzniklo, což pro vlastní životní osud není bez významu.

Jestliže je přeživší manžel nežalující stranou, může uplatnit, že jeho manželství bylo žalobou vtaženo do pochybnosti, a tato pochybnost má být odstraněna. Zde jsou přiblížena podobná hlediska jako při odporu nežalující strany proti zpětvzetí žaloby ve smyslu čl. 150, § 2.

- Třetí osoba musí uvést důvody ke zvážení jejího zájmu na právní ochraně, jak je vyžaduje čl. 93 pro napadení manželství po smrti jednoho z manželů.
4. Jestliže byla záležitost zralá k rozhodnutí, když strana zemřela, když tedy byla podle čl. 237 deklarována *conclusio in causa*, je zpravidla záležitost dovedena ke konci nezávisle na vypadnutí strany. Zájem dosavadního žalobce na právní ochraně, když je přeživší částí, není zkoumán, rovněž tak nikoliv, zda má v opačném případě přeživší nežalující partner zájem na rozsudku.

Čl. 144

Odpadnutí opatrovníka nebo prokurátora

§ 1. Si a munere cesset curator vel procurator, qui sit ad normam art. 101, § 2 necessarius, instantia interim suspenditur (cf. can. 1519, § 1).

§ 1. Zřekne-li se úřadu opatrovník nebo prokurátor, který je nutný podle čl. 101, § 2, pozastaví se prozatím řízení (srov. kán. 1519, § 1).

§ 2. Alium autem curatorem praeses vel ponens quam primum constituat; procuratorem vero constituere potest, si pars id facere neglexerit intra brevem terminum ab eodem iudice statutum (cf. can. 1519, § 2).

§ 2. Předseda nebo zpravodaj pak co nejdříve ustanoví nového opatrovníka; může ustanovit prokurátora, zanedbala-li to strana během krátké lhůty určené tímtož soudcem (srov. kán. 1519, § 2).

1. Jestliže odpadne opatrovník, který je ustanoven pro stranu podle čl. 99, § 1, nebo opatrovník, kterého shledal soudce podle čl. 101 nezbytným k zastoupení strany, nemůže být řízení prozatím dále vedeno. K tomu, co míní kodex *instantiam suspendere*, → čl. 143 bod 2.
2. § 2 obsahuje následné účinky pravidel podle čl. 99 a čl. 101. Pokud je tam soudci uloženo postarat se o opatrovníka nebo prokurátora, je také při jejich odpadnutí povinen k péči o náhradu. Přitom v případě prokurátora má strana, o jejíhož zástupce jde, přednost. Jedná-li soudce sám od sebe, platí pro trvání úřadu jím ustanoveného prokurátora čl. 101, § 2.

Čl. 145

Přerušování hlavní záležitosti

§ 1. Pertractatio causae principalis quoque suspenditur, quoties primum resolvenda est quaestio a qua pendet prosecutio instantiae vel ipsa definitio causae principalis.

§ 1. Projednávání hlavní záležitosti je také pozastaveno, kdykoliv se musí nejdříve vyřešit otázka, na které závisí pokračování řízení nebo samo rozhodnutí hlavní záležitosti.

§ 2. Huiusmodi suspensio obtingit pendente querela nullitatis adversus sententiam definitivam vel in causa ob impedimentum vinculi, si existentia praecedentis vinculi simul in dubium vocatur.

§ 2. Toto pozastavení řízení nastupuje po nápadu stížnosti na neplatnost konečného rozsudku nebo v záležitosti ohledně překážky svazku, pokud současně vyvstane pochybnost o existenci předchozího manželského svazku.

1. Chod řízení v záležitosti neplatnosti manželství bude přerušeno – k pojmu → čl. 143 bod 2 –, když je třeba provést řízení o nahodilé záležitosti podle čl. 217. Zda bude řízení potom znovu zahájeno, závisí na výstupu řízení o nahodilé záležitosti: Bylo-li např. zkoumáno to, zda bylo o tomtéž manželství z téhož žalobního důvodu již jednou rozhodováno (→ čl. 9, § 2), a bude-li to zjištěno, je hlavní řízení nepřipustné a nemůže být dále vedeno. Umožňuje-li výstup řízení o nahodilé záležitosti

pokračování procesu o neplatnosti manželství, je třeba jej vést po rozhodnutí o nahodilé záležitosti dále podle obecných pravidel.

2. Stížnost na neplatnost rozsudku přerušuje projednávání záležitosti, jak předvídá § 2. Předpokladem je, že je záležitost vůbec zahájena, když byla vznesena stížnost na neplatnost. To je v případě,
 - když byla stížnost na neplatnost svázána s odvoláním. Odvoláním je záležitost zahájena u odvolacího soudu, bude však projednána teprve po (negativním) rozhodnutí o stížnosti na neplatnost.
 - když po prvním pozitivním rozhodnutí ve smyslu čl. 264 byla záležitost předána odvolacímu soudu. Toto zaslání z úřední povinnosti odůvodňuje zahájení řízení u odvolacího soudu. Poté vznesená stížnost na neplatnost proti rozsudku předchozího stupně přerušuje projednání záležitosti ve smyslu čl. 265, § 1 nebo čl. 266.
3. Stížnost na neplatnost proti konečnému rozsudku je pro dlouhé lhůty v případech takzvané nenapravitelné neplatnosti podle čl. 271 také možná, když neprobíhá řízení o záležitosti. Stížnost na neplatnost potom nemá žádné účinky ve smyslu čl. 145, § 2.
4. Když u žaloby na neplatnost pro překážku existujícího manželského svazku (kán. 1085) bude uplatněno, že bylo neplatné manželství odůvodňující manželský svazek, může být řízení o hlavní záležitosti vedeno dále teprve poté, když byl přezkoumán stav prvního manželství. Protože odtud závisí rozhodnutí v hlavní záležitosti – platnost prvního manželství je předpokladem skutkové podstaty překážky manželství ve smyslu kán. 1085 –, byl by proveden tento přezkum v řízení o nahodilé záležitosti podle čl. 217. Jednalo by se potom o případ uvedený již v § 1. Instrukce však vychází patrně z toho, že o prvním manželství bude vedeno vlastní hlavní řízení. Je jen otázkou, kdo má vznést odpovídající žalobu, neboť žalobce procesu ohledně druhého manželství by nemusel mít žádný zájem na prohlášení neplatnosti prvního manželství. Obhájce svazku nemá žádné žalovací právo a předpoklady pro žalobní právo ochránce spravedlnosti také nejsou dány.

Čl. 146

Zánik zahájeného řízení

Si nullus actus processualis, nullo obstante impedimento, ponatur a partibus per sex menses, instantia perimitur; tribunal vero ne omittat prius de actu ponendo partem certiorum facere. Lex autem particularis alios peremptionis terminos statuere potest (cf. can. 1520).

Neprovedou-li během šesti měsíců strany žádný procesní úkon, ač jim v tom nic nebrání, zaniká stupeň; avšak soud nesmí opomenout nejprve stranu upozornit na akt, který má být proveden. Místní zákon může stanovit jiné prekluzivní lhůty (srov. kán. 1520).

1. Článek hrozí zánikem zahájeného řízení jako mimořádným způsobem ukončení řízení, pokud strany zůstanou po šest měsíců nečinné. Oproti formulaci textu neplatí článek pro nežalující stranu, neboť této nepřisluší vůbec žádná povinnost jednání. Může zůstat nečinná bez účinků pro existenci řízení a stav zahájenosti. Jinak to platí, jestliže nežalující strana prvostupňového řízení podala odvolání a tím se stala odvolatelem. Potom pro ni platí to, co je řečeno o žalobci níže.

Pro žalobce platí čl. 146, protože je částí zainteresovanou na provedení řízení, protože je to jeho právo na objasnění osobního stavu, o něž jde. Může nečinností způsobit, že uskutečnění jeho práva v tomto řízení pro něj již nebude dosažitelné.

2. Nečinnost má právní následky, pokud žalobce musel provést procesní úkon. V úvahu přichází povinnost navrhnout důkazy, neboť povinnosti, které je třeba splnit před předvoláním, jsou předpokladem zahájení řízení, nemohou tedy již být zanedbány; jiné však nejsou pro pokračování řízení stanoveny.
3. Šestiměsíční lhůta je užitečnou lhůtou, jak čl. 146 sice nikoliv formálně, avšak skrze výhradu „*nullo obstante impedimento*“ zdůrazňuje. To znamená: žalobce musí
 - vědět, že musí jednat,
 - vědět, že běží lhůta,
 - moci jednat.

Zánik zahájeného řízení tedy není žádným „zaspáním“ procesu, protože někdy bude zjištěno, že je žalobce již déle než půl roku v prodlení s dalšími úkony.

4. Účinkem nečinnosti je, když jsou pro to dány všechny předpoklady, zánik zahájeného řízení (*peremptio instantiae*). Řízení tím končí. V prvním stupni to má stejný význam jako zpětvzetí žaloby, v odvolacím řízení má stejný význam jako vzdání se opravného prostředku. Od zpětvzetí žaloby se liší zánik zahájeného řízení potud, že nevyžaduje žádný souhlas protistrany, jak jej čl. 150 požaduje alespoň mlčky. Chce-li tedy nežalující strana zabránit, aby žalobce nechal řízení ztroskotat ve stádiu důkazních návrhů, může soudci sama nabídnout důkazy.
5. Opětovné přijetí zaniklého řízení se řídí podle čl. 19. V záležitostech osobního stavu, které nikdy nepřechází do stavu právní moci (→ čl. 289, § 1), platí pro účinky zániku stupně (resp. zpětvzetí žaloby): je předně možné nové podání téže žaloby; ale také opravný prostředek, která zanikl uplynutím lhůty, může být kdykoliv přijat.
6. Instrukce stejně jako kodex mlčí ohledně obecné možnosti přerušit řízení ve shodě mezi soudem a žalobcem. Proto je však praktická potřeba. Žalobce může např. mít důvod chtít vzdor podané žalobě na neplatnost vyčkat civilního rozvodového řízení. Když žalobce zůstane nečinný se souhlasem soudce, neběží lhůty pro zánik zahájeného řízení.

Jeden případ přerušení řízení se souhlasem stran jmenuje čl. 153, § 1, který se použije, když se objeví podezření nedokonanosti manželství napadeného pro neplatnost.

7. Lhůty stanovené v čl. 146 mohou být změněny partikulárním právem.

Čl. 147

Prohlášení zániku

Peremptio obtinet ipso iure atque ex officio etiam declarari debet (cf. can. 1521). Ukončení řízení nastává samým právem a musí být prohlášeno z úřední povinnosti (srov. kán. 1521).

1. Zánik zahájeného řízení podle čl. 146 nastupuje mocí zákona. Není to osobní, takže by třeba byli chráněni nezletilí. Spíše lhůty k zániku běží, dokud tito nejsou způsobilí k jednání, protože nemají prokurátora, poručníka nebo opatrovníka („suspense řízení“ → čl. 143 bod 2).
2. Zánik zahájeného řízení musí být soudcem prohlášen z úřední povinnosti, nepotřebuje k tomu žádný návrh. Zánik ale není následkem jeho prohlášení, které má ryze deklaratorní charakter.

3. Prohlášení soudce je třeba zrevidovat, jestliže žalobce zpětně důvodně uplatní, že nemohl jednat, a proto lhůta neuplynula. Totéž platí, pokud žalobce nebyl při vědomí o své povinnosti jednat a o lhůtě. Soudce se proto přesvědčí, předtím než prohlásí zánik zahájeného řízení, že sám udělal vše, aby strana věděla o své povinnosti jednat a o lhůtě k zániku, a že od té doby uplynula šestiměsíční lhůta (případně jiná partikulárně právní lhůta).

Čl. 148

Účinky zániku

Peremptio extinguit acta processus, non vero acta causae, quae ideo vim retinent in nova instantia ad idem matrimonium nullum declarandum (cf. can. 1522). Ukončením řízení zanikají akta řízení, ne však akta záležitosti, která jsou proto účinná v novém řízení o prohlášení neplatnosti téhož manželství (srov. kán. 1522).

1. Zánik zahájeného řízení ukončuje (→ kán. 1517). Již nemůže vést k rozsudku. Proto jsou všechny písemnosti, které se ve vlastním smyslu týkají řízení (procesní akty), se zánikem bez účinku.

Akta záležitosti (k rozlišení → čl. 88, § 1) mohou být použita v novém řízení mezi týmiž stranami o téže procesní otázce (→ kán. 1513), a to jako akta záležitosti získaná v novém řízení.

„*Alia instantia*“ není míněn jiný stupeň řízení (instance ve smyslu stupně řízení), protože při zaniklého řízení ještě neexistuje žádné rozhodnutí, které by mohlo být dovedeno k vyššímu soudu. „*Instantia*“ je zde spíše použito ve smyslu stati VI. (zahájenost řízení).

2. Akta záležitosti jsou, protože jsou vyhotovené úředními osobami při výkonu jejich úřadu, veřejnými církevními listinami. Jako takové mohou mít význam také mimo nové řízení.

Čl. 149

Výlohy při zániku

Peremptae instantiae expensas, quas quaeque ex partibus fecerit, ipsa ferat, nisi iudex iusta de causa aliud statuerit (cf. can. 1523). Výlohy takto ukončeného řízení, které vznikly každé ze stran, si hradí každá sama, pokud soudce ze spravedlivého důvodu nestanoví jinak (srov. kán. 1523).

1. Podle čl. 149 nese každý účastník řízení sám jím zapříčiněné nebo jemu vzniklé náklady zaniklého řízení. Patrně je základem této úpravy představa, že obě strany mohly přispět k zániku zahájeného řízení vlastní nečinností (srov. formulace čl. 146). To však není ten případ, neboť jen žalobci (nebo odvolateli) přísluší břemena, jejichž nerespektování může vést k zániku (→ čl. 146 bod 1).
2. Z tohoto pohledu by byla úprava čl. 149 hrubě nespravedlivá, kdyby tuto nespravedlnost nezmírňovala klauzule vycházející z kán. 1523 CIC, která soudci přiznává možnost k jinému rozhodnutí. Soudce bude rozhodovat odlišně od pravidla, aby např. odvrátil následující důsledky:

Žalovaný, který si vzal advokáta, aby se bránil proti žalobě, jej má podle čl. 149 zaplatit sám, ačkoliv žalobce nechal řízení zaniknout liknavostí, a žalovaný tak také nemůže být odmítnutím žaloby osvobozen od nákladů. Nelze vyloučit, že žalobce při znalosti skutečnosti, že nebude moci přinést nezbytné důkazy, zůstane nečinný a nechá dopadnout k vlastní škodě. Tato úprava odporuje, i když již má také tradici, požadavku spravedlnosti církevního práva. Nedbá zásady, že ručí ten, kdo jedná, i

když se dává liteře zdání, že je tomuto pravidlu věrná. Ve skutečnosti to není žalovaný, kdo zapříčinil procesní náklady, nýbrž žalobce.

Čl. 150

Zřeknutí se zahájeného řízení

§ 1. In quolibet statu et gradu iudicii potest actor instantiae renuntiare; item tum actor tum pars conventa possunt processus actis, a semetipsis petitis, renuntiare sive omnibus sive nonnullis tantum (cf. can. 1524, § 1).

§ 1. V kterémkoliv stavu a stupni řízení se může žalobce vzdát řízení; rovněž žalobce i žalovaná strana se mohou vzdát všech nebo pouze některých procesních úkonů, které oni sami požadovali (srov. kán. 1524, § 1).

§ 2. Renuntiatio, ut valeat, peragenda est scripto, eademque a parte vel ab eius procuratore, speciali tamen mandato munito, debet subscribi, cum altera parte communicari, ab eadem acceptari vel saltem non impugnari, et a praeside vel ponente admitti (cf. can. 1524, § 3).

§ 2. Aby vzdání se bylo platné, musí být učiněno písemně, podepsáno stranou nebo jejím zástupcem, který má k tomu zvláštní zmocnění, aby bylo oznámeno druhé straně a od ní přijato nebo alespoň nenapadeno a připuštěno předsedou nebo zpravodajem (srov. kán. 1524, § 3).

§ 3. Defensor vinculi de renuntiatione certior fiat, firmo art. 197.

§ 3. Obhájce svazku musí být obeznámen o vzdání se, při zachování čl. 197.

1. Pod tradičním pojmem zřeknutí se *instantia litis*, tedy zahájeného řízení, se věcně neskrývá nic jiného než zpětvzetí žaloby po předvolání (*citatio* podle čl. 126, § 1). Je aktivním provedením toho, co nechá čl. 146 nastoupit nečinností žalobce. Právem omezuje čl. 150 možnost zřeknutí se zahájeného řízení na žalobce, neboť řízení započalo z jeho iniciativy a jen on se ho může zříci.
2. Zpětvzetí žaloby před předvoláním je na vůli žalobce a (odlišně než po předvolání) není svázáno na žádný požadavek souhlasu.
3. Každá strana se může podle § 1 věta druhá zříci procesního úkonu. To platí jen pro takové, které má soudce provést na návrh dotčené strany, tedy třeba kroky v dokazování, přezkum námitky, atd.

Žádná strana se nemůže zříci procesních úkonů, které navrhla druhá. Žádná strana se nemůže zříci takových úkonů, které soudce provádí na základě zákona (např. zveřejnění akt podle čl. 229).

Je otázkou, zda zřeknutí se žalobce všech procesních úkonů identické se zpětvzetím žaloby. Mělo-li být zřeknutí skutečně míněno tak, že je zřeknuto také rozhodnutí v řízení, tedy že je odvolán žalobní návrh jako takový, musí toho být k platnosti § 2 dbáno.

4. Zpětvzetí žaloby stejně jako zřeknutí se navržených procesních úkonů musí být prohlášeno písemně a podepsáno odpovídající stranou a jejím prokurátorem. Prokurátor pro to potřebuje zvláštní zmocnění. § 2 potud opakuje výrok čl. 107, § 1.
5. Prohlášení o zřeknutí musí být oznámeno protistraně. Záleží na jejím odporu, takže mlčení je hodnoceno jako souhlas. Soudce musí dát protistraně lhůtu ke stanovisku a poučit ji o tom, že její mlčení bude bráno jako souhlas. Chybí-li toto poučení, nemůže být mlčení vykládáno jako souhlas.

Zákon vyžaduje pro odpor žalované strany zdůvodnění. Nemusí být také připravena nabídnout sama důkazy pro žalobní tvrzení.

Skutečný nebo domnělý souhlas žalované strany je nezbytný pro účinnost zpětvzetí žaloby. Odporuje-li žalovaná strana, potom nadále existuje zahájené řízení a žalobce si zachová svoji roli v řízení. Potom, když měl odepřít další účast, nemůže také bránit postupu řízení. Pro prohlášení nepřítomnosti žalobce již nenabízí platné právo žádné vodítko (→ čl. 138 bod 6).

6. Zřeknutí potřebuje k účinnosti připuštění soudcem. Tím je vyhověno úloze soudce hledat pravdu a bránit nespravedlnosti. Zřeknutí se procesních úkonů, které by mohlo zfalšovat výsledek důkazů, by proto bylo zamítnuto.

Zpětvzetí žaloby může soudce odmítnout, pokud podání žaloby již přivedlo nežalující stranu do takové nejistoty o jejím osobním stavu, že ukončení řízení je v jejím oprávněném zájmu. Rozhodnutí o tom nemusí soudce přenechat (často práva neznalé) straně, nýbrž může rozhodnout sám.

Odpor nežalující strany činí rozhodnutí soudce o připuštění bezpředmětným, neboť v tomto případě trvá zahájené řízení dále mocí zákona.

7. Zřeknutí se procesních úkonů je třeba sdělit obhájci svazku, který může z vlastní iniciativy navrhnout provedení, pokud se mělo jednat o dokazování (→ čl. 197).

Čl. 151

Účinek zřeknutí

Renuntiatio a iudice admissa, pro actis quibus renuntiatum est, eosdem parit effectus ac peremptio instantiae, itemque obligat renuntiantem ad solvendas expensas forte iam factas, nisi iudex iusta de causa aliud statuerit (cf. can. 1525).

Vzdání se, které soudce připustil, má pro jednání, kterých se týkalo, tytéž účinky jako vzdání se řízení; osobu, která se vzdala, zavazuje k úhradě výloh za již provedené úkony, pokud soudce ze spravedlivého důvodu nerozhodne jinak (srov. kán. 1525).

1. Účinky zřeknutí se zahájeného řízení (zpětvzetí žaloby) odpovídají těm u zániku (→ čl. 146 body 4-6; čl. 148). Také nákladové následky jsou odchylně od kán. 1525 harmonizovány s těmi podle čl. 149.
2. Od shora jmenovaných účinků jsou pro zřeknutí se procesních úkonů případné jen některé, totiž ty, jmenované v čl. 148 ve vztahu k aktům procesu a aktům záležitosti. Kdyby měly např. vzniknout náklady na dokazování, které potom přesto nebude provedeno, je povinna k vyrovnání nákladů ta strana, která důkaz navrhla a nyní se jej zřekla.

Čl. 152

Opětovné přijetí po ukončení

In casu peremptionis vel renuntiationis, causa resumí potest ad normam art. 19.

Pokud dojde k ukončení nebo vzdání se, může se záležitost znovu zahájit podle čl. 19.

Článek je ryze odkazovací normou, která doplňuje ustanovení ohledně ukončení zahájeného řízení zánikem nebo zřeknutím.

Caput II

DE CAUSAE SUSPENSIONE IN CASU DUBIAE
INCONSUMMATIONIS

Kapitola II.

POZASTAVENÍ ŘÍZENÍ V PŘÍPADĚ
POCHYBNOSTI O DOKONÁNÍ MANŽELSTVÍ

Čl. 153

Pochybnost ohledně nedokonanosti

§ 1. Si in instructione causae dubium valde probabile emerit de matrimonii inconsummatione, ex partium consensu atque alterutrius vel utriusque coniugis petitione tribunal potest decreto causam suspendere et processum de matrimonio rato et non consummato instituere (cf. can. 1681).

§ 1. Jestliže v průběhu vyšetřování vznikne důvodná pochybnost o dokonání manželství, může soud se souhlasem stran a na žádost jednoho nebo obou manželů dekretem pozastavit řízení a zahájit řízení ohledně platného a nedokonaného manželství (srov. kán. 1681).

§ 2. Quo in casu, tribunal instructionem compleat pro dispensatione super rato (cf. cann. 1681; 1702-1704).²⁰

§ 2. V takovém případě musí soud doplnit vyšetřování s ohledem na dispenz od nedokonaného manželství (srov. kán. 1681; 1702-1704).²⁰

§ 3. Completa instructione, acta transmittat ad Sedem Apostolicam una cum petitione dispensationis et cum defensoris vinculi animadversionibus ac voto tribunalis et Episcopi (cf. can. 1681).

§ 3. Po ukončení vyšetřování se musí zaslat akta Apoštolskému Stolci spolu se žádostí o dispenz a stanoviskem obhájce svazku a vyjádřením soudu a biskupa (srov. kán. 1681).

§ 4. Quod si alterutra pars consensum de quo in § 1 dare renuerit, moneatur de iuridicis suae recusationis consensu.

§ 4. Odepře-li jedna ze stran souhlas, o němž v § 1, upozorní se na právní důsledky odepření.

²⁰ Cf. C. PRO SACR., Litt. circ., 20 dec. 1986, n. 7.

1. Řízení o neplatnost manželství a řízení o nedokonání mají odlišné kladení otázek a odlišný charakter. První slouží ke stanovení, zda manželství vzniklo platně; až do právně účinného prohlášení platí manželství podle kán. 1060 za platné. Na soudní objasnění je právní nárok.

Řízení o nedokonanosti nezpochybňuje platnost manželství, nýbrž usiluje o jeho zrušení, které je aktem milosti, na niž není právní nárok. Obě řízení mohou být rozvíjena vedle sebe, poté co byla opuštěna dřívější teorie, která pro (logicky nespornou) skutečnost, že se nemůže zrušit neplatné manželství, požadovala odmítnutí řízení o nedokonanosti, dokud bylo přezkoumáváno podezření neplatnosti manželství.

2. Čl. 153 pojednává o případu, kdy z řízení o neplatnost manželství vyplynou vodítka pro nedokonanost manželství. Opačný případ byl vysloven v Instructio „Dispensationis matrimonii“ Posvátné kongregace pro svátosti ze 3. března 1972 (AAS 64 [1972] 244-252) a byl obnoven v „Literae Circulares de processu super matrimonio rato et non consumato“ Kongregace pro svátosti ze dne 20. prosince 1986 (→ MK, úvod před 1697, 5 a 1699, 5).

3. Soud normálně nemá oprávnění vést sám od sebe řízení o nedokonanosti. Spíše je získává přidělením záležitosti diecézním biskupem (→ kán. 1700, § 1 CIC).
4. Soud je oprávněn k vyšetřování ohledně nedokonanosti, pokud pro to jsou znatelná vodítka z vyšetřování ohledně neplatnosti manželství. Podle úpravy čl. 206, § 2 *Provida mater* a N^o. I. jmenované *Instructio* z roku 1972 bylo na vůli jedné nebo obou stran, navrhnout v takovém případě provedení řízení o nedokonanosti. O tom již čl. 153 nehovoří, spíše ukrývá právo spoluúčasti na rozhodování ve vedlejší větě o přerušení řízení o neplatnost. To znovu přichází ke slovu v N°. 7 *Literae* (→ následující body).
5. Soud potřebuje souhlas stran, aby mohl přerušit řízení o neplatnost. I když nesouhlasí jen jedna strana, je následkem jejího právního nároku na určení osobního stavu, že soud musí pokračovat v řízení.

V „*Nota explicativa*“ z 2. března 2005 (in Comm. 37 [2005] 107-112) odpověděl prezident PCI na tři otázky ve vztahu ke kán. 1681, z nichž vyplývá: souhlas obou stran k přerušení řízení – přitom se nejedná o ukončení (s *effetto estintivo*) procesu, nýbrž právě jen o suspendování – není zapotřebí pro platnost. Soud je ale povinen se dotázat obou stran. Strana prohlášená za nepřítomnou v procesu musí být proto dotázána a její mlčení může po opakovaném dotazu (srov. čl. 138, § 3) ukazovat souhlas („*Qui tacet consentire videtur*“), takže může dovoleně následovat přerušení.

6. § 4 vyžaduje, aby byla strana, která nesouhlasí s přerušením, poučena o následcích. To konkrétně znamená, jí m.j. objasnit,
 - že na dispens od nedokonaného manželství není právní nárok, že však při dobré důkazní situaci je dispens rychleji dosažitelná;
 - že na řízení o neplatnost je právní nárok, avšak stanovení odpovídající neplatnosti manželství vyžaduje více času potřebného procesu;
 - že odepření souhlasu neovlivní chod a výsledek řízení o neplatnost manželství.
7. Jako další předpoklad vložila instrukce návrh jednoho nebo obou manželů. To je věcně správné, protože řízení o nedokonanosti může být zahájeno jen na návrh jednoho nebo obou manželů (kán. 1697 CIC).

Právo na takový návrh přísluší každému manželovi také bez souhlasu druhého.

8. Pro provedení řízení o nedokonanosti je třeba použít odpovídající kánony CIC – § 2 výslovně poukazuje na kán. 1702-1704 – s ohledem na „*Literae circulares*“ Kongregace pro svátosti z 20. prosince 1986 (→ čl. 7 bod 1).
9. Po ukončení vyšetřování je třeba zaslat akta Apoštolskému Stolci, a to Kongregaci pro svátosti (srov. čl. 67 *Pastor bonus*). Musí se připojit prosba o dispens, poznámky obhájce svazku a vota soudu a biskupa (→ čl. 154).

Čl. 154

Votum biskupa

§ 1. Si causa nullitatis instructa est in tribunali interdioecesano, votum de quo in art. 153, § 3 exaretur ab Episcopo Moderatore tribunalis, qui cum Episcopo partis oratricis consilia conferat, saltem de opportunitate petitam dispensationem concedendi.²¹

§ 1. Jestliže bylo vyšetřování provedeno interdiecézním soudem, má být vyjádření, o němž se pojednává v čl. 153, § 3, vydáno biskupem moderátorem soudu, který projedná s biskupem žádající strany alespoň vhodnost poskytnutí dispenze.²¹

§ 2. In conficiendo voto tribunal factum inconsummationis et iustam causam dispensationis exponat.

§ 2. Při tvorbě vyjádření musí soud uvést skutečnosti o nedokonání a spravedlivý důvod pro dispenz.

§ 3. Ad votum Episcopi quod attinet, nihil obstat quominus ille sequatur votum ipsius tribunalis, eidem subscribendo, in tuto posita existentia iustae et proportionatae causae pro dispensationis gratia et absentia scandali ex parte fidelium.²²

§ 3. Co se týče vyjádření biskupa, není důvod, aby nepřejal vyjádření soudu tím, že ho podepíše, pokud je postavena najisto existence spravedlivého a přiměřeného důvodu pro milost dispensu a nepřítomnost pohoršení ze strany věřících.²²

²¹ Cf. C. PRO SACR., Litt. circ., 20 dec. 1986, n. 23b.

²² Cf. C. PRO SACR., Litt. circ., 20 dec. 1986, n. 7.

1. Úprava § 1 konkretizuje normy sestavené v *Litterae circulares* v No. 23b (→ čl. 7 bod 1) ve vztahu k činiteli příslušnému pro „votum biskupa“: zatímco *Litterae* hovoří o „biskupovi interdiecézního soudu“, používá § 1 pojem biskup moderátor podle čl. 24, § 2. Tento biskup se má dohodnout s biskupem navrhuující osoby. Navrhující osobou je ta, která podle čl. 153, § 1 požádala o přerušeni řízení o neplatnost.
2. Kdo vydává votum soudu, není uvedeno. V *Litterae* jmenuje n. 23a možnost, že biskup může k vypracování vota nějakou osobou delegovat také generálně.
3. Předmětem vota soudu je na jedné straně skutečnost nedokonanosti, na druhé straně důvod pro žádost o zrušení manželství. Tím není míněn motiv navrhovatele, nýbrž výsledek uvážení mezi zásadní nerozlučitelností manželství a spravedlností prosby partnera nedokonaného manželství, být propuštěn z tohoto spojení.
4. Biskup diecézního soudu nebo biskup moderátor interdiecézního soudu se podle § 3 může bez dalšího připojit k votu soudu tím, že je spolupodepíše. Předpoklady pro žádost o dispens do Říma, že je spravedlivý důvod pro její poskytnutí, a že u věřících nevznikne pohoršení, je tam třeba vyložit. Text § 3 je vybrán z No. 7 *Litterae*.

Titulus VII

Stat' VII.

DE PROBATIONIBUS

DŮKAZY

Čl. 155

Pojem soudce v této stati

§ 1. In probationibus colligendis serventur normae quae sequuntur.

§ 1. Při shromažďování důkazů se musí zachovat následující předpisy.

§ 2. Nomine iudicis in hoc titulo veniunt, nisi aliud appareat vel ex natura rei requiratur, praeses vel ponens, iudex tribunalis quod vi art. 29 in auxilium vocatur, eorum delegatus et auditor, salvo art. 158, § 2.

§ 2. Jako soudce je v této stati označen, pokud to není zřejmé nebo to vyžaduje povaha věci jinak, předseda nebo zpravodaj, soudce soudu, který je podle čl. 29 povolán k pomoci, jejich zástupce a auditor, při zachování čl. 158, § 2.

1. Se samozřejmostí vyřčenou v § 1 má být zdůrazněno, že stať o shromažďování důkazů vykazuje určitou uzavřenost, v níž např. pojmu soudce oproti obecnému jazykovému pojetí instrukce – označuje tam podle povahy věci senát, předsedu senátu, zpravodaje nebo auditora, případně samosoudce – je třeba rozumět rozšířeně.
2. Shromažďování důkazů nepřísluší senátu, nýbrž podle stádia a pověření (→ čl. 47, § 2), jednomu z uvedených funkcionářů:
 - předsedovi senátu, jestliže převezme funkci zpravodaje a pokud úkoly nepřenesl auditorovi podle čl. 50, § 3;
 - zpravodaji, jestliže je odlišný od předsedy; jeho úkoly jsou určeny podle čl. 47, § 2;
 - soudci jiného soudu, který byl požádán o úřední pomoc (čl. 29);
 - auditorovi, který je ustanoven podle čl. 50, pokud tak dalece postačuje jeho pověření; odkaz na čl. 158, § 2 ještě jednou vyzvedává, že auditor rozhoduje o přijetí důkazů jen předběžně;
 - jejich „delegátovi“, který je podle čl. 51 ustanoveným vyslychajícím soudcem pro jednotlivý případ;
 - samosoudci, který je případně ustanoven podle čl. 30, § 3, což čl. 155, § 2 nezmiňuje snad proto, protože představuje výjimku.

Čl. 156

Důkazní břemeno

§ 1. Onus probandi incumbit ei qui asserit (can. 1526, § 1). § 1. Povinnost dokazovat má ten, kdo něco tvrdí (kán. 1526, § 1).

§ 2. Non indigent probatione quae ab ipsa lege praesumuntur (cf. can. 1526, § 2, n. 1). § 2. Důkaz nepotřebují zákonem předpokládané skutečnosti (srov. kán. 1526, § 2, n. 1).

1. Kánon obsahově navazuje na čl. 137, ve kterém byla předsedovi senátu nebo zpravodaji přidělena úloha nařídít vyšetřování.
2. Formulace „*qui asserit*“ zde míní podání, kterým došlo k prosazení tvrzeného práva, nikoliv však každý přednes. Nežalující strana nemusí např. dokazovat, že je žaloba nedůvodná, dokonce i když to tvrdí na svoji obhajobu. „*Asserere*“ je tvrzení v technickém procesním smyslu.
3. Po právu hovoří § 1 o *onus probandi*, důkazním břemenu. Strany totiž v řízení nemají povinnost ujmout se důkazů, nýbrž jen odpovídajícího břemena. To znamená, že jim zůstává přenecháno, zda chtějí důkaz nabídnout. Neučiní-li tak, mají počítat s následky. Když žalobce, který žalobce uvedl v písemné žalobě jen tolik údajů, kolik pro přijetí bezpodmínečně vyžaduje čl. 116, § 1, n. 3, nyní konečně nenabízí žádné konkrétní důkazní prostředky, ztrácí podle čl. 146 zahájené řízení po půl roce od doby, kdy byl s právním poučením vyzván k nabídce důkazů.
4. *Porobare* míní kánon dvě formy jednání: předložení důkazu a nabídku důkazního prostředku. Důkazní listinu např. může strana soudu sama předložit, zatímco nesmí vyslechnout eventuelní svědky a potom předložit protokol, nýbrž musí přenechat provedení důkazu soudci a sama se omezit na uvedení údajů o svědcích.

Dokazování není věcí stran, nýbrž soudce. Důkazní břemeno, které je jedné straně uloženo, proto spočívá v tom, aby umožnila soudu dokazování ohledně sestaveného tvrzení.

5. Pravidlo o důkazním břemeni podle § 1 platí v řízeních, ve kterých je dotčeno veřejné dobro, tedy také v řízení o neplatnost manželství, jen omezeně. V řízení podle maximy oficiality (blíže → čl. 71 bod 3) je soudce nadto povinen prošetřit skutečnosti, které jsou pro rozhodnutí procesu podstatné. Přitom je na spolupůsobení stran odkázán natolik, nakolik tyto ryze prakticky mají povědomost o tom, kdo asi připadá v úvahu jako svědek. Natolik tedy také v inkvizičním řízení přísluší stranám důkazní břemeno.
6. Podle § 2 nemusí být důkazním řízením verifikovány skutečnosti, kde jsou ze zákona domnělé. Je třeba dávat pozor na to, že mohou být domnělými jen otázky právní, nikoliv však životní skutkový stav. Platnost manželství může být domnělá (kán. 1060), nikoliv však přítomnost svatebních svědků. (Z tohoto důvodu je, ve prospěch ochrany domněnky platnosti manželství úprava kán. 144, § 2 ohledně suplování chybějící plné moci k svatbě, neboť fakt delegace *nemůže* být zákonnou domněnkou, protože to není otázka právní, nýbrž životní skutkový stav.)

Zproštění důkazního břemene platí jen pro takové domněnky, které vytváří zákon, nikoliv pro soudcovské domněnky, i kdyby byly použity v souladu s ustálenou rozhodovací činností.

Čl. 157

Dovolené a nedovolené důkazy

§ 1. Probationes cuiuslibet generis, quae ad causam cognoscendam utiles videantur et sint licitae, adduci possunt. Illicitae autem probationes, sive in se sive quoad modum acquisitionis, ne adducantur neque admittantur (cf. can. 1527, § 1).

§ 1. Je možné použít jakýkoliv druh důkazů, které se jeví soudci jako užitečné k posouzení záležitosti a jsou dovolené. Nedovolené důkazy, ať už jako takové nebo kvůli způsobu jejich získání, nesmějí být ani předloženy, ani připuštěny (srov. kán. 1527, § 1).

§ 2. Probationes sub secreto ne admittantur, nisi gravi de causa et in tuto posita earum communicatione cum partium advocatis, salvis artt. 230, 234 (cf. can. 1598, § 1).

§ 2. Nelze přijmout důkazy, které mají být utajeny, leda z důležitého důvodu a pokud je zajištěno jejich oznámení advokátům stran, při zachování čl. 230 a čl. 234 (srov. kán. 1598, § 1).

§ 3. Iudex nimiam multitudinem testimoniarumque probationum refrenet, pariterque probationes ad moras iudicio nectendas adductas ne admittat (cf. can. 1553).

§ 3. Soudce je oprávněn omezit velké množství svědků nebo jiných důkazů; rovněž nesmí připustit důkazy, které byly předloženy, jen aby protáhly řízení (srov. kán. 1553).

1. § 1 prohlašuje za pojmutelné do řízení všechny důkazní prostředky, které jsou k užítku pro objasnění procesní otázky a jsou dovolené. Přitom „*licitae*“ není míněno v právním smyslu, který by znamenal tautologii, nýbrž v morálním. Minulost dává rozpoznat, co zde má být vyloučeno: donucení (např. mučení), ale také morálně nedovolené postupy při získávání důkazních prostředků, jako třeba při výslechu muže ohledně jeho schopnosti, *verum semen* ejakulovat (impotenčním dekretem Kongregace pro nauku víry z 19. května 1977 již nemá soudcovskou relevanci).

Větou přidanou ke kán. 1527, § 1 vyzvedává instrukce, že nejsou jen důkazní prostředky, které nejsou dovolené na základě způsobu jejich získání, nýbrž také podle záležitosti. K tomu patří poznatky, které se k němu dostaly zpovědí nebo jako z příčiny zpovědi (čl. 196, § 2, n. 2).

2. Užitečné jsou všechny důkazní prostředky, které mohou vést k hlubšímu poznání skutkového stavu, který má být v procesu objasněn. Vedle důkazních prostředků CIC jsou myslitelné také možnosti moderní techniky, jako nosiče zvuku a obrazu, na které nemůže být nahlíženo jako na listiny ve smyslu čl. 184.
3. § 2 zakazuje důkazy podléhající utajení, to jsou takové, jak ukazuje odkaz na kán. 1598, § 1, které nemohou být zveřejněny ve smyslu čl. 229. Právo obou stran na obhajobu vyžaduje, aby se rozsudek opíral jen o takové důkazy, ke kterým se strany vyjádřily, alespoň skrze své zástupce.
4. S výjimkami, které může učinit soudce ze závažného důvodu, se instrukce obrací na úpravu, která se nacházela v čl. 130, § 2 *Provida mater*. Tam bylo předvídáno: Jestliže byl svědek připraven vypovídat pod podmínkou, že jeho jméno nebude oznámeno jedné nebo oběma stranám, mohl soudce, pokud prosbu považoval za důvodnou, vzít výpověď bez uvedení jména do protokolu a musel potom vyhledat dvě neutrální a hodnověrné osoby, jimiž oznámil jméno svědka a požádal o přezkum ohledně jeho přípustnosti. V aktech byla potom protokolována výpověď, která neobsahovala žádné údaje o vyslechnuté osobě.

Jak je třeba vzít z čl. 230, jsou takové výjimky možné nikoliv jen kvůli zdráhání svědka nechat oznámit stranám své jméno, – s ním by byly nejdříve projednány a přezkoumány jeho důvody, jak dalece mohou být jeho úvahy překonány –, nýbrž kvůli ohrožení veřejného dobra, které by mohlo následovat z jeho výpovědi ve vylíčeném smyslu. Soudce by potom mohl vzít výpověď do akt anonymizovanou a informace, které ohledně svědka získal, uschovat do tajného archivu kurie.

Ale také tento způsob řízení je spojen s omezením práva stran na obhajobu, neboť proti anonymní výpovědi mohou obtížněji argumentovat, takže nemůže být použit bez uvážení. Proto je vyžadováno, aby byly takto provedené důkazy oznámeny advokátům stran.

5. Soudce (pojem → čl. 155, § 2) je pánem dokazování, musí posoudit, kdy dosáhl cíle, tedy dosažení podkladu pro morální jistotu ohledně sporné záležitosti ve smyslu čl. 247. Vyslýchání svědků, které vede nadto, je zbytečné, zapříčiňují nespravedlivé procesní náklady a protahují ukončení řízení.
6. Soudce může také odmítnout další výsledky svědků, jestliže podle dosavadního výsledku dokazování nejen není přiveden důkaz pro žalobní tvrzení, nýbrž kromě toho je postavena nájisto nedůvodnost žaloby. Dokázalo-li tedy dosavadní dokazování, že např. se nejedná o impotenci, ale o pouhou sterilitu, nemusí již být svědci připouštěni. Dále mohou být odmítnuti svědci, pro které navrhovatel neozřejmil, jak mohou přispět k dokazování.
7. S výsledky svědků však nesmí být zacházeno minimalisticky. Jestliže soudce prvního stupně – to platí obzvláště pro řízení o neplatnost manželství, ve kterém je zapotřebí *duplex sententia conformis* – míní, že má morální jistotu, musí uvážit, že by druhostupňový soud mohl podle okolností požadovat jistější důkaz. Jinak ohrožuje potvrzení svého rozsudku ve druhém stupni.

Toto hledisko ale také nesmí být přeháněno do ideje, že je proces tím lépe veden, čím více svědků je slyšeno. Mezi zájmem na rychle odvíjeném řízení a na jistě odůvodněném rozsudku je třeba jít správnou střední cestou.

8. Možnost soudce k omezení dokazování se nevztahuje jen na svědky, nýbrž na každý důkazní návrh, pokud nazná, že je dán k dispozici, aby prodloužil řízení.
9. Proti odmítnutí navrženého důkazu se mohou strany podle čl. 158 bránit stížností.

Čl. 158

Návrh na zamítnutý důkaz

§ 1. Si pars instet ut probatio reiecta admittatur, ipsum collegium rem expeditissime definiat (cf. can. 1527, § 2).

§ 1. Jestliže strana trvá na tom, aby byl připuštěn zamítnutý důkaz, rozhodne o tom senát co nejrychleji (srov. kán. 1527, § 2).

§ 2. Auditor ad normam art. 50, § 3 tantummodo interim decidere potest, si forte quaestio de probatione admit-tenda oriatur.

§ 2. Auditor může podle čl. 50, § 3 rozhodnout jen prozatímně, pokud vyvstane otázka přijetí důkazu.

1. Proti rozhodnutí soudce nevyužít důkazní návrh může strana podle § 1 trvat na provedení důkazu. Opravným prostředkem je stížnost, i když čl. 158 nepoužívá termín *recurere*.
2. Rozhodnutí má vynést senát, a to *expeditissime*, což znamená nejen rychle, nýbrž že má především účinek, že proti tomuto rozhodnutí není odvolání (čl. 280, § 1, °5).

K odmítnutí svědka stranou → čl. 200.

3. Dekret soudce, kterým zamítá důkaz, může být jím samým ze spravedlivého důvodu odvolán nebo zrušen. Důvodem pro takové odvolání může být, že soudce v dalším průběhu dokazování shledá, že dříve zamítnutý důkaz může být užitečný a může posloužit nalézání pravdy. K takové nové úvaze mohou soudce přirozeně nabádat také strany nebo obhájce svazku.
4. Auditor ve smyslu čl. 50, § 3, který je pověřen provedením dokazování, může o zamítnutí nebo připuštění důkazu rozhodnout jen předběžně. Tato možnost je připuštěna, aby efektivní průběh důkazního řízení nebyl zbytečně protahován. Auditor však musí otázku předat předsedovi resp. zpravodaji.

Čl. 159

Právo přítomnosti a právo nahlížení

§ 1. Defensori vinculi et partium advocatis ius est:

§ 1. Obhájci svazku a advokáti stran mají právo:

1° examini partium, testium et peritorum adesse, nisi iudex, ad advocatos quod attinet, propter rerum et personarum adiuncta censuerit secreto esse procedendum;

1° být přítomni výslechu stran, svědků a znalců, pokud soudce z věcných a osobních důvodů vůči advokátům nerozhodl, že je nutné konat řízení tajně;

2° acta iudicialia, etsi nondum publicata, invisere et documenta a partibus producta recognoscere (cf. cann. 1678, § 1; 1559).

2° nahlížet do soudních akt, i když ještě nezveřejněných, a zkoumat listiny předložené stranami (srov. kánn. 1678, § 1; 1559).

§ 2. Examini, de quo in § 1, n. 1, partes assistere nequeunt (can. 1678, § 2).

§ 2. Strany se nesmějí zúčastnit výslechu, o němž v § 1, n. 1 (kán. 1678, § 2).

1. Článek vypovídá o právech přítomnosti a nahlížení (§ 1), zatímco § 2 upravuje, že strana nesmí být přítomna při výslechu protistrany a svědků a znalců. To má svůj důvod ve zjištění, že svědci nevypovídají nezáužatě, a tím ne tak spolehlivě, když vědí o tom, že jsou pozorovány stranami, kterým je jejich výpověď ke škodě nebo k užitku. Totéž platí v zesílené míře pro výslech druhé strany. Očividně má zákonodárce obdobné výhrady při soudním výslechu znalců. Úprava tedy odpovídá naléhání na lepší prošetření skutečnosti. Nařízení výjimky soudcem ve smyslu § 1 proto nepřichází v úvahu.
2. Podle § 1, °1 jsou k výslechu svědků zpravidla (k výjimkám → níže bod 4) připuštěni advokáti. Tím je důrazně vylepšena možnost stran k obhajobě oproti starému právu. Jejich advokáti nyní mohou bezprostředně nabýt povědomost a výpovědích svědků, dokonce i skrze soudce klást otázky (→ čl. 51) a napomáhat tak úspěšnému dokazování.
3. Také obhájce svazku je připuštěn k výslechům stran, svědků a znalců.
4. Z pravidla § 1, °1 může udělat soudce výjimku s ohledem na advokáty stran. Když to považuje za vhodné, může výslech strany nebo svědky provést při vyloučení jiných osob než notáře. Důvody mohou spočívat ve vyslychané osobě (zvláště bojácnost) nebo ve skutkovém stavu (např. svědek nechce být znám podle jména stranám z pádných důvodů, což je možné podle čl. 157, § 2). Je také myslitelné, že se musel svědek v rámci své výpovědi sám obvinít, aby vypovídal úplně, ale chce nechat dospět do povědomostí stran jen části výpovědi, které musí být protokolovány.
5. Z práva obhájce svazku na přítomnost nemůže soudce učinit žádnou výjimku.
6. Proti rozhodnutí soudce vyloučit zástupce stran není žádný opravný prostředek, kromě odvolání proti konečnému rozsudku (→ čl. 280, § 1, °4). To v řízení o neplatnost manželství není tak závažné jako v řádném sporném řízení, s ohledem na možnost kdykoliv nahlédnout do akt (→ následující bod).
7. Obhájce svazku a zástupci stran mají právo kdykoliv nahlédnout do akt. Tím je jim dána možnost znát obsah akt již před zveřejněním akt podle čl. 229.
8. Jmenované osoby mají také právo přezkoumat listiny předložené jako důkazní prostředky. Na tom je zvláštní zájem na základě velké důležitosti listin pro hodnocení důkazů.

Čl. 160 Žádné dokazování před stanovením procesní otázky

Firmo art. 120, tribunal ad probationes colligendas ne procedat, nisi ob gravem causam, ante formulam dubii ad normam art. 135 statutam, cum haec circumscribat ea quae investiganda sunt (cf. can. 1529).

Při zachování čl. 120 soud nepřikročí ke shromažďování důkazů, leda ze závažného důvodu, před stanovením formulace pochybnosti podle čl. 135, protože ona vymezuje, co se má vyšetřovat.

1. V normálním případě není přípustné shromažďovat důkazy před stanovením procesní otázky. Důkazy jsou míněny ty všechny předměty šetření skutkového stavu, které jsou v řízení shromažďovány po připuštění písemné žaloby. Důvodem pro pravidlo čl. 160 je, že teprve při stanovení procesní otázky je objasněno, co je vlastně zapotřebí dokázat. Předběžné dokazování může
 - zjistit příliš málo, ale může odchýlit cestu k lepšímu objasnění obnoveným dokazováním;

- shledat příliš mnoho, a tím překročit pověření soudce. V extrémním případě může dojít k porušení základního práva podle kán. 220.
- 2. Ze závažných důvodů může soudce zjišťovat důkazy již před stanovením procesní otázky, tj. v časoprostoru mezi vznesením žaloby a stanovením. Důvody pro to mohou být výlučně v rámci hledání vytyčení úkolu procesu. Jestliže by mohl být bez předběžného vyšetřování zmařen procesní cíl, umožnit spravedlivý rozsudek, potom je přípustné. Příklady starého práva, které se vztahují k nemožnosti nebo obtížnosti pozdějšího vyslýchání (kán. 1730 CIC/1917), mohou být nadále přibrány: nebezpečí smrti nebo odcestování svědka, stejně jako jiná pozdější nemožnost nebo obtížnost vyslýchání.
- 3. Při zachování tohoto pravidla je právem soudce objasnit skutkový stav, které mu dovoluje šetření vlastností skutkové podstaty pro připuštění žaloby (→ čl. 120).

Čl. 161

Výjimky z pravidel řízení

§ 1. Si pars vel testis se iudiciali examini ad normam articulorum qui sequuntur subicere renuat, licet eos audire per personam idoneam a iudice designatam aut requirere eorum declarationem coram publico notario vel quovis alio legitimo modo (cf. can. 1528).

§ 1. Odmítá-li se strana nebo svědek dostavit k soudnímu výslechu podle následujících článků, je dovoleno je vyslechnout i prostřednictvím vhodné osoby určené soudcem nebo vyžadovat jejich výpověď před veřejným notářem nebo jakýmkoliv jiným zákonným způsobem (srov. kán. 1528).

§ 2. Quoties in colligendis probationibus servari nequeant articuli qui sequuntur, semper cavendum est ut constet de earundem authenticitate et integritate, vitato quolibet periculo fraudis, collusionis vel corruptelae.

§ 2. Kdykoli nemohou být při shromažďování důkazů zachovány následující články, musí být vždy pečováno o to, aby byla zjištěna pravost a úplnost důkazu a vyloučeno jakékoliv nebezpečí podvodu, smluvení nebo podplácení.

1. Církevní soud nemá žádné prostředky k donucení strany nebo svědka k výpovědi. Pohrůžka trestem a náhradou škody (kánn. 1766, § 2 a 1845, § 1 CIC/1917) byla obsolentní již v praxi starého práva. Tak musí soudce, pokud chce záležitost objasnit, jít za osobami, které má za nezbytné.
2. Jestliže nežalující strana – výrok čl. 161 neplatí pro žalobce, neboť jeho výpověď před církevním soudem je vždy předpokládána – nebo svědek nechťejí vypovídat před církevním soudem, potom mohou být připuštěny výpovědi, které budou učiněny před osobou, která nepřísluší k soudu, ale byla soudcem požádána o vyslechnutí strany nebo svědka. Koho k tomu má soudce považovat za vhodného, mu není blíže předepisováno, vyplývá to však z povahy zadání úkolů. Je třeba především myslet na osoby, které mají na jedné straně dostatečné církevní smýšlení, aby přijaly takové pověření, a na druhé straně mají zkušenosti v pohovoru s lidmi, aby výslech poskytl také důkazní příspěvek.
3. Osoba, která nevypovídá před církevním soudcem, může také podat prohlášení k záležitosti před veřejným notářem a doručit dokument sepsaný o tom. Uložit k tomu povinnost straně nebo svědkovi – „*requirere eorum declarationem*“ – může sotva připadat v úvahu s ohledem na nákladovou povinnost na takové prohlášení.
4. Jiné oprávněné způsoby výslechů stran a svědků nejsou jmenovány. Wirth (Anmerkungen zum Beweisrecht des CIC/1983, in A. Gabriels/H. J. F. Reinhardt,

Ministerium Iustitiae, F. S. Heinemann, Essen 1986, 393-402, zde 395) pomýšlí na požadavek na faráře nebo jinou osobu o provedení „nevynuceného pohovoru“ se stranou nebo svědkem, která nechce vypovídat, a o vyhotovení protokolu o tom. Zvažuje také písemné dotázání strany nebo svědka.

Problémy vidí Wirth u uznání získaných důkazních předmětů. Úplnou hodnotu jim chce přiřknout, jen pokud odřeknutí výsledku církevním soudcem mělo toliko psychologické, nikoliv však nevěčné důvody. Tím míní nejspíše takové, ze kterých lze usoudit chybějící připravenost zaujmout stanovisko k věci. U uznávání je tedy třeba dbát o to, zda odmítla osoba dotazování církevním soudcem, protože jej nechtěla uznat za partnera rozhovoru, nebo zda se zpěčuje proti nalezení pravdy v řízení

Caput I

Kapitola I.

DE EXAMINE IUDICIALI

SOUDNÍ VÝSLECH

Čl. 162

Místo výslechu

§ 1. Partes, testes et, si casus ferat, periti examini subiciendi sunt in ipsa tribunalis sede, nisi aliud iusta de causa iudici videatur (cf. can. 1558, § 1).

§ 1. Strany, svědky, stejně jako znalce je nutno vyslýchat v sídle soudu, pokud soudce nerozhodne ze spravedlivého důvodu jinak (srov. kán. 1558, § 1).

§ 2. Cardinales, Patriarchae, Episcopi et ii qui, suae civitatis iure, simili favore gaudent, audiantur in loco ab ipsis selecto (can. 1558, § 2).

§ 2. Kardinálové, patriarchové, biskupové a ti, kdo podle práva svého státu mají podobnou výhodu, se vyslechnou na jimi vybraném místě (kán. 1558, § 2).

§ 3. Iudex decernat ubi audiendi sint ii, quibus propter distantiam, morbum aliudve impedimentum impossibile vel difficile sit tribunalis sedem adire, firmis praescriptis artt. 29, 51, 85 (cf. can. 1558, § 3).

§ 3. Soudce rozhodne, kde se mají vyslechnout ti, kterým je z důvodu vzdálenosti, nemoci nebo jiné překážky nemožné nebo obtížné dostavit se do sídla soudu, bez újmy čl. 29, čl. 51, a čl. 85 (srov. kán. 1558, § 3).

1. Zpravidla je třeba vyslechnout strany, svědky, a je-li to zapotřebí, znalce v sídle soudu. Ale již velmi pružná klauzule výjimek v § 1 dává znát, že se soudce může od tohoto pravidla odchýlit bez závažného důvodu. Ve skutečnosti se možnost, na kterou kán. 1770, § 2, °CIC/1917 nahlížel jako na výjimku pro případ, že svědci bydleli mimo diecézi nebo na vzdálených místech, totiž nechat je vyslechnout pověřeným farářem, stala u mnoha soudů pravidlem. Především v oblastech, ve kterých patří k jedné diecézi široká území, se nemůže ani očekávat od svědků, že docestují do sídla soudu, ani nemůže být stranám k tomu uloženo nákladové břemeno. Je proto na vůli soudního vikáře jako vedoucího soudní správy, obecně nařídít provedení výslechu svědků. Může, jak je to na mnoha místech běžné, udělat výslech svědků jejich vlastními faráři jako pravidlo, ale také ustanovit regionálně rozvržené bydlící osoby za auditory – vyslychající soudce pro určitý obvod. Přitom může pověřit kněze, jáhny nebo laiky.
2. Pro výslech svědků, kteří nebydlí v území diecéze, se soudce musí obsloužit úřední pomocí příslušného diecézního soudu podle čl. 29, § 1. Může však také sám, pokud se mu to jeví záhodno s ohledem na závažnost svědecké výpovědi, provést výslech

vně vlastní diecéze, k čemuž ovšem potřebuje podle čl. 85, § 2 dovolení příslušného diecézního biskupa toho jiného místa, a musí se držet jeho pokynů ve vztahu k místu výslechu.

3. Kardinálové, patriarchové a biskupové – to jsou všichni, kteří obdrželi biskupské svěcení –, mohou sami zvolit místo svého výslechu podle § 2. Neleželi-li v diecézi soudu, nepotřebuje soudce souhlas diecézního biskupa podle čl. 85, § 2, aby mohl provést výslech ve svědkem zvolené diecézi. Nemusí také ohledně toho vyslechnout strany.

Výše řečené platí analogicky pro osoby, které se podle příslušného státního práva těší přízni, zvolit si místo svého výslechu státním soudem. Podle § 375 odst. 2 německého o. s. ř. je třeba vyslechnout německého prezidenta v jeho bytě. Předpis § 328 odst. 2 rakouského o. s. ř. odkazuje na eventuální „platná nařízení“, podle kterých nemusí být svědek povinen dostavit se do soudní budovy. Podobná pravidla ale české ani slovenské státní právo nezná.

4. Rozhodnutí o místě výslechu svědků, kteří nemohou přijít do sídla soudu nebo kterým by to mohlo připravit vážné těžkosti, přísluší soudci ve smyslu čl. 155, § 2. Místo má být podle uvážení soudce zvoleno tak, aby bylo možné jak efektivní dotazování svědka, tak aby také byly překonány obtíže svědků. § 3 odkazuje výslovně na možnost právní pomoci (čl. 29), na pověření auditora – vyslychajícího soudce (čl. 51) a na právo soudce, provést v rámci čl. 85 dokazování vně vlastní oblasti příslušnosti.

Čl. 163

Předvolání k výslechu

§ 1. Citatio ad examen iudiciale fit decreto iudicis ei, qui interrogandus est, legitime notificato (cf. can. 1556).

§ 1. Svědek se předvolává k soudnímu výslechu dekretem soudce, který byl vyslychanému zákonně oznámen (srov. kán. 1556).

§ 2. Rite citatus pareat aut causam suae absentiae iudici sine mora notam faciat (cf. can. 1557).

§ 2. Řádně předvolaný je povinen se dostavit nebo bezodkladně oznámit soudci důvod nepřítomnosti (srov. kán. 1557).

1. Předvolání svědka má dvojí charakter. Nejprve je soudním rozhodnutím, které upravuje průběh řízení, zde průběh dokazování, a proto musí být dokumentováno dekretem, u něhož není povinné odůvodnění (a contrario čl. 261). V tomto rozhodnutí stanoví soudce, pokud nedošlo k písemnému nařízení dokazování čl. 137, kteří svědci mají být vyslechnuti, případně také kým.
2. Předvolání je současně výzvou dostavit se k církevnímu soudci nebo jím pověřenému ve smyslu čl. 51 a na otázky podat informace k věci. Aby mohl být splněn tento účel, musí být toto předvolání oznámeno svědkovi. Kánon pro to používá výraz „*legitime notificari*“, a odkazuje tím na čl. 130. Potom musí dojít k oznámení jistým a přezkoumatelným způsobem, zaznamenaným do akt.
3. Není předepsáno, že musí být svědek předvolán písemně. Dekret soudce, že má být svědkem v řízení, mu může být oznámeno také ústně, ať už v přítomnosti nebo telefonicky. Pokud se svědek dostavil k výslechu, nezáleží na tom, zda byl předvolán formálně. Je však třeba rozmluvit ústní předvolání svědků, neboť povětšinou není prokazatelné. Proto může strana, která navrhla svědecký výslech, vydedukovat nařčení, že navržené a soudem nařízení předvolání nebylo vykonáno.
4. V předvolání může být svědek sice informován, proč má být vyslechnut církevním soudcem. Stanovené otázky mu však ještě nemají být oznámeny (→ čl. 170, § 1).

V každém případě může soudce upozornit, že pokud svědek musí přijmout předvolání, musí se připravit na výslech.

5. § 2 představuje paralelu k předpisu čl. 133, který zakotvuje povinnost k přijetí předvolání. Povinnost svědků je však jiného druhu. Není to žádná přísná povinnost, neboť svědci nejsou účastníky procesu. Není také žádným břemenem ve smyslu procesního práva (→ MK, úvod před 1476, § 3), neboť svědkům nehrozí žádná újma v souvislosti s řízením, pokud se neobjeví.

Patří k obecným povinnostem věřících křesťanů uposlechnout soudcovské předvolání, jak vyplývá z kán. 209, § 2, který věřící křesťany vyzývá k plnění povinností, které mají vůči celé církvi nebo vůči místní církvi. Účastí jako svědek v církevním řízení slouží předvolaná osoba snaze církve, uskutečnit soudnictvím právo církve a zajišťovat stranám jejich právo.

6. Církev nemá k dispozici žádné prostředky k přivedení liknavých svědků před soud. Právem se zřekla pohružky tresty, protože materiální tresty nejsou vykonatelné a duchovní nejsou přiměřené. Církev se proto může jen pokusit jít svědkům vstříc, jak je to jen možné, tím, že např. akceptuje výpověď před jinými autoritami než autoritami církve (→ čl. 161).

Čl. 164

Udání důkazních témat

Partes, per se vel per advocatos, et defensor vinculi, exhibeant, intra terminum a iudice praestitutum, articulos argumentorum, super quibus petitur partium, testium vel periti interrogatio, salvo art. 71 (cf. can. 1552, § 2).

Strany, ať samy nebo skrze advokáty, a obhájce svazku mají v soudcem stanovené lhůtě uvést předmět toho, o čem mají být strany, svědkové a znalci vyslýcháni, při zachování čl. 71 (srov. kán. 1552, § 2).

1. V řízení o neplatnost manželství je požadováno uvedení důkazních témat, pokud není určeno na základě procesní otázky, na co má být svědek dotazován. Připomenutí toho, ohledně kterých jednotlivých oblastí jako prehistorie napadeného manželství svědek ví, jsou užitečné, ale nikoliv konstitutivní pro možnost smysluplného výslechu.
2. Pro uvedení důkazních témat může soudce stanovit stranám lhůtu, aby se vyvaroval procesním průtahům. Lhůta slouží jen urychlení řízení, její nevyužití uplynutí nezmenšuje práva strany.
3. Výslovně norma poukazuje na čl. 71, ve kterém je stanovena povinnost soudce k šetření z úřední povinnosti. To znamená, že soudce má svědky v každém případě vyslechnout k tomu, co vyplývá z uplatněného žalobního důvodu, i když nemá od stran nebo obhájce svazku žádné bližší údaje o tom, o čem mají jednotliví svědci obzvláště povědomost.
4. Obhájce svazku, nejmenovaný výslovně v čl. 164, může předkládat dle čl. 56, § 3 důkazy všeho druhu. Přitom může také vyjmenovat důkazní téma, pokud činí soudci návrh výslechu svědka. Protože může v manželských věcech kdykoliv nahlížet do akt (→ čl. 159, § 1, °2), může již před výslechem všech svědků navrhnout soudci otázky, která má svědkovi položit. Při samotném výslechu, při němž může být přítomen, smí soudci předložit další otázky na svědka (→ čl. 166).

Ochránce spravedlnosti má podle čl. 58 práva žalující strany.

Čl. 165

Jednotlivý výslech

§ 1. **Partes, testes, et periti seorsim singuli examinandi sunt (cf. can. 1560, § 1).**

§ 1. Strany, svědkové a znalci se vyslýchají odděleně a jednotlivě (srov. kán. 1560, § 1).

§ 2. **Si autem iidem in re gravi dissentiant, iudex discrepantes inter se conferre seu comparare potest, remotis, quantum fieri poterit, dissidiis et scandalo (cf. can. 1560, § 2).**

§ 2. Neshodují-li se titíž v závažné věci mezi sebou, může soudce vzájemně rozporné osoby konfrontovat, přičemž se podle možností zabrání roztržkám a pohoršení (srov. kán. 1560, § 2).

1. Svědky a znalce je třeba stejně jako strany vyslýchat jednotlivě, navzájem odděleně. V českém a německém civilním procesu běžná cesta, dopustit přítomnost svědků při dalším slyšení po jejich výslechu, není předvídána. Byla by tím také ztížena možnost následného dotazování, protože by již nebyly jasně odlišitelné vlastní vědomosti od cizích.
2. Je-li soudce ve výjimečném případě postaven před volbu, moci svědky např. manželský pár dotazovat jen společně anebo se zřící výslechu, tak se od § 1 odchýlí, ale tuto skutečnost je třeba zaznamenat do akt a již při výslechu dávat pečlivě pozor na to, jak kdo ze svědků něčím přispěl ke společné výpovědi. Při jeho hodnocení výpovědi musí speciálně uvážit zvláštní strukturu jejího provedení.
3. Konfrontace stran nebo svědků byla ve starém právo z dobrého důvodu přípuštěna jen jako *ultima ratio*. Není nikdy vyloučeno, že z ní nevzejdou sváry, které se nevyhnou dalšího působení na soud. Konfrontace může být ale také jediným prostředkem k nalezení pravdy, jejíž odhalení je nejvyšším cílem církevního řízení.

Předpokladem konfrontace je,

- že si dvě výpovědi navzájem tak odporují, že obě nemohou být současně správné; určitá míra odlišností je především v řízení o neplatnost manželství v oblasti normálu a soudci je ponechána moudrá interpretace;
- že záleží na objasnění rozporu pro rozhodnutí řízení. Není správné nechat rozpor být a odvolat se na domněnku proti žalobě podle čl. 247, § 5. Na druhé straně není také konfrontace namístě, jestliže je možná morální jistota soudce bez objasnění rozporu.

Čl. 166

Výslech soudcem

Examen fit a iudice cui assistat oportet notarius; quapropter, firmo art. 159, defensor vinculi vel advocati qui examini intersint, si alias interrogationes faciendas habeant, has iudici vel eius locum tenenti proponant, ut eas ipse deferat, nisi aliter lex particularis caveat (cf. can. 1561).

Výslech svědka provádí soudce za součinnosti notáře; proto, při zachování čl. 159, obhájce svazku nebo advokáti, kteří se zúčastní výslechu a mají další otázky, které je třeba svědkům položit, předloží je soudci nebo tomu, kdo je na jeho místě, aby je sám položil, pokud místní zákon nestanoví jinak (srov. kán. 1561).

1. *Moderatio* důkazu výslechem stran a svědků je konkretizováno v čl. 166. Je to soudce nebo jím pověřený, kdo osobu vyslýchá. Kdo je soudce je určeno podle čl. 155, § 2.
2. Soudci přísluší provedení výslechu. To znamená, že je v plném rozsahu pověřen se stran tázat a provést důkaz svědkem. Odchylně od práva CIC/1917 a *Provida mater*

dává otázky, a to nikoliv jen způsobem, že předčítá svědkovi text vyhotovený obhájcem svazku (srov. kán. 1968, § 1 CIC/1917), nýbrž že sám určuje, na co se ptá. Jestliže právo také výslovně nezakazuje, aby soudce využíval dotazník vypracovaný jinou osobou, tak přesto jím není v žádném případě vázán. Také musí velice pečlivě dbát o to, aby možné stranické zájmy takových dotazníků nevedly k tomu, že by se již nedotazoval na celou pravdu objektivně a nestranně.

Co platí pro předsedu senátu, samosoudce, auditora nebo zpravodaje neomezeně, totiž že si sami sestavují otázky pro výslech, nemůže být stejným způsobem případ ustanoveného vyslyšajícího soudce (*delegatus*) podle čl. 51, který se procesem blíže nezabývá. On nezná blíže předmět procesu, nemá také často dostatečné zkušenosti (např. v jednotlivém případě pověřený farář), není zodpovědný za průběh celého vyšetřování. Proto od soudce, který vede dokazování, obdrží katalog otázek, který má se stranou nebo svědkem projít. Přitom je jeho úkolem přizpůsobení otázek pro porozumění osoby (→ čl. 169), vložení doplňující otázky, které vyplývají z odpovědí a vynechání takových, ke kterým osoba evidentně nemůže nic říci.

Soudci také přísluší diktování odpovědí notáři do protokolu (blíže → čl. 173, § 1).

Konečně patří k výslechu vzetí pod přísahu podle čl. 167, § 2 a podpis soudcem podle čl. 175, § 2. Ačkoliv zákon jako doposud nepožaduje, aby dal soudce do akt zprávu o dojmu ohledně vyslyšchané osoby, je třeba mu takovou poznámku přesto velmi doporučit (blíže → čl. 201).

3. Soudce klade straně nebo svědkovi také takové otázky, které by chtěly vědět jiné k tomu oprávněné osoby, jako obhájce svazku a advokáti stran, pokaždé když jsou přítomni u výslechu. Tito mají tedy soudci sdělit, na co by se chtěli dotázat, a ten rozhodne, zda a jak otázky předloží vyslyšchané osobě.
4. Přítomnost notáře (protokolanta) při výslechu svědků je zpravidla povinné, jak zdůrazňuje formulace „*assistat oportet*“. Není však nutná nezbytně. To vyplývá jednak z toho, že je přípustné použití přístroje k záznamu zvuku (čl. 173, § 2), který činí protokolanta zbytečným.
5. K ustanovení auditorů v *Rakousku* → čl. 50 bod 7.

Čl. 167

Povinnost uvádět pravdu a přísaha

§ 1. Iudex partibus et testibus in mentem revocet gravem obligationem dicendi totam et solam veritatem, salvo art. 194, § 2 (cf. can. 1562, § 1).²³

§ 1. Soudce připomene stranám a svědkům závažnou povinnost vypovědět celou pravdu a pouze pravdu, při zachování čl. 194 (srov. kán. 1562, § 1).²³

§ 2. Iudex iisdem quoque deferat iusiurandum de veritate dicenda aut saltem de veritate dictorum, nisi gravis causa aliud suadeat; quod si quis eorum renuat illud emittere, promissionem de veritate dicenda praestet (cf. cann. 1532; 1562, § 2).

§ 2. Soudce také od nich vyžádá přísahu, že budou mluvit pravdu nebo alespoň že mluvily pravdu, neradí-li vážný důvod jinak; odmítne-li ji někdo složit, má dát příslib, že bude mluvit pravdu (srov. kán. 1532; 1562, § 2).

§ 3. Iudex iisdem quoque iusiurandum vel, si casus ferat, promissionem deferre potest de secreto servando.

§ 3. Soudce jim může také uložit vykonání přísahy nebo, je-li to třeba, příslibu zachování tajemství.

²³ Cf. PIUS XII, Alloc. ad Auditores Rotae Romanae, 2 oct. 1944, in AAS 36 (1944) 281-290.

1. Kdo v církevním řízení vypovídá jako strana nebo svědek, má přísnou povinnost odpovídat podle pravdy a úplně. Tato povinnost uvádět pravdu platí bez výjimky, pokud není právo na odepření výpovědi podle čl. 194, § 2. Jen pokud by mohla vést ke kolizi povinností a k ohrožení právních statků hodných ochrany, jsou strana nebo svědek povinni k výpovědi jen omezení. To znamená, že osoba nemusí podle okolností vypovídat. Pokud tak však učiní, musí být její údaje pravdivé a úplné.

Jestliže se osoba z důvodu uznané povinnosti mlčenlivosti považuje v průběhu výpovědi za omezovanou k úplné odpovědi na otázku, potom to musí soudci říci a nesmí ponechat stranou část odpovědi, kterou nemusí dát. Pro posouzení výpovědi je rozdíl, zda soudce musí přijmout, že osoba o skutkovém stavu vůbec nic neví, nebo že musí výpověď o tom odmítnout.

Vědomě křivá přísežná výpověď je podle kán. 1368 ohrožena trestem.

2. Soudce musí stranu nebo svědka před výslechem poučit o jejich povinnosti uvést pravdu. Přímluva P. Pia XII, kterou instrukce jmenuje v poznámce, pojednává o jedinečném cíli řízení o neplatnost manželství, totiž odhalení pravdy. Proto jsou také zavázány strany, svědkové a znalci, kterým není dovoleno vymýšlet neexistující fakta, vysvětlovat skutkový stav jinak, jej zalhat, zaměnit nebo zastřít (str. 288-289).
3. Soudce dělá dobře v tom, když informuje osobu také o jejím právu odepřít výpověď, aby nedošlo ke střetu zájmů, který zůstane neodhalen, ale přesto posouvá výsledek dotazování. Případně je také namístě poučení o přísaze, totiž tehdy, jestliže je podle potřeby soudu předvídáno vzetí osoby pod přísahu na konci její výpovědi.
4. V řízeních o neplatnost manželství, ve kterých je zavázán soudce objektivní pravdě, je třeba strany a svědky zpravidla vzít pod přísahu. Text sice konjunktivem neformuluje žádný přísný zákonný příkaz, objasňuje ale význam závazku k přísaze klauzulí výjimky, která požaduje důležitý důvod.
5. Z důležitého důvodu může soudce také v manželském procesu upustit od vzetí strany nebo svědka pod přísahu. Takový důvod je především třeba vidět v tom, že strana nechce přísahat, obzvláště pokud proto udává fundované novozákonné pohnutky.

Zatímco CIC/1917 ještě neuvažoval o možnosti odepření přísahy, znal tento případ již čl. 96, § 1 *Provida mater*. Tehdy mohl soudce přijmout také svědeckou výpověď bez přísahy, pokud ji považoval za užitečnou. Čl. 167, § 2 se zřekl této klauzule, neboť posouzení, zda je výpověď k užitku pro vynesení rozsudku, musí následovat teprve později. Pro hodnocení odepření přísahy je třeba uvážit přednesené pohnutky. Výpověď bez přísahy není bez dalšího méně důvěryhodné než přísežná.

6. Pokud soudce pomine vzetí pod přísahu, protože vyslýchaná osoba s ní nebyla srozuměna, má od ní soudce převzít příslib, že chce říci pravdu. Je také možné rovnocenné ujištění na konci výslechu, že byla řečena pravda.
7. Dalším důležitým důvodem pro upuštění od vzetí pod přísahu je akceptace, že strana je skrupulózní, nebo také nikoliv plně zodpovědná za svoji výpověď. Požadovat přísahu, jestliže strana nejspíše neřekla pravdu, není rovněž vyžadováno.
8. § 2 vyžaduje přísahu, že chce říci pravdu (*de veritate dicenda*), nápomocně přísahu ohledně pravdivosti vykonané výpovědi (*de veritate dictorum*). Přitom není

jednoznačné, v jakém vztahu stojí k sobě obě formy. Podle starého práva (kán. 1744 CIC/1917 a čl. 36, § 1 *Provida mater*) byla řeč jen o *iusiurandum de veritate dicenda*. Pro svědky znal kán. 1768 CIC/1917 doplňkově vzetí do přísahy ohledně pravdivosti vykonané výpovědi.

9. Z textu kán. 1532 vybírám:

- Je vyžadována jen jediná přísaha. Pro požadavek pouze jedné přísahy hovoří vedle tradice, která neznala žádnou zdvojenou přísahu stran – přísaha jako důkazní prostředek podle kánn. 1829-1836 CIC/1917 musí zůstat mimo zřetel –, použití částice *aut* za disjunktivum, alternativní označení předchází a následné přísahy podle § 2.
- Přísaha musí být složena zpravidla jako závazek k výpovědi podle pravdy, jinak
- má být přísaha složena alespoň ohledně pravdivosti vykonané výpovědi. Pro vztah pravidla a výjimky hovoří hodnotné slůvko „*saltem*“, které dává předchozí přísaze přednost a označuje následnou přísahu za alternativní řešení.

Přednost, kterou dává § 2 předchozí přísaze, s sebou přináší nesrovnalosti. Soudce by nemusel chtít vědět, zda je strana *přapravena* k pravdě – jen to totiž potvrzuje předchozí přísaha –, nýbrž zda je *vykonaná výpověď* pravdivá. Z toho je soudů právem podle zákona udržován zvyk obou požadavků, na začátku výslechu dát poučení o přísaze, které straně ohlásí vzetí do přísahy a uvede jí před oči její význam. Následná přísaha může potom skutečně jako potvrzení provedeného, nejen zamýšleného, a tím výše hodnocena při vyhodnocení důkazů.

10. K povinnosti mlčenlivosti procesních účastníků → čl. 73 body 4-7.

Čl. 168

Základní otázky

Iudex imprimis interrogandi identitatem comprobet; exquirat quaenam sit ipsi cum partibus necessitudo et, cum ipsi interrogationes specificas circa obiectum causae defert, sciscitetur quoque fontes eius scientiae et quo definito tempore ea, quae asserit, cognoverit (cf. can. 1563).

Soudce nejdříve ověří totožnost vyslychaného, zjistí, jaký je jeho poměr vůči stranám, předloží mu zvláštní otázky týkající se záležitosti, zjistí pak zdroj jeho poznatků, a kdy se dozvěděl o tom, co tvrdí (srov. kán. 1563).

1. Přezkum totožnosti před výslechem strany nebo svědka je potřebný, protože se nikdo nemůže nechat při výpovědi zastoupit, už vůbec ne bez vědomí soudce. Požadována je výpověď samé strany nebo samotných osob jmenovaných za svědky. V řízení o neplatnost manželství musí jak strany, tak také svědci vždy sdělit vlastní, ryze osobní vědomosti.
2. K důkazu totožnosti dochází předložením osobního průkazu s fotografií (občanský průkaz, řidičský průkaz nebo podobný), který obsahuje nezbytné údaje ke ztotožnění osoby (jméno, datum narození, apod.) a fotografií zajišťuje vztah k osobě, která se objevila.

Není požadován žádný osobní průkaz, jestliže je soudci již známa strana nebo svědek.

3. Aby mohly být výpovědi svědka nařízeny a posouzeny, jak jsou spolehlivé, musí se soudce dotázat, v jakém vztahu je svědek ke stranám. Mohou z toho vyplývat hlediska pro pravděpodobnost, že se svědek určité skutkové okolnosti dozvěděl

nebo zažil, ale také pro jeho zájem ve vztahu k procesnímu úspěchu jedné nebo druhé strany.

4. Systematicky nikoliv sem, nýbrž k dalšímu článku patří poukaz, že se má soudce vždy svědků ptát, odkud mají své vědomosti a kdy je získali. K této problematice patří také rozlišování mezi vědomostmi z vlastního vnímání a takovými, o kterých jsou zpraveni jinými osobami. Aby byl realizovatelný prvek jmenovaný v čl. 201, § 2 pro hodnocení výpovědi, musí se soudce ptát na pramen vědomostí, a to na způsob a okamžik nabytí znalosti.

Čl. 169

Způsob tázání

Interrogationes breves sunt, interrogandi captui accommodatae, non plura simul complectentes, non captiosae, non subdolae, non suggerentes responsionem, remotae a cuiusvis offensione et pertinentes ad causam quae agitur (can. 1564).

Otázky mají být krátké, přizpůsobené chápání tázaného, nesmí se týkat více věcí zároveň, nesmí být úskočné ani lstivé, nesmí napovídat odpověď ani kohokoliv urážet a musí se vztahovat k záležitosti, která se projednává (kán. 1564).

1. Hodnota výpovědi strany nebo svědka pro nalezení pravdy v procesu, a tím pro spravedlivý rozsudek závisí na porozumění mezi soudcem dotazovanou osobou. Odpověď je silně ovlivněna položením otázky z více aspektů, k nimž přistupuje čl. 169 dvěma pozitivními a jedním negativním požadavkem.
2. Pozitivně je požadováno, že by měly být otázky přizpůsobeny chápavosti dotazovaného. Navrácením kladení otázek do zodpovědnosti soudce (→ čl. 166 bod 2), který již není vázán dotazníky jiných osob, a proto se může vždy přizpůsobit situaci, se stal tento požadavek realizovatelným.

Soudce, který má vyslyšet stranu nebo svědka, je vždy postaven před novou, vždy jinak uzpůsobenou úlohu. Zatímco cíl zůstává stejný, totiž dozvědět se vědomosti osoby k bodům vztahujícím se k případu a dát je do protokolu, jsou podmínky tohoto dotazování vždy rozdílné. Soudce se musí vždy vypořádat nejen s rozdílným stupněm inteligence svědků, nýbrž také s možnými zábrany nebo ukvapenostmi, málomluvností nebo hledáním slov, skrupulozitou nebo lehkomyšlností, rovnocennými nebo zřetelně tendenčními zájmy, zábrany proti církevnímu řízení a náboženskou horlivostí, obtížemi vlivem stáří nebo nemoci, stranickostí a, právě v řízení o neplatnost manželství, porozuměním, ale falešnými závěry z „od dětství naučené“ nerozlučitelnosti manželství.

Provedení úspěšného výslechu, který je věcně nezbytný, vůči účastníkovi fair, a protože se konečně jedná o církevní řízení, je pastoračně rozumný a zodpovědný, se v těchto vždy proměnlivých podmínkách zakládá na vysoké míře lidské zralosti, na porozumění pro životní situaci lidí a podmínek jejich života a mluvy, dobré znalosti nejen práva, ale také předmětu, o němž se jedná, a z toho konečně, ale nikoliv nakonec na jemném smyslu pro takt s ohledem na hluboce osobní záležitosti, které se v církevní řízení většinou projednávají.

3. Otázky mají být krátké. Mají požadovat to podstatné, co má být právě otázkou objasněno. Bližší údaje mohou být požadovány dalšími otázkami.

Otázky však nesmějí být podle možnosti strukturovány tak, aby mohly být odpovězeny ano nebo ne. Takzvané K otázky (uvedené „kdo, kde, kdy, který, k čemu“ atd.) nutí k odpovědi v celých větách, a tím k vlastnímu formulování

vědomostí osobou, která se tímto způsobem nemá jen rozhodovat o potvrzení nebo odmítnutí předložených údajů.

4. Otázky nemají obsahovat více otázek najednou. Tento požadavek slouží k tomu, aby bylo možné vždy učinit jisté přiřazení mezi otázkou a odpovědí. Otázka se zdvojeným cílovým směřováním často vede k tomu, že je zodpovězena jen jedna její část. Ne vždy lze poznat, k čemu potom odpověď míří.
5. Otázky nesmějí být *captiosae*, úskočné, matoucí. Mají dát tedy osobě poznat, kam soudce s otázkou chce, nemají jí tedy vsugerovat jinou souvislost, než kterou soudce skutečně míní.
6. Otázka nesmí být *subdola*, zákeřná. To by byla taková, která dotazovanou osobu pohne opovědět něco, co vlastně nechce říci. Možné je to nepřímými otázkami, kterými soudce zkouší přijít na to, co nechce vydat na pospas. Zákeřné je např. tvrzením odporu ji podnítit a z toho ji potom dovést k požadované odpovědi.
7. Otázky nesmějí naznačit odpověď, nesmějí být žádné sugestivní otázky. Dotazovaná osoba nesmí z kladení otázky poznat, kterou odpověď chce soudce slyšet. Přirozeně se nestrannému soudci beztoho zakazuje chtít slyšet něco určitého. Přesto je v rámci normální situace výslechu, že jsou strana nebo svědek požádáni o potvrzení soudci již jinak známého skutkového stavu. Kladení otázek to však nesmí dát najevo, nýbrž musí nechat osobě úplnou svobodu odpovědět podle svého vědomí na neutrální otázku.

Jestliže, což je často nezbytné především u osob těžkopádných, málomluvných a neschopných vyjádření, je požadováno stanovisko k tvrzení nebo výpovědi, aby bylo vůbec získáno vyjádření k věci, potom musí být položení otázky strukturováno tak, aby osobě příslušel souhlas nebo odmítnutí jako ještě otevřené alternativy. Soudce se musí vyvarovat každého podtónu, který dává znát, že považuje předložené tvrzení za správné nebo špatné.

8. Položení otázek musí nejen vyloučit, aby tím byla dotazovaná osoba napadena, nýbrž také, aby tím nebyly jiné, zvláště strany, diskvalifikovány. Dokonce i v řízení, ve kterých jde o chybné chování nebo o psychickou neschopnost, musí být vždy tázáno na skutkový stav a nikoliv na morální hodnocení.

Věcnost a neutralita kladení otázek zesiluje v dotazované osobě dojem, že jde v řízení o právo, nikoliv ale o výčitky, obviňování, ba o urážky. Připravenost k výpovědi je tím stabilnější, čím méně se bude strana, svědek nebo jemu blízká osoba cítit jako napadená.

9. Otázky nejen mají, ale dokonce musí být vztaženy k věci. Každá otázka, která nepatří k objasňování problematiky definované předmětem sporu, je nepřislušná a nemusí být zodpovězena.

Ohraničení není vždy zcela jednoduché. Právě v řízení o neplatnost manželství si má soudce stále dávat zodpovědnost za to – také často bude muset o tom dát svědkovi informaci –, zda má otázka ještě význam pro důkazní téma. Pro správné hodnocení důkazů v řízení o neplatnost manželství je nezbytné, obsáhle se doptat na období předcházející manželství, ale jen tak dalece, jak to požaduje žalobní důvod. Náboženské cítění partnera je při žalobním důvodu výhrady vůči nerozlučitelnosti manželství stále významné, při nedostatku svobody vůle podle kán. 1103 však jen výjimečně. Je proto třeba varovat před standardizovaným katalogem otázek, kterým je rutinním způsobem dotazováno na skutkový stav, jejichž souvislost s konkrétním případem potom nelze odůvodnit (třeba otázka na předmanželský pohlavní styk). Katalog otázek by tak mohl být pomůckou, aby nic

nebylo přehlédnuto, tak často se musí vyslychající soudce před rozhovorem se svědkem ptát, na které body má v tomto případě odpovídat a na které nikoliv, které vůbec smí probírat.

Především při pověřených slyšeních nevyzkušenými, a tím nikoliv dostatečně suverénními vyslychajícími soudci mohou příliš rozvláčné katalogy otázek zmařit úspěch výslechu, protože unaví připravenost svědka k výslechu, předtím než vůbec obdrží otázky k jádru věci.

Čl. 170

Žádné sdělení otázek předem

§ 1. Interrogationes non sunt cum interrogandis antea communicandae (cf. can. 1565, § 1).

§ 1. Otázky se nesmějí předem oznámit vyslychaným (srov. kán. 1565, § 1).

§ 2. Attamen si de iis agatur quae ita a memoria sint remota, ut nisi prius recolantur certo affirmari nequeant, iudex nonnulla eos praemonere poterit, si id sine periculo fieri posse censat (cf. can. 1565, § 2).

§ 2. Jestliže se však to, co je předmětem svědectví, stalo mnohem dříve a lze to s jistotou tvrdit jen po připomenutí, může soudce připomenout vyslychanému některé věci, má-li za to, že nehrozí nebezpečí (srov. kán. 1565, § 2).

1. Kdo se objeví před církevním soudcem, má podat odpovědi podle vlastního vědomí, má uvést do protokolu to, co sám ví. Předpis § 1 chce zabránit, aby se někdo, předtím než učiní výpověď, nejprve informoval o skutkovém stavu, a potom nebyl schopen jasně odlišit, co může přinést z vlastních vědomostí a co na základě informací třetích osob. Proto je nepřípustné sdělovat stranám a svědkům před jejich výslechem, které otázky budou mít zodpovědět.
2. Je také nepřípustné psát nebo tázat se osob jmenovaných za svědky, zda něco vědí k blíže označeným otázkám, a jsou tedy ochotni k výpovědi, jak je to částečně běžné. Jak srozumitelné je to, že nechce být nařízen termín slyšení, ve kterých je jen zjištěno, že svědek neví nic k věci, tak málo se smí vloudit účel uvedený v § 1. Smysluplné je dotázat se přesněji strany, která svědka jmenovala, na základě jakých okolností musel svědek vědět něco k věci.
3. Především daleko starší události nemohou být stranou nebo svědkem někdy hned na odpovídající otázku správně a úplně rekonstruovány. Jestliže soudce může předvídat, že svědek potřebuje určitý čas, ve kterém se duševně srovná s generálním tématem, aby jeho dotazování slibovalo naději úspěchu, může mu dát odpovídající upozornění. Nebezpečí, na které musí soudce dávat pozor, je narušení svébytnosti pozdější svědecké výpovědi.

Čl. 171

Ústní odpověď

Interrogandi oretenus respondeant et scriptum ne legant, nisi de peritia exponenda agatur; hoc enim in casu, adnotationes, quas secum attulerit, peritus consulere poterit (cf. can. 1566).

Vyslychaní vypovídají ústně a nesmějí číst z písemných poznámek, nejedná-li se o výklad znalce; v tom případě může znalec použít poznámky, které si přinesl s sebou (srov. kán. 1566).

1. Výslech strany nebo svědka slouží k tomu, aby se soudce dověděl otázkami a odpověďmi o vědomostech osoby. Proto mají být položené zodpovězeny ústně otázky tím, že na ně přistoupí a pokusí se jim vyhovět.

- Požadavek ústní výpovědi není absolutní. Podle okolností čl. 161 může být požádáno také o písemné prohlášení, které je pokud možno ověřeno v nějaké formě, např. civilním notářem nebo církevním úředníkem.

Písemné dotazování osoby přichází v úvahu, pokud tato neumí hovořit a není k dispozici tlumočnický, který ovládá řeč hluchoněmých. Konečně je písemné dotazování namístě, pokud osoba žije v oblastech, ve kterých soudce nemůže výsledkem pověřit žádnou osobu (nekřesťanská země).

- Modifikací ústní výpovědi – čl. 171 pamatuje na bezprostřední rozhovor mezi soudcem a stranou nebo svědkem –, je telefonická informace. V Komisi pro reformu Kodexu bylo zastoupeno mínění, že kán. 1558 nebyla odmítnuta telefonická svědecká výpověď (srov. Comm. XI [1979] 114). V oblastech, kde cesta za účelem svědeckého výslechu není možná ani pro svědka ani pro soudce, může být dáno v úvahu dotazování telefonem. Ovšem musí být možný přezkum totožnosti. To je v případě, když vyslyšající soudce jistě zná hlas jemu již známého svědka. Je také myslitelné požádat svědka, aby se dostavil k jeho faráři, tomuto nechat provést přezkum totožnosti a svědka se potom namíste telefonicky dotazovat, poté co farář potvrdil totožnost.

K protokolaci takové výpovědi → čl. 173.

- Čl. 171 nechce z dokazování vylučovat písemnosti, které strana nebo svědek přinesou k výslechu. V rámci jeho výpovědi smí osoba předčítat dokumenty o ryzích skutečnostech. Ostatní písemnosti, které mohou dodat informace k věci, má soudce vzít do akt a každou podle jejího charakteru hodnotit jako listiny (→ čl. 184).

Pokud vyslyšaná osoba nesmí nebo nechce dát písemnosti z ruky, chtěla by je však přibrat, protože do nich sama vložila své vědomosti v daném čase (např. pomůcky advokáta, zdravotnickou dokumentaci lékaře), může soudce dovolit, aby podklady použili. Doporučuje se označit v protokolu o výslechu předčítané informace jako takové, protože nemají charakter současných vzpomínek, nýbrž nesou charakter zápisu svého času.

Čl. 172

Přibrání překladatele

Si qua persona interroganda utatur lingua iudici ignota, adhibeatur interpres iuratus a iudice designatus. Declarationes tamen scripto redigantur lingua originaria et translatio addatur. Interpres etiam adhibeatur si surdus vel mutus interrogari debet, nisi forte malit iudex quaestionibus a se datis scripto respondeatur (cf. can. 1471).

Užívá-li některá vyslyšaná osoba jazyk, který soudce nezná, použije se úředního tlumočnicka, kterého ustanoví soudce. Výpovědi se písemně zaznamenají v původním jazyce a připojí se překlad. Tlumočnicka se také použije, má-li být dotazován hluchý nebo němý, pokud případně soudce raději nechce, aby na dané otázky odpověděl dotazovaný písemně (srov. kán. 1471).

- Přibrání překladatele je přípustné při výslechu osoby, která neumí používat jazyk soudu, a to když soudce nezná její jazyk. Podle formulace kánonu není tlumočnický zapotřebí, jestliže soudce rozumí cizí řeči.
- Požadované sepsání výpovědi v původním jazyce by samo o sobě mohlo narazit na těžkosti, neboť překladatel je k tomu možná jediným schopným, i když by byl jako aktuár přetěžován dodatečnou činností. Výpomoc může nabídnout využití přístroje k záznamu zvuku.

3. Při dotazování němých nebo hluchých má soudce možnost volby mezi ústním výsledkem s výpomocí tlumočnicka a písemným zodpovězením otázek. Poslední způsob by měl být nejjistějším, zejména při výpovědi němeého soudce nikdy nepozná původní výpověď, nýbrž jen překlad tlumočnicka.

Čl. 173

Protokol, záznam

§ 1. Responsio sub ductu iudicis statim redigenda est scripto a notario et referre debet ipsa depositionis verba, saltem quod attinet ad ea quae iudicii materiam directe attingunt (cf. can. 1567, § 1).

§ 1. Notář pod vedením soudce ihned zaznamenaná odpověď a svědectví musí doslovně zachytit, alespoň pokud jde o to, co se přímo týká předmětu řízení (srov. kán. 1567, § 1).

§ 2. Admitti potest usus machinae magnetophonicae vel alius huiusmodi instrumenti, dummodo dein responsiones scripto consignentur et, si fieri potest, subscribantur a deponentibus (cf. can. 1567, § 2).

§ 2. Může se připustit použití magnetofonu nebo podobného přístroje, jestliže se potom odpovědi písemně zaznamenají a, je-li to možné, podepíše je osoby, které svědčily (srov. kán. 1567, § 2).

1. Na základě písemnosti řízení je třeba výpovědi učiněné při výslechu zaznamenat do akt. Úplný protokol výpovědi lze vyhotovit snad jen u mála a krátkých otázkách. V řízení o neplatnost manželství by úplný soupis výpovědí vedl k překypujícím aktům.

Nerealistický je také požadavek na doslovnou protokolaci. V řízení o neplatnost manželství je nezbytné formulování a zaprotokolování výpovědi svědka vyslychajícím soudcem, protože jen tímto způsobem může být zaznamenáno to důležité pro kladené otázky. Vědomost svědka o tom, co je jádro věci a na čem záleží, je pramalá k očekávání účelně formulovaných informací.

Je však povinné pokud možno doslovné zachování jádra dané výpovědi. Pokud není protokolována úplná výpověď, diktuje protokolantovi (notáři) soudce text, který se musí podepsat.

2. Vedoucí protokolu, kterého článek označuje jako *notarius*, nemusí být stále ve službě soudu jako úředník vykonávající agendu listin. Postačuje každá spolehlivá a způsobilá osoba, která je činná jako vedoucí protokolu v pověření soudce a provádí soupis výsledku stejně jako potvrzuje řádný průběh podpisem (→ čl. 62, § 4).
3. Je-li namísto zaznamenávání písemného protokolu přístroj k záznamu zvuku – nemusí se jednat o magnetofon, musí být vyslychané osobě dána příležitost ke kontrole. Podle možnosti má být předložen a přečten následně vyhotovený sepis, nápomocně je třeba záznam ještě jednou přehrát a schválit.

Je také myslitelné zaslat svědkovi pod závazkem zachování tajemství protokol k podepsání. To je nezbytné obzvláště tehdy, když záznam obsahuje nejen diktát protokolu vyslychajícího soudce, nýbrž celé dění otázek a odpovědí výslechu.

4. K zadokumentování použití záznamového přístroje do akt → čl. 175, § 3.

Čl. 174

Úloha notáře

Notarius in actis mentionem faciat de praestito, remisso aut recusato iure iurando vel de praestita, remissa aut recusata promissione, de defensoris vinculi et advocatorum praesentia, de interrogationibus ex officio additis et generatim de omnibus memoria dignis quae forte in examine acciderint (cf. can. 1568).

Do akt zaznamená notář složení přísahy nebo příslibu, jejích prominutí nebo odmítnutí, přítomnost obhájce svazku a advokátů, otázky přidané z úřední povinnosti a vůbec vše pozoruhodné, co se případně při výslechu stalo (srov. kán. 1568).

- Úloha notáře (vedoucího protokolu) se neomezuje jen na sepis výpovědí svědků, nýbrž zahrnuje dokumentaci celého jednání. Článek výslovně jmenuje:
 - průběhy skládání přísahy, tedy podle stavu věci složení přísahy, vzdání se vzeti pod přísahu, odepření přísahy (→ čl. 167, § 2);
 - odpovídající průběhy složení příslibu, který případně nastupuje namísto přísahy (→ čl. 167, § 2);
 - přítomnost jiných osob než soudce, protokolanta, strany nebo svědka, totiž eventuálně zástupců stran, ochránce spravedlnosti nebo obhájce svazku; není nezbytná negativní poznámka, jestliže se předvolaná osoby neukázaly;
 - otázky, které soudce kladl *ex officio*. Takové otázky nejsou již v tomtéž smyslu jako ve starém právu, ze kterého je převzat čl. 174/kán. 1568; soudce již nesleduje dotazník vypracovaný obhájcem svazku, nýbrž je sám pánem výslechu. Klade proto všechny otázky, které nebyly pojaty na žádost jiných osob, *ex officio*. Na tomto místě by byl smysluplný poukaz, že má notář označovat otázky, které byly jsou položeny na přání jedné z osob oprávněných k tomu podle čl. 166, aby bylo splnění tohoto přání zadokumentováno.
- Měl-li být základem výslechu hotový dotazník, který je třeba dát do akt, potom musí protokolant sepsat dodatečné otázky s odpovídající poznámkou (nikoliv však: „*ex officio*“). To přichází obzvláště v úvahu, jestliže je výslech proveden delegátem ve smyslu čl. 51.

Vyslýchá-li soudce stranu nebo svědka bez využití takového dotazníku dodaného do akt, potom je třeba zaprotokolovat nejen odpovědi ale také položené otázky.
- Co je navíc hodno uvážení ohledně věcí nazývaných *memoria dignis*, rozhoduje soudce, který dává notáři odpovídající pověření k protokolaci.

Čl. 175

Protokol

§ 1. In fine examinis, interrogato legi debent quae notarius de eius depositione scripto redegit, vel ipsi audita facere quae ope instrumenti de eius depositione incisa sunt, data ei facultate addendi, supprimendi, corrigendi, variandi (cf. can. 1569, § 1).

§ 1. Na závěr výslechu se musí vyslýchanému přečíst, jak notář jeho výpověď zaznamenal, nebo se mu přehraje jeho výpověď zaznamenaná na přístroji, přičemž se mu poskytne možnost k doplnění, vyškrtnutí, opravám a změnám (srov. kán. 1569, § 1).

§ 2. Firmo art. 89, actui subscribere debent interrogatus, iudex et notarius; itemque defensor vinculi et, si adfuerint, promotor iustitiae et advocati (cf.

§ 2. Při zachování čl. 89 musí vyslýchaný, soudce a notář zápis podepsat, a rovněž obhájce svazku a ochránce spravedlnosti a advokáti, pokud byli přítomni (srov. kán.

can. 1569, § 2).

1569, § 2).

§ 3. Si instrumentum de quo in art. 173, § 2 adhibeatur, actus hoc attestans redigatur cum subscriptionibus de quibus in § 2. Notarius quoque signo authenticitatis incisionem muniat, cauto ut haec tuto ac integre servetur.

§ 3. Jestliže se použije přístroj, o němž v čl. 173, pak musí být vyhotoven akt, který to osvědčuje, s podpisy o nichž v § 2; kromě toho musí notář záznam opatřit doložkou pravosti, a zajistit, aby byl uchován zcela a bezpečně.

1. Svědkovi je třeba sdělit protokol o jeho výslechu. *Ratio legis* § 1 je, že svědek musí mít před potvrzením svým podpisem příležitost jej změnit. Písemně zaznamenaný protokol, jestliže není diktován nahlas, je tedy třeba předčítat nebo nechat číst jím samým. Byl-li protokol diktován nahlas, musí soudce rovněž svědkovi nabídnout přečtení protokolu. Svědek se toho ale může vzdát.

2. Jestliže byl výslech zajištěn přístrojem k záznamu zvuku a rychlý přepis není možný, aby jej svědek ještě mohl přečíst, musí mu být nabídnuto ještě jedno sdělení obsahu záznamu.

Jestliže byl zaznamenán celý rozhovor, bylo by sotva únosné opětovné přehrání, které by vyžadovalo stejnou dobu jako sám výslech. Mělo by smysl jen tehdy, jestliže má být potom opis zaznamenaný doslova. Chce-li však soudce vyhotovit ze záznamu věcný protokol, potom to musí strana nebo svědek stejně dostat na vědomí s právem na změny.

Nebyl-li soudcem zaznamenan celý výslech, nýbrž byl diktován protokol na pásku, potom může být toto svědkovi ještě jednou přehráno, pokud diktát nepotvrdí bez takového přehrání. Není zapotřebí již žádné další předkládání tehdy, jestliže se soudce zaručí za věrný přepis záznamu.

3. V nadbytečné formulaci, která je přepsána z kán. 1780 CIC/1917, stanoví § 1 právo strany nebo svědka změnit před podpisem protokol o své výpovědi.

4. Je problematické, co se má stát, když strana nebo svědek po ukončení výslechu nechce uznat protokol. Je třeba potom přikročit k odůvodnění.

Pokud osoba říká, že neřekla pravdu a udá pro to důvod stejně jako pro změnu svého názoru, bude vyzvána k nové, pravdivé výpovědi. Odmítá-li to, musí soudce vysledovat důvody odmítnutí a hodnověrnosti tvrzení, že dosavadní výpověď neměla být pravdivá.

Když strana nebo svědek odmítá uznání protokolu, protože „přece raději nechce vypovídat“ (např. ze strachu dostat se s někým do sporu, z vědomí, že tím měl někomu způsobit nezamýšlenou újmu, atd.), musí soudce pokusit pohnout osobu k tomu, aby stála za svou výpovědí, případně zaprotokolovat důvody jejího odmítnutí.

V žádném případě nemá strana ani svědek právo, aby byl protokol zničen. Je veřejnou listinou, která podává informaci o uskutečnění výpovědi a o jejím obsahu. Posuzující soudce resp. senát nemůže nakládat s protokolem nepotvrzeným vyslychanou osobou jako s podepsanou výpovědí, přesto může protokol použít jako listinnou indicii, která dokazuje, že osoba dala vyslychajícímu soudci určité informace.

5. Aby protokol přinesl úplný důkaz o výpovědi a mohl být vzat jako důkazní příspěvek strany nebo svědka do akt, potřebuje podpis vyslychaného a vyslychajícího soudce. Jestliže strana nebo svědek podpis odmítne, musí protokolant a soudce přesto podepsat, aby byl učiněn veřejnou církevní listinou.

6. Použití přístroje k záznamu zvuku ve smyslu čl. 173, § 2 musí být zaznamenáno do akt, a to dokumentem, který musí podepsat nejen soudce a notář, ale také ostatní osoby přítomné u výslechu. Záznam sám má být notářem označen za pravý. Zda a jak se to má stát, závisí na záznamové technice. Paměťové médium má být v každém případě uschováno.

Čl. 176

Obnovený výslech

Interrogati, quamvis iam excussi, poterunt defensore vinculi vel parte postulante aut ex officio, denuo ad examen vocari, si iudex id necessarium vel utile ducat, dummodo collusionis vel corruptelae quodvis absit periculum (cf. can. 1570).

Vyslechnutí mohou být na žádost obhájce svazku nebo strany nebo z úřední povinnosti znovu předvoláni k výslechu, pokud to soudce považuje za nutné nebo užitečné, a není-li nebezpečí smluvení nebo podplacení (srov. kán. 1570).

1. Obnovené dotazování stran a svědků je přípustné, ale nikoliv neproblematické. Nezaujatost, která má být zajištěna čl. 170, již neexistuje. Při obnoveném výslechu je proto třeba postupovat se zvláštní pečlivostí, protože musí být vždy odůvodněno, proč svědek nyní umí říci více nebo něco jiného než při jeho prvním výslechu.
2. Obnovený výslech mohou navrhnout strany. Nad rámeček kán. 1570 je toto právo připsáno také obhájci svazku.
3. Nejen pokud chce nařídít následný výslech svědka z úřední povinnosti, ale také když to navrhnou strany nebo obhájce svazku, musí soudce rozhodnout, zda pokládá obnovený výslech svědka za užitečný nebo nezbytný a zda lze očekávat, že je obnovený výslech možný aniž by byl ovlivněn machinacemi.

Caput II

Kapitola II.

DE PROBATIONIBUS IN SPECIE

DŮKAZY JEDNOTLIVĚ

*1. De partium declarationibus**1. Výslech stran*

Čl. 177

Dotazování stran

Iudex ad veritatem aptius eruendam partes interrogandas curet (cf. can. 1530).

K vhodnějšímu zjištění pravdy se má soudce postarat, aby byly vyslechnuty strany (srov. kán. 1530).

1. V CIC/1983 a obdobně v instrukci jsou normy ohledně výslechu stran uvnitř části o důkazech. Tím je výpovědí stran, které jsou označeny hodnotově neutrálně jako *partium declarationes*, principiálně přiznán význam pro důkaz uplatněného důvodu, a to také neplatnosti manželství. Obzvláště již nestojí žalobní tvrzení žalobce naprosto proti důkazům, nýbrž již tvoří základ, jehož posílení „jinými prvky, které ho úplně posílí“ (čl. 180, § 1) může vést soudce požadované jistotě.
2. Jako *iudex*, který vede dokazování a proto také nařizuje výslech stran, je třeba rozumět osobu určenou podle čl. 155, § 2.

Soudce v popsáném smyslu nemusí provést výslech stran sám, ale může tím pověřit jinou osobu (čl. 166). S ohledem na význam výpovědí stran pro správné vymezení procesní materie a její definice, což je třeba doložit dalším dokazováním, má dávat

pozor na to, aby byl výslech proveden kvalifikovanou osobou. K dotazování civilními osobami → čl. 161.

3. V řízení o neplatnost manželství, v němž je totiž dotčeno veřejné dobro, je ve veřejném zájmu zjistit pravdu. Soudce je proto vždy povinen vyslechnout strany.
4. Výslech strany bude problematický, jestliže nedisponuje dostatečným užíváním rozumu. To může platit jak pro žalobce, tak pro nežalující stranu. Výslech opatrovníka ve smyslu čl. 97 nemůže ve věcech osobního stavu nahradit výpověď samotné strany. Doporučuje se opatrný postup s cílem slyšet stranu v každém případě. Hodnocení její výpovědi musí tehdy brát ohled na aktuální duševní schopnosti.
5. Výslech strany, která nechce vypovídat, nemůže být vynucováno. Platné právo již neobsahuje hrozbu trestem jako kán. 1743, § 3 CIC/1917. Jedinými prostředky, jak učinit stranu svolnou k výpovědi, jsou pozitivní poradenství a poučení o smyslu účasti, přičemž má cenu odbourání předsudků právě v církevních věcech osobního stavu, a negativní poukaz na možné právní následky.

Čl. 178

Povinnost stran vypovídat

Pars legitime interrogata respondere debet et veritatem integre fateri. Quod si respondere recusaverit, iudicis est aestimare quid ad factorum probationem exinde erui possit (cf. cann. 1531; 1534; 1548, § 2).

Zákonně dotazovaná strana je povinna vypovídat a sdělit celou pravdu. Odmítá-li vypovídat, přísluší soudci posoudit, co se z toho může vyvodit k dokázání skutečnosti (srov. kán. 1531; 1534; 1548, § 2).

1. V řízení o neplatnost manželství, které je řízením v němž se dopkazuje z úřední povinnosti, přísluší soudci objasnit věc; strany jsou povinny k účasti, ovšem v neprosaditelné formě. Přitom pro žalobce platí, že odepření jeho výpovědi škodí vlastnímu návrhu: když po dobu půl roku nepřijde k výsledku a je odpovídajícím způsobem poučen, zanikne zahájené řízení podle čl. 146 (blíže → tam). Odepření výpovědi nežalující strany je v inkvizičním řízení na újmu jen její vlastní pozici do té míry, že je tím zeslabena možnost obhajoby. Je teoreticky myslitelné rozumět povinnost stran vypovídat jako konkretizaci základní povinnosti všech křesťanů ve smyslu kán. 209, § 2, zejména v řízení o neplatnost manželství je zapotřebí výpověď pro nalezení pravdy dotýkající se veřejného dobra.
2. Strany mají, pokud vypovídají, povinnost vypovídat pravdu. To platí především v řízení, jehož cílem je prošetření objektivní pravdy. Posílení povinnosti vypovídat pravdu slouží vzetí stran pod přísahu (→ čl. 167, § 2).
3. Odepře-li strana výpověď, potom musí soudce zhodnotit tyto skutečnosti:
 - Odepření výpovědi žalobce má za následek, že jej soudce může dostat poučením o lhůtě k zániku podle čl. 146 do prodlení a tak řízení ukončit. Obsahové hodnocení mlčení ve smyslu, že tím byla konkludentně vzata zpět tvrzení předložená písemnou žalobou nebo prokurátorem, není možné.
 - Odepření výpovědi nežalující strany znamená, že se nehájí proti tvrzení žaloby. Pokud se soudci zdají důkazy žalobce dostatečné, může přistoupit k rozsudku ve smyslu žaloby. Obsahově je ve věcech osobního stavu mlčení protistrany bez důkazního významu. Soudce by nemohl přičítat pravdu žalobnímu tvrzení na základě připuštění protistrany, tedy také nemůže vykládat mlčení v tomto smyslu. Do té míry vyžaduje žalobní tvrzení vždy důkazů, takže vyjádření

protistrany je nezbytné jen k výkonu jejich vlastních práv. Pro rozsudek má význam jen námitka k věci.

Čl. 179

Pojem doznání

§ 1. Ad normam can. 1535, assertio de aliquo facto, scripto vel ore, coram iudice competenti, ab aliqua parte circa ipsam iudicii materiam, sive sponte sive iudice interrogante, contra se peracta, est confessio iudicialis.

§ 1. Soudní doznání je podle kán. 1535 písemné nebo ústní prohlášení provedené před příslušným soudcem o nějaké skutečnosti některou stranou v její neprospěch ohledně předmětu sporu, ať z vlastního podnětu nebo při soudním výslechu.

§ 2. Attamen in causis nullitatis matrimonii confessio iudicialis intellegitur declaratio qua pars, scripto vel ore, coram iudice competenti, sive sponte sive iudice interrogante, asserit proprium factum adversus matrimonii validitatem.

§ 2. V záležitostech neplatnosti manželství se doznáním vždy rozumí písemné nebo ústní prohlášení proti platnosti manželství, provedené před příslušným soudcem stranou ve vlastní záležitosti, z vlastního podnětu nebo při soudním výslechu.

1. Kánon definuje soudní doznání jako předpoklad pro následující ustanovení o důkazní hodnotě tohoto doznání.

Soudní doznání je především výpověď strany. Stranami v tomto smyslu jsou jen vlastní procesní strany a jejich zástupci, kteří jednájí s účinky pro a proti straně, tedy libovolného nebo soudcem daného zástupce (→ čl. 103 a čl. 97). Obhájce svazku a ochránce spravedlnosti nejsou stranami ve smyslu tohoto předpisu, poslední také nikoliv tehdy, když vznesl žalobu podle čl. 92, °2.

2. Pro definici soudního doznání je nepodstatné, zda bylo podáno prohlášení písemně nebo ústně, bez dotazu nebo na otázku soudce.
3. Výpověď je soudním doznáním jen tehdy, když je podána před příslušným soudcem, tj. v probíhajícím řízení mezi začátkem a koncem zahájeného řízení. Příslušností je zda zachycena také nenapadená relativní nepřislušnost (→ čl. 10 body 2-3).
4. Výpověď se musí týkat procesní materie, tedy být v rámci skutkového stavu, který platí za zjištěný jako předpoklad rozsudku.
5. S vložení § 2 překračujícím kán. 1535 CIC přihlíží instrukce ke skutečnosti, že Římská rota a ji následující rozhodovací činnost nižších soudů v ustálené judikatuře používá jiný pojem soudního doznání, než jak je definován v zákoně. Rozdíl je v tom, že zákonný pojem požaduje *contra se peracta* (→ následující bod 6), zatímco judikatura na toto místo dává *contra matrimonium peracta* (→ níž bod 7).
6. Soudní doznání ve smyslu kán. 1535 je proto třeba odlišovat od jednoduché výpovědi strany, aby směřovalo proti vlastnímu procesnímu zájmu vypovídajícího, tedy přednášelo skutečnosti, které zhoršují vlastní právní nárok nebo zhoršují pozici obhajoby. To znamená, když se diferencuje podle žalobce a žalované strany:
 - Výpověď žalobce je soudní doznání ve smyslu kán. 1535, když hovoří proti uplatněnému nároku, ať už protože je bráno přímo zpět žalobní tvrzení, nebo že uznává skutečnosti, které ohrožují nárok.
 - Výpověď žalované strany v řízení o neplatnost manželství postačuje pojmu kán. 1535, jestliže hovoří pro neplatnost manželství, protože tento kánon vychází

z toho, že žalovaná strana odporuje přednesu žalobce. V tomto smyslu je označena jako soudní doznání výpověď protistrany, která např. uznává simulaci. „Učiněná proti sobě“ je výpověď jen ve smyslu rozdělení procesních rolí; nezáleží na skutečné rozložení zájmů, v jejichž důsledku může žalovaná strana také sama chtít prohlášení neplatnosti manželství.

7. Ve skutečném jazykovém pojetí judikatury, k němuž přihlíží § 2, je „soudní doznání“ žalobce proti tomu tvrzení, které zapříčiňuje skutkovou podstatu neplatnosti (*proprium factum adversus matrimonii validitatem*). Konkrétně to znamená uznání primární, vědomé zákonné vady vůle (např. ve formě simulace, podmínky, podvodného jednání). Tento kán. 1535 zcela odporující pojem souvisí spíše s tím, že doznání nedostatečné vůle k manželství bylo rozuměno jako připuštění morálně zavrženíhodného skutku (srov. omezení žalobního práva osob, které přímo a úmyslně zapříčinily neplatnost manželství, kán. 1971, § 1, °1. CIC/1917, čl. 37, § 1 *Provida mater*).
8. Soudní doznání má zvláštní význam, protože je soudní notorieta, a proto nevyžaduje žádné další důkazy. V řízení o neplatnost manželství je soudce vyzván k zvláštnímu hodnocení doznání (→ čl. 180, § 1).
9. Na rozdíl od mimosoudního doznání, které došlo na vědomí soudu svědeckými výpověďmi nebo listinami, má soudní doznání v řízení ohledně veřejného dobra nižší význam. Především v řízení o neplatnost manželství má vyšší cenu mimosoudně učiněné doznání v nepodezřelé době. (→ čl. 181).

Čl. 180

Důkazní hodnota prohlášení stran

§ 1. Confessiones et aliae partium declarationes iudiciales vim probandi habere possunt, a iudice aestimandam una cum ceteris causae adiunctis, at vis plenae probationis ipsis tribui nequit, nisi alia accedant elementa probatoria quae eas omnino corroborant (cf. can. 1536, § 2).

§ 1. Doznání a jiné soudní prohlášení stran, mohou mít sílu důkazu, kterou soudce musí hodnotit spolu s ostatními okolnostmi záležitosti, avšak nelze jim přiznat účinnost plného důkazu, pokud k nim nepřistoupí další důkazní prvky, které je plně potvrdí (srov. kán. 1536, § 2).

§ 2. Nisi probationes aliunde plenae habeantur, iudex ad partium depositiones aestimandas testes de ipsarum partium credibilitate, si fieri potest, adhibeat, praeter alia indicia et adminicula (cf. can. 1679).

§ 2. Nezáskají-li se odjinud plné důkazy, použije soudce ke zhodnocení výpovědi stran, je-li to možné, svědků o věrohodnosti těchto stran, kromě jiných nepřímých důkazů a důkazních prvků (srov. kán. 1679).

1. V řízení veřejného dobra, mezi nimi řízení o neplatnost manželství a o rozluku manželství, mají výpovědi stran důkazní hodnotu, ale nikoliv osamoceně, nýbrž s jinými prvky, které je potvrzují.
2. Úprava důkazní hodnoty čl. 180, § 1, která patří k případům zákonného určení významu určitých důkazů, jmenovaným v čl. 247, § 4, platí pro všechna prohlášení, které strany podají před soudem, tedy mezi začátkem a koncem zahájeného řízení (srov. definici soudních doznání v čl. 179). Důkazní hodnotu má tedy jak výpověď, která směřuje proti zájmu vypovídající strany (doznání ve vlastním smyslu), a také ta, kterou je tvrzeno nebo potvrzováno právo, jak výpověď pro platnost manželství tak pro neplatnost.

3. Všechna prohlášení stran mají důkazní hodnotu. Na to ukazuje již zařazení kapitoly do stati VII. o důkazech. Výpovědi stran tedy nejsou již pouhá tvrzení, která mohou být nahlížena jen vůči pravdě neutrálně a potom verifikována „opravdovými“ důkazními prostředky, nýbrž samy jsou počátkem důkazů a to znamená: soudcovské jistoty pro vynesení rozsudku.

Tato úprava ukazuje, že nové procesní právo chtělo udělat pořádek s hlavním kritickým bodem minulosti, totiž nedůvěrou vůči stranám, zejména když tyto učinily své výpovědi pod náboženským závazkem přísahy. Čl. 180 bere strany vážně a posiluje také již dříve platnou nauku, že soudní výpověď má platit za pravdivou, pokud nejsou kritéria pro opak. Tato domněnka pravdivosti byla učiněna neúčinnou platnou důkazní úpravou (především čl. 117 *Provida mater*) až do nabytí účinnosti CIC/1983.

Pouze v procesu o neplatnost manželství kvůli strachu (kán. 1103) byla výpovědi ohrožené strany přiznána zvláštní váha.

Důkazní hodnotu prohlášení stran je stále třeba soudcem hodnotit spolu s ostatními okolnostmi případu. Tím je míněno, že hodnota výpovědi strany nesmí být schématicky určována stále stejným způsobem, nýbrž v kontextu těch oslovených věcných otázek, které musí přihlížet k povaze zájmu stran, stavu sporu, významu sporné věci, atd.

4. Výpovědi stran ale nemají význam úplného důkazu. Soudce tedy nemůže jen z prohlášení stran odvodit odpovídající jistotu požadovanou čl. 247, § 1. Bylo by příliš velké nebezpečí, že by mohly strany prosazovat objektivně nepravdivá tvrzení zneužitím důvěry vložené do nich novým právem.
5. K úplnému důkazu jsou požadovány další důkazní prvky, které výpovědi stran *omnio corroborant*.

Báze, která by měla být jinými důkazními prvky posilována, spočívá

- v souhlasných prohlášeních stran,
- v prohlášení strany, které není protistranou popíráno, protože k tomu strana nezaujímá stanovisko, nic k tomu neví nebo vůbec nevypovídá.

V případě výslovného odporu nežalující strany by mohlo být tvrzení žalující strany dostatečně posíleno ostatními důkazními prvky, budí-li opačné vyličení nežalující strany zdání nesrovnalosti nebo je-li doložena jeho jistá nepravdivost.

Elementa nejsou *probationes*. § 1 nechce vést zpět k systému starého práva, podle kterého důkaz musel být brán za důkazní prostředek bez zřetele k výpovědi stran. Spíše chce dosáhnout, aby byly prohlášení stran jako takové potvrzovány skrze *elementa*. „*Corroborare*“ znamená „upevňovat, posilovat“. Jde tedy o to, aby výpovědi stran v hodnotě své spolehlivosti kvalitativně stoupaly, nikoliv o to, aby bylo něco důkazy aditivně dodáno.

6. *Elementa* musí být způsobilé úplně (*omnio*) posilovat výpovědi stran. To s ohledem na důkazní cíl morální jistoty podle čl. 247, § 1 znamená, že tyto musí být vyvedeny z jakékoliv rozumné pochybnosti.
7. Instrukce stejně jako Kodex na žádném místě nedefinuje, jak si lze představit jmenovaná *elementa*. Ze speciální úpravy čl. 180 navazující na kán. 1679 se však takový prvek jeví: osvědčení hodnověrnosti jiné osoby (blíže k tomu níže body 8-10). Toto nemá nic společného s důkazním prostředkem, neboť k procesní otázce samo vůbec nic nepřináší. Dokládá ale výpověď (výpovědi) stran.

Ostatní *elementa* je třeba hledat v téže kategorii: charakter osoby, religiozita a láska k pravdě, zájem na spravedlnosti ve spojení s řízením, postoj také k nepříjemným pravdám, religiozní motivace pro cíl řízení a další.

8. § 2 je podáno, čím mohou být v řízení o neplatnost manželství doloženy prohlášení stran ve smyslu § 1, aby dosáhly plné síly důkazu, tedy postačovaly k morální jistotě soudce podle čl. 247. Tím je zachycen nepřímý důkazní prostředek, který byl omezeně použitelný již na řízení o neschopnosti a nedokonanosti: svědectví hodnověrnosti.
9. Svědectví hodnověrnosti jsou taková, která nevypovídají o tvrzeném důvodu neplatnosti manželství, nýbrž o spolehlivosti strany v její výpovědi. *Credibilitas*, hodnověrnost, je objektivní pojem. Hodnověrná výpověď je taková, které se může věřit, která smí být pokládána soudcem za pravdivou při tvorbě jeho morální jistoty. Svědectví hodnověrnosti mají tedy podat informaci:
 - o subjektivních komponentech hodnověrnosti strany, o její poctivosti, přímočarosti, postoji také k nepříjemným pravdám, jejím zachování v kritických situacích ve vztahu k lásce k pravdě. Tyto subjektivní komponenty hodnověrnosti je třeba odvodit z charakteru osoby, který je nezávislý na uplatněném důvodu neplatnosti.
 - o objektivních komponentech hodnověrnosti strany, tedy o schopnosti úsudku strany s ohledem na tvrzený důvod neplatnosti. Svědek hodnověrnosti musí být dotázán, zda může být podle jeho poznání osoby od strany očekáváno objektivně správné posouzení věcné otázky jsoucí v základu.

Jen souhra objektivní schopnosti úsudku se subjektivní pravdomluvností vede ke zde zaměřenému výsledku: hodnověrnosti strany jako důkaznímu prvku.

10. K objektivní schopnosti úsudku strany dochází proto, protože rozšíření svědectví hodnověrnosti nad věci neschopnosti a nedokonanosti znamená změnu systému.

Kvalitativní změna spočívá především v tom, že v případech týkajících se starého práva jde o objektivní fakt: skutečný výkon manželského pohlavního styku nebo schopnosti k němu. Příslušné tvrzení strany bylo, že nebyl možný výkon manželství (impotence) nebo se jednoduše nekonal (nedokonanost). Osvědčit to nevyžadovalo žádnou zvláštní schopnost úsudku strany. Zevšeobecněním důkazního prostředku svědectví hodnověrnosti je však třeba potvrdit stranou hodnověrně osvědčený skutkový stav, který nespočívá v objektivním, ale v subjektivním oboru, totiž nedostatek vůle. Zde musí být uváženo, že subjektivní poctivost strany v současném procesním okamžiku nepostačuje, nýbrž musí přistoupit schopnost střízlivě a věcně posoudit volní postoj v době uzavírání manželství.

Posudek svědectví hodnověrnosti se musí opírat o skutečnosti, na zkušenosti se stranou, nikoliv jen o sympatii nebo příbuzenskou vazbu. Svědek musí svůj názor, že si strana ve své výpovědi zaslouží důvěru, odůvodnit skutečnostmi.

11. Důvod pro uvedení svědectví hodnověrnosti do církevního řízení o neplatnost manželství bez omezení na určité žalobní důvody mohou být viděny v tom, že byla odbourána skepse proti prohlášením stran. V jiné souvislosti měli členové Komise pro reformu kodexu souhlasit s postřehem, že řízení o neplatnost manželství byla v mnoha regionech vedena z důvodu svědomí, neboť o civilní účinky se postaraly státní rozvodová řízení.

Gordon (*Novus processus nullitatis matrimonii. Iter cum adnotationibus. Řím 1983, 33*) vidí v důkazu svědectvím hodnověrnosti možnost, objektivně neplatná domnělá manželství prokázat alespoň tímto způsobem také jako taková. „Proto je

tato «subsidiární důkazní možnost» jedním z prostředků nabídnutých zákonodárcem, aby takzvané «případy fora interna», které jsou skutečně takové, vedly k řešení v soudcovské oblasti (tamtéž, můj překlad). Za totéž hledisko se postavil svého času děkan Římské roty, Mario F. Pompedda, ve více svých statích (mj. in: *Osservatore Romano* německy z 16. 12. 1994 s. 10); srov. k tomu také přímluvu P. Jana Pavla II. k Rotě z 10. února 1995 (mj. in *Osservatore Romano* německy z 24. 2. 1995 příloha VIII). Tím bylo zdůrazněno, že církevní soudce od nynějška smí opřít svoji morální jistotu (→ čl. 247) o samotné výpovědi stran, s účinkem, že neplatnost manželství založená na volním postoji strany může vést k soudcovskému přesvědčení, i když není založena odhalením jinými osobami v nepodezřelé době v oblasti dokazatelnosti ve *forum externum*.

12. S ohledem na tendenci zákonodárství a její pozitivní hodnocení autory románské jazykové oblasti se jeví odpovídající vyjádření německých autorů spíše skeptické. Flatten (*Die Eheverfahren*, in: *Handbuch des katholischen Kirchenrechtes* 984-999, zde 990) píše, že věcně správné hodnocení svědectví hodnověrnosti bude „samo možné u krajně kritického zvážení soudce“. Wirth (*Anmerkungen zum Beweisrecht des CIC/1983*, in: A. Gabriels/H. J. F. Reinhardt (vydáno), *Ministerium Iustitiae*, FS Heinemann, Essen 1986, 393-402, zde 399) varuje: „Intence kán. 1679 by nebyla uznána, chtěla-li by se bez prohlédnutí pokládat za zcela průkaznou výpověď strany již jen proto, že byla prokázána neomezená hodnověrnost. Přitom by bylo přehlédnuto dvojí, jedno, že *svědci hodnověrnosti jsou jen důkazní opory* a že se musí *dostavit ještě jiné důkazní opory*, pak že je třeba vidět výpovědi svědků hodnověrnosti *s výhradou...*[soudce] má spíše hodnotit celkový důkazní materiál a nesmí také přehlédnout slabá místa v něm. Zůstává naděje, že kán. 1679 bude v soudní praxi využíván s rozvahou a kriticky, a nikoliv zneužíván jako pláštík pro laxní judikaturu...“ (zvýrazňování v originále). Odhlédne-li se od podezření vyjádřeného v poslední větě, musí se nechat, že ve skutečnosti nepostačuje adice výpovědi strany s oceněním strany jako subjektivně poctivé. Hodnověrnost musí být rozuměna objektivně jako spolehlivost výpovědi strany ve své manželské záležitosti. Je-li to zohledněno, potom může být také uzavřeno, že přirozená stranickost přátel a příbuzných nastupuje na místo prokazatelného posudku.
13. § 2 vyžaduje kromě výpovědi strany a svědectví hodnověrnosti – pro tyto není předepsán určitý počet – *alia indica et adminicula*, jiné náznaky a odkazy. Při celkovém hodnocení důkazních výsledků bude soudce vždy dbát na to, zda výpověď strany zapadá v souvislosti materiálu do ostatního, zda tvrzený důvod neplatnosti harmonizuje s postojem strany, zda její způsob chování s ním stojí v souladu. Je zde třeba uvážit v rozhodovací činnosti takzvané motivy a okolnosti.
14. Důkaz svědectvím hodnověrnosti bude úplným důkazem nařizován ostatními důkazními prostředky, jak to zdůrazňuje úvodní věta § 2. Tím má být dosaženo, aby důkaz normálními prostředky jmenovanými ve statí VII nebyl nahrazen pohodlnější otázkou na hodnověrnost. Dále má být k tomuto důkaznímu prostředku sáhnuto jen při skutečné nezbytnosti, aby osoby musely být dotazovány ohledně strany a její hodnověrnosti v nevyhnutelné intenzitě (srov. základní chráněný nárok na zachování vlastní intimní sféry → kán. 220).
15. Konečně budiž jasně dáno, že svědky hodnověrnosti je třeba vyslýchat podle obecné úpravy o výsleších svědků (čl. 193 – čl. 202). Nestačí jim krátkou cestou a možná dokonce písemně předložit otázku na hodnověrnost strany. Protože soudce musí získat informaci pro body jmenované v bodě 9, musí svědky osobně (nechat) vyslechnout, aby obdržel dostatečné odůvodnění pro svůj posudek hodnověrnosti.

Čl. 181

Důkazní hodnota mimosoudních prohlášení

Quoad partium extraiudiciales confessiones adversus matrimonii validitatem et alias earundem declarationes extraiudiciales in iudicium deductas, iudicis est, perpensis omnibus adiunctis, aestimare quanti eae sint facienda (cf. can. 1537).

U mimosoudního doznání stran proti platnosti manželství a u ostatních mimosoudních prohlášení předložených v řízení, hodnotí soudce jejich váhu po zhodnocení všech okolností (srov. kán. 1537).

1. Odlišně od kán. 1537 se zde vztahuje pojem mimosoudních doznání (*confessio extraiudicialis*) jen na jazykové pojetí judikatury použité v čl. 179, § 2. Nezabývá se mimosoudním doznáním ve smyslu kán. 1537. Přesto musí být uváženo také toto, protože se strana může spustit naprosto proti svému zájmu, který směřuje na neplatnost manželství.
2. Mimosoudní doznání je stejné jako soudní prohlášení strany, tedy podané jednou osobou, která je nyní stranou procesu, v jehož souvislosti je třeba doznání vyhodnotit. V době prohlášení nemusela osoba být stranou procesu. Odlišně od jiných řízení může být mimosoudní doznání podáno jen osobně stranou, nikoliv jejím zástupcem.
3. Forma prohlášení také u mimosoudních doznání není důležitá. Toliko její průkaznost závisí na tom, jakým způsobem se dostalo na vědomí třetí osoby.
4. Odlišně od soudního doznání není mimosoudní podáváno před příslušným soudcem, tj. nikoliv v rámci procesu. Tento znak může být vztažen stejně tak časově (před začátkem zahájeného řízení), jako také situačně (prohlášení vůči třetí osobě). Prohlášení před nepříslušným soudcem je mimosoudním jen tehdy, když v době prohlášení nebyla pro nepříslušnost věc zahájena.
5. Prohlášení se musí týkat procesní materie, tedy skutkového stavu, o nějž v řízení jde, v jehož rámci je třeba prohlášení hodnotit.
6. K obsahové stránce doznání (*adversus matrimonii validitatem*) → níže bod 8.
7. Soudci je přenecháno co počít s mimosoudním doznáním. Má při hodnocení dbát na některé body:
 - Jakým způsobem je prokázáno mimosoudní doznání? Listinou (odpovídající psaní strany) nebo svědky?
 - Ve kterém okamžiku bylo doznání podáno? Jestliže se v průběhu řízení strana vyjádřila proti vlastnímu procesnímu zájmu – doznání ve smyslu kán. 1537 –, toto silněji ohrožuje než při předprocesním doznání. Musí se domyslet, že strany nyní přesněji ví, na co se přichází, a proto ve svých vyjádřeních nezaujímá stanovisko bezděčně proti svým zájmům. K odchylným kritériím v řízení o neplatnost manželství → následující bod 8.
 - Komu je doznání podáno? Byla to osoba starající se korektně o informovanost ohledně takové otázky, nebo taková, před kterou se vyjadřuje nesoustředěně a lehkomylně (rozhovory u pultu)?
8. Je třeba zohlednit zvláštní hlediska pro hodnocení mimosoudních doznání v řízení o neplatnost manželství. Pod pojmem *confessio* je tradičně a nyní čl. 179, § 2 rozuměno prohlášení, kterým je připouštěn důvod neplatnosti manželství (→ čl. 179 bod 7). Takové prohlášení má význam především u žalobních důvodů, které nejsou způsobilé pro vnější důkaz v úzkém smyslu (vady vůle).

Mimosoudní doznání je v této souvislosti potom prohlášení jednoho z partnerů napadeného manželství, ze kterého lze usoudit důvod neplatnosti manželství, možnou volní výhradu ve smyslu kán. 1101, § 2.

9. Při ocenění mimosoudního doznání záleží na nalezení kritérií pro jeho věrohodnost. V judikatuře nejdůležitější moment k tomu je okamžik, ke kterému bylo doznání podáno. Je-li tento položen v *tempus non suspectum*, v nepodezřelé době, potom je doznání pokládáno zpravidla za průkazné. Nepodezřelá doba je potom ta, ve které osoba vykonávající doznání nemyslela na to, aby tím ovlivnila úspěch procesu o neplatnost manželství.
10. Podle převládající nauky je mimosoudní doznání osoby bez důkazní hodnoty pro určení jí zapříčiněného důvodu neplatnosti tehdy, jestliže bylo vykonáno v podezřelé době.

Podezřelá je doba od podání žaloby o neplatnost manželství, v každém případě pokud se jedná o doznání žalobce. Totéž platí pro protistranu, která si rovněž přeje prohlášení neplatnosti manželství. Odlišně je třeba hodnotit, jestliže strana, která bojuje proti prohlášení neplatnosti manželství, vně procesu důvod neplatnosti připouští. Pokud lze vyloučit, že se jedná o plánovaný klamný manévr, je doznání zužitkovatelné.

Podezřelý je také okamžik doznání tehdy, když na základě ztroskotání manželství již vstoupil na mysl rozvod a řízení o neplatnost manželství. Je ale nezbytné, aby ztroskotání manželství již bylo znatelné, neboť jinak je nespravedlivé podezření, že doznání mohlo být podáno s ohledem na pozdější řízení.

Stanovení cíle umožnit řízení o neplatnost manželství, není samo o sobě žádným důvodem úsudku, že doznání strany bylo podáno v podezřelé době. (Církevně vzdělaný) student teologie, který před uzavřením manželství uloží do úschovy písemně prohlášení, podle kterého se žení s vadou vůle, která znamená důvod neplatnosti manželství (→ čl. 185, § 3), a udělá to, aby v případě ztroskotání jeho manželství (zamýšleného jako šťastné) mohl úspěšně vést proces neplatnosti, nepodává bez dalšího falešné prohlášení. Je třeba zkoumat:

- zda prohlášení sloužilo výhradně cíli vyvarovat se úředních konfliktů, a proto být připuštěn ke druhému církevnímu manželství, ačkoliv první mělo být platné (pozadím by byla teoretická pozice: Oproti nauce církve musí být dovoleno druhé manželství vzdor nerozlučitelnosti prvního; má být dosaženo trikem „prohlášení“);
- zda je prohlášením výrazem výhrady rozvodu (pozadím je teoretická pozice: Oproti nauce církve není manželství nerozlučitelné, prohlášení slouží k možnosti zprostit se opět manželství bezproblémově).

V prvním variantě je chtěno manželství jako platné a nerozlučitelné. Prohlášení je předvídáno pouze jako prostředek úskoku ke druhému manželství. Ve druhé variantě oproti tomu existuje listinně doložená výhrada rozvodu, a to lhotejnost zda trvala skutečně jako důvod neplatnosti prohlášená vada vůle nebo ne. Také zadokumentované odložení dětí za účelem pozdějšího rozvodu a prohlášení neplatnosti signalizuje výhradu rozvodu, nikoliv *exclusio boni prolis*. Důkazní hodnotu nemá obsah prohlášení, nýbrž skutečnost jeho účelového vyhotovení a uschování.

11. Zhodnocení mimosoudního doznání strany v řízení o neplatnost manželství, které je prokazováno jako skutečně pronesené, musí být celkem vzato zpracováno se zohledněním obecných a pro věci osobního stavu speciálně platných hledisek:

- Doba podání prohlášení: Čím blíže je položeno vyjádření k právně relevantnímu momentu uzavření manželství, tím pravděpodobněji reprodukuje postoj zastávaný při svatbě.
- Situace podání prohlášení: Doznání je tím věrohodnější, čím méně je znatelný zájem osoby, účastníkovi rozhovoru něco předstírat (Obrana před návnadami, chvástání).
- Celkový postoj prohlašujícího: Doznání je tím spolehlivější, čím průhledněji je zapuštěno do obecně pozorovatelného postoje osoby, tedy odpovídá její řeči a jednání v ostatním. Je ale také spolehlivé, když jsou znatelné zvláštní důvody, pro něž měla vyjádřit osoba výjimečně vůli odchýlnou od svého jinak zásadního postoje (např. sama o sobě katolicky přesvědčená osoba si vyhradí rozvod, protože se cítí situací tlačena do manželství, jehož trvání rozpoznává od počátku jako velmi ohrožené).
- Negativně: Důkazní hodnota mimosoudního doznání je rušena, pokud bylo podáno v podezřelé době.

Čl. 182

Chybné prohlášení stran

Confessio vel alia quaevis partis declaratio qualibet vi caret, si constet eam ex errore facti esse prolatam, aut vi vel metu gravi extortam (can. 1538). Žádné účinky nemá doznání nebo jakékoliv prohlášení strany, jestliže je známo, že vzniklo ze skutkového omylu nebo bylo vynuceno násilím nebo těžkým strachem (kán. 1538).

1. Kánon představuje prohlášení stran jako důkazně neúčinné tehdy, pokud byly podány omylem a nedobrovolně a je to zjištěno.
2. Vada prohlášení strany, která je má činit nehodnou povšimnutí, musí být zjištěna. Takového zjištění – ať omylu nebo nedobrovolnosti, nemůže být bez odpovídajícího důkazu tušeno nebo jednoduše tvrzeno – může být dosaženo řízením o nahodilé záležitosti podle čl. 217 – čl. 228.
3. Čl. 182 je především speciální normou ke kán. 125. Podle toho jsou neplatná jen taková jednání a prohlášení, která byla provedena na základě nátlaku (*vis*). Prohlášení získaná pod pohrůžkou by oproti tomu byla jen napadnutelná. Čl. 182 nařizuje však také pro ně neplatnost a uniká tím nezbytnosti vést řízení o nahodilé záležitosti k napadení prohlášení podaného pod nátlakem. Je ovšem otázkou, zda je ochrana strany lépe zajištěna řízením ke zjištění nebo řízením o napadení. Pro stanovení *metus gravis* je na základě formulační paralely v kán. 1103 rozsáhlá a adekvátně sporná judikatura, která může vést na základě jiného předmětu (vůle k manželství) k nesprávným přenosům.
4. *Vis* je působení násilí fyzického nebo psychického druhu na osobu, která jí nemůže úplně vzdorovat, proto je neúnosné bránění proti ní každému (např. vážná výhrůžka vraždou). Takové násilí odebírá jednání charakter *actus humanus* a degraduje je na *actus hominis*, který je bez právních účinků.
5. Strach je následkem výhrůžování. Musí se jednat o aktivně vykonávané vyhrožování, jak ukazuje slovo „*extorquere*“, tedy o ovlivnění člověkem.

Vyhrožování má význam, jen pokud ohrožovanému způsobuje skutečně strach, tedy bylo bráno vážně.

Příčinný je strach tehdy, když stranu pohne k tomu, aby učinila vědomě nepravdivou výpověď. Vyhrožování musí být jedinou příčinnou vědomě

nepravdivého doznání. Je-li jen spolupůsobícím motivem pro falešné prohlášení, potom není dostatečně zapříčiněno strachem.

Jak stále v jazykovém pojetí kanonického práva slouží připojení slova „*gravis*“ k lehčímu odlišení důležitých případů neurčitých právních pojmů, které je třeba vyložit, a (zde) zamezit použití předpisu na takové situace, ve kterých bylo třeba se vyvarovat jen lehkých důsledků na základě falešných doznání. Odlišně od důvodu neplatnosti kán. 1103 nejde ani o tak významný úkon (uzavření manželství) ani o přirozené právo (konsensuální princip manželství).

Obtížný je strach vždy, když se strana, která podá falešné prohlášení, tím podřídila očekávaným následkům, jež byly pohružkou oznámeny. Obtíže strachu lze tedy poznat na hodnotových úvahách prováděných ohroženou osobou.

6. Čl. 182 je dále speciálním předpisem vůči kán. 126. Podle tohoto činí omyl jednání neplatným tehdy, když se vztahuje k jádru jednání nebo směřuje ke *conditio sine qua non*. Čl. 182 neodkazuje na tato kritéria, nýbrž na skutečnost omylu, aniž by jej blíže popisoval.

Z právního následku neplatnosti je třeba usuzovat na charakter omylu: prohlášení strany je neplatné tehdy, jestliže byly v základu položeny skutečnosti, které nebyly správné, a jejich správnost byla předpokladem.

Nejsou míněny skutečnosti patřící do prohlášení, které jsou objektivně chybné. Zde mají přednost podle poznatků soudů opravdové skutečnosti každého prohlášení strany (také bez čl. 182).

Prohlášení strany je však neúčinné, jestliže *spočívá* na omylu ve skutečnostech. Příklad: žalobkyně oznamuje, že se její ženich měl vyjádřit negativně ohledně manželské věrnosti. Ve skutečnosti opakoval mínění jiné osoby.

Také pro omyl platí, že musí být kauzálním pro chybné prohlášení.

7. Prohlášení je právně bezvýznamné jen do té míry, jak je ovlivněno ve vztahu k důkaznímu tématu omylem, nátlakem nebo strachem. Týká-li se omyl jen části prohlášení, na němž důkazně nezáleží (např. datace), tak proto není celé prohlášení nevyužitelné.

Komentář k instrukci *Dignitas connubii*-čl. 183-192

2. De probatione per documenta

2. Listinný důkaz

Čl. 183

Listinný důkaz

In causis nullitatis matrimonii admittitur etiam probatio per documenta tum publica privata (cf. can. 1539).

V záležitostech neplatnosti manželství se připouští také důkaz veřejnými nebo soukromými listinami (srov. kán. 1539).

1. Listinný důkaz je mocí zákona přípustný ve všech řízeních. Listina je v procesu nejjistějším důkazním prostředkem. Právně normují čl. 295 – čl. 299 zjednodušené řízení ke stanovení neplatnosti manželství, pokud důvod neplatnosti vyplývá z listiny.
2. Článek o listinném důkazu vychází z „klasicky“ definované listiny v čl. 184, totiž písemnosti, kterou vystavovatel pro každého čitelně opatří datem a obsahem. S ohledem na pokrok techniky jsou ale jiné nosiče informací postaveny na roveň listin, pokud nabízejí stejnou jistotu o tam obsažených a z nich čitelných dat.

Myslitelné jsou zvukové a textové nosiče mechanického (gramofonová deska), elektromagnetického (zvuková páska, videopáska) nebo elektronického druhu (počítačový nosič dat) stejně jako nosič obrazu (fotografie, film, obrazová deska). U všech těchto důkazních prostředků, které ztělesňují obsah, je obzvláštním problémem autentičnost obsahu stejně jako zřetelnost jeho významu pro procesní důkaz. V konzultační fázi reformy kodexu bylo navrženo nahrazení *probatio per documenta* skrze *probatio per instrumenta*, aby pod tento širší pojem mohly spadat také zvukové pásky a podobné důkazní prostředky. Jeden konzultor mínil, že by návrh neměl být připuštěn, protože tyto důkazní prostředky často postrádají prvky, které jim zjednávají nepochybnost důkazu (např. podpis). Užší znění textu je ale neškodné, protože čl. 157 připouští jakýkoliv schopný důkaz a je věcí soudce, jestli chce přiznat důkazní hodnotu výpovědi technického média.

3. K důkazní hodnotě listin → čl. 185 – čl. 187, k zacházení s listinami v procesu → čl. 190 – čl. 192.

Čl. 184

Pojem listiny

§ 1. Documenta publica ecclesiastica ea sunt, quae persona publica in exercitio sui muneris in Ecclesia confecit, servatis sollemnitatibus iure praescriptis (can. 1540, § 1).

§ 1. Veřejné církevní listiny jsou ty, které vyhotovila veřejná osoba při výkonu svého úřadu v církvi a zachovala právem stanovené náležitosti (kán. 1540, § 1).

§ 2. Documenta publica civilia ea sunt, quae secundum uniuscuiusque loci leges talia iure censentur (can. 1540, § 2).

§ 2. Veřejné listiny světské jsou ty, které za takové považuje právo podle zákonů toho kterého území (kán. 1540, § 2).

§ 3. Cetera documenta sunt privata (can. 1540, § 3).

§ 3. Ostatní listiny jsou soukromé (kán. 1540, § 3).

1. Co je listina článek opomenul uvést, spíše pokládá pojem *documentum* za samozřejmý.

Listina je od původce oddělené, hmotně zachycené a (eventuelně s pomocnými prostředky) smyslově vnímatelné vtělení myšlenek. Hmotné zachycení skutkových okolností naproti tomu není listina (např. fotografie). Ta je přibrána cestou soudcovského prohlédnutí jako důkaz (kán. 1582), který instrukce nezmiňuje, který ale může být namíste, pokud může být fotografií dokázáno, že třeba byli přítomní svatební svědci.

Věci a listiny, které soudci dávají informaci nebo podklad o pravdě o právně relevantních skutečnostech, je třeba přesto přibrat jako důkazní prostředky, i když by neměly být přísně vzato listinami (→ čl. 157).

2. Kánon definuje tři druhy listin. Pojednává v § 1 o veřejných církevních listinách, v § 2 o veřejných civilních, zatímco v § 3 o soukromých listinách jsou charakterizovány bez dalšího rozlišování jako zbývající listiny. Kritérii definice jsou:
 - původce (civilní nebo církevní úřední osoba, soukromá osoba),
 - poměr původce k listině (vydání při výkonu úřadu),
 - zákonné ustanovení (odkaz na státní právo v § 2).
3. Kdo vyhotoví při výkonu církevního úřadu listinu a přitom dodrží eventuelně platné formální předpisy, vytváří *veřejnou církevní listinu*. Pojem „*persona*

publica“ nepřispívá k definici a nelze jej také v Kodexu najít na žádném jiném místě. Směrodatné pro pojem veřejné církevní listiny je:

- držení úřadu původce; text hovoří o „*munus*“, míní tedy jakoukoliv církevní službu, i když není církevním úřadem (*officium*).
 - vyhotovení při výkonu úřadu; *munus* musí tedy opravňovat k vyhotovení odpovídající listiny.
 - zachování eventuálních formálních předpisů.
4. Co je *veřejná státní listina*, se řídí příslušným civilním právem. Podle § 415, odst. 1 ZPO odpovídá pojem německého práva *mutatis mutandis* pojmu kanonického práva: „Listiny, které jsou zachyceny veřejným úřadem uvnitř hranic jeho úřední pravomoci nebo osobou zastávající veřejnou důvěru uvnitř jí přidělené oblasti působení v předepsané formě (veřejné listiny),...“ Skoro shodně definuje § 292 odst. 1 rakouského ZPO, tím že pouze dodatečně vyžaduje vyhotovení listiny „v oblasti platnosti tohoto zákona“. Přiměřeně totéž platí o českém právu, kde § 134 o. s. ř. zní: „Listiny vydané soudy České republiky nebo jinými státními orgány v mezích jejich pravomoci, jakož i listiny, které jsou zvláštními předpisy prohlášeny za veřejné, potvrzují, že jde o nařízení nebo prohlášení orgánu, který listinu vydal, a není-li dokázán opak, i pravdivost toho, co je v nich osvědčeno nebo potvrzeno.“ S ohledem na společnou federální minulost zní na Slovensku stejně i § 134 o. s. p.: „Listiny vydané súdmi Slovenskej republiky alebo inými štátnymi orgánmi v medziach ich právomoci, ako aj listiny, ktoré sú osobitnými predpismi vyhlásené za verejné, potvrdzujú, že ide o nariadenie alebo vyhlásenie orgánu, ktorý listinu vydal, a ak nie je dokázaný opak, i pravdivosť toho, čo sa v nich osvedčuje alebo potvrdzuje.“
5. Listiny, které nesplňují kritérium veřejnosti podle §§ 1 a 2, jsou soukromé. Jako takové nemohou být církevní ani civilní, protože tato charakteristika je odvozena od úřední funkce původce. Soukromé listiny jsou tedy takové, které nejsou vyhotoveny při výkonu úřadu, lhostejno zda je původce úředním činitelem nebo ne.

Čl. 185

Důkazní hodnota listin

§ 1. Nisi contrariis et evidentibus argumentis aliud evincatur, documenta publica fidei faciunt de omnibus quae directe et principaliter in iis affirmantur (can. 1541).

§ 1. Veřejné listiny dokazují všechno, co se v nich přímo a hlavně tvrdí, pokud opačnými zřejmými důkazy není zjištěno něco jiného (kán. 1541).

§ 2. Documenti privati authenticatio, a notario servatis servandis facta, est quidem publica, sed ipsum documentum manet privatum.

§ 2. Ověření soukromé listiny, které bylo učiněno notářem při zachování předpisů, je sice veřejné, avšak sama listina zůstává soukromá.

§ 3. In causis nullitatis matrimonii quodvis scriptum, consulto ad matrimonii nullitatem probandam praeconstitutum, tantummodo privati documenti vim probandi obtinet, etiamsi apud publicum notarium depositum sit.

§ 3. V záležitostech neplatnosti manželství získává každá listina vyhotovená vědomě jako důkaz pouze důkazní sílu soukromé listiny, i když byla uschována u veřejného notáře.

1. Pojem veřejné listiny, u něhož kánon nerozlišuje mezi církevní a civilní, vyplývá z čl. 184 §§ 1 a 2.
2. Veřejné listiny dodávají důvěru, *fidem faciunt*. Přinášejí úplný procesní důkaz, takže dokázané již nepotřebuje žádnou podporu. Předpokladem je, že je listina pravá.
Veřejná listina je jako důkazní prostředek je napadnutelná jen tím, že je dána její pravost do pochybnosti nebo je tvrzen a dokazován omyl původce při tvorbě listiny. Chybný obsah veřejné listiny musí být prokázán zřejmými důvody (*argumenta evidentia*).
3. Úplná síla důkazu veřejné listiny se vztahuje na to, co ověřuje, tedy na záměrem výpovědi zaznamenaný obsah. Jen to, co původce jako úřední činitel, tj. při výkonu svého úřadu a v rámci oblasti své působnosti, mohl a chtěl sepsat, požívá veřejné důvěry. Tak slouží protokol o snubním přezkumu přímo a hlavně důkazu, že snoubenci měli dát na určité otázky určité odpovědi. Nedokazuje ale přímo odpovídající vnitřní přesvědčení snoubenců. Protokol o snubním přezkumu dokazuje přímo, že snoubenec např. udal místo a datum svého biřmování, nedokazuje, že je biřmován.
4. U veřejné listiny je zpravidla jasně znatelné, co chce dokazovat, a o čem proto podává důkaz. Přesto je také zde namísto pečlivost. Potvrzení bydliště evidencí obyvatelstva tedy např. nedokazuje, že někdo na uvedené adrese skutečně bydlí, nýbrž jen, že o tom podal úřadu odpovídající prohlášení.
5. Vedle vlastního obsahu dokazují veřejné listiny také jiné, např. skutečnost svého vyhotovení, původce, den ověření atd., vždy přirozeně při předpokladu pravosti. Z vedlejších informací, které vyplývají z listin, mohou být pro proces vyvozeny kritéria významná pro rozhodnutí. Tak může z nepochybně pravé listiny, která vznikla za použití materiálů dostupných jen v místě úřadu, které uznává přítomnost původce v tomto místě úřadu, lhostejno jaký obsah listina má.
6. Notářem vyhotovená listina podle okolností neprokazuje to, co jí má být v procesu doloženo. Před manželstvím notářsky ověřené prohlášení o vůli vstoupit do manželství s výhradou proti povinnosti věrnosti, nedokazuje takovou vnitřní výhradu vůle, nýbrž jen podání prohlášení před notářem. Druhou otázkou je, zda ve vztahu s motivem pro toto prohlášení vyplývá důkaz pro vyloučení nerozlučitelnosti manželství skrze výhradu pozdějšího rozvodu. To by byl potom nepřímý listinný důkaz (→ také čl. 181 bod 10).
7. § 3 přiznává takovým listinám jen důkazní hodnotu soukromých listin, neboť se jedná o soukromá prohlášení a zapojený notář žádným způsobem nepotvrzuje obsahovou správnost prohlášení. To je zřejmé z odlišení provedeného v § 2 mezi veřejností průběhu – text hovoří o autentizaci, prohlášení pravosti – a charakterem obsahu prohlášení – zde označeno jako „listina sama“.

Čl. 186

Dopisy jako listiny

§ 1. Inter documenta privata non exigui ponderis esse possunt epistolae, quas vel sponsi ante matrimonium, vel coniuges postea, sed tempore non suspecto, sibi invicem vel aliis dederint, dummodo de earum authenticitate et de tempore quo exaratae sint

§ 1. Soukromými listinami nikoli nepatrné důkazní síly mohou být dopisy, které byly psány snoubenci před svatbou nebo manžely poté, ale v nepodezřelé době, navzájem nebo jiným, jen pokud jsou zcela zřejmé jejich pravost a doba, ve kterých byly vyhotoveny.

manifesto constet.

§ 2. Epistolae sicut alia documenta privata illud pondus habent, quod ex circumstantiis, praesertim ex tempore quo redactae fuerint, aestimandum est.

§ 2. Dopisy a jiné soukromé listiny mají tu váhu, kterou jim přikládají okolnosti, zvláště doba jejich vyhotovení.

1. Tímto článkem, nenacházejícím se v CIC, přistupuje instrukce k důkazní hodnotě soukromých dopisů, které strany navzájem nebo jiným napsaly v nepodezřelé době (pojem → čl. 181 bod 9). Mají v řízení o neplatnost manželství velký význam proto, protože často umožňují zpětné závěry o motivech svatby a případně simulace.
2. Předpokladem důkazní hodnoty každé listiny, tedy také takových dopisů, je jejich pravost. Jestliže tato není v okamžiku jejich vzniku prokazatelná, může soudce k objasnění přibrat znalce (→ čl. 203, § 2).
3. § 2 ještě jednou výslovně vyžaduje hodnocení dopisů stejně jako jiných listin v kontextu a k době jejich vzniku.

Čl. 187

Přezkoumané soukromé listiny

Documentum privatum coram iudice recognitum eandem probandi vim habet ac confessio vel declaratio extra iudicium facta (cf. can. 1542).

Soukromá listina přezkoumaná soudcem má stejnou důkazní sílu jako doznání nebo mimosoudní prohlášení (srov. kán. 1542).

1. Soukromá listina je taková, která není vyhotovena úředním činitelem při výkonu jeho úřední činnosti (→ čl. 184). Vypovídá, že někdo nikoliv úředně, spíše soukromě, zachytil zamýšlený obsah.
2. Čl. 187 pojednává o důkazní hodnotě soukromé listiny, která je soudcem přezkoumána, tj. je uznána jako pravá. V manželském procesu, ve kterém má být nasazena listina k důkazu důvodu neplatnosti, je potom listina posuzována jako mimosoudní doznání (pojem → čl. 181 bod 8) nebo jiné mimosoudní prohlášení strany. Obzvláštní cena listiny spočívá v tom, že prokazuje podání prohlášení zřetelněji než třeba výpověď svědka.

Čl. 188

Anonymní dopisy

Litterae, quas vocant anonymas, aliaque cuiuscumque generis anonyma documenta per se ne tamquam indicium quidem haberi possunt; nisi facta referant quae et quatenus aliunde comprobari possint.

Dopisy, nazývané anonymy, a jiné anonymní listiny jakéhokoliv druhu nemohou být jako takové uznány za opěrný bod; pokud neobsahují skutečnosti, jejichž správnost může být prokázána z jiných zdrojů.

1. Anonymní jsou dopisy a jiné listiny, ze kterých nelze poznat původce, ať už v dopisu z nedostatku odesílatele a rozluštitelného podpisu, nebo u listin kvůli chybějícím odpovídajícím částem.
2. Pro hodnocení dopisu nebo jiné listiny nezáleží na tom, zda byla chtěna anonymita při jeho tvorbě. Důkazní hodnota netrpí postojem původce, který se nechce dát poznat, nýbrž nedostatečným přiřazením listiny.

3. Pokud je anonymní listinou něco prokazováno, co může být dokázáno jiným způsobem, nemá se přibírat listina sama o sobě k důkazu. V žádném případě nemůže být o ni opřen důkaz.

Čl. 189

Důkazní hodnota padělaných listin

Si abrasa, correcta, interpolata aliove vicio documenta infecta demonstrantur, iudicis est aestimare an et quanti huiusmodi documenta sint facienda (can. 1543).

Předloží-li se listiny s výmazy, opravami, vsuvkami nebo s jinou závadou, zváží soudce, zda a do jaké míry listiny uzná za důkaz (kán. 1543).

1. Vadné nebo padělané listiny neztrácejí jakoukoliv důkazní hodnotu. Nepoužitelné jsou údaje, které jsou dotčeny paděláním. Zbývající obsah listiny tím ale není ve své důkazní hodnotě omezen. Tak lékařské potvrzení o těhotenství v sedmém měsíci, i když bylo paděláno na čtvrtý měsíc, přesto stále dokazuje stav těhotenství v době prohlídky, zejména když původní údaje nelze jistě zrekonstruovat.
2. Soudce musí v každém jednotlivém případě zkoumat,
 - zda je listina v podstatě pravá; jestliže je padělána jako celá, tedy nepochází od udaného původce, nemá žádnou přímou důkazní hodnotu.
 - jaký obsah listiny je zasažen paděláním nebo určeným nedostatkem a jaký ne.
 - zda je listina ve své nepadělané části schopná přinést důkaz v rozhodované věci nebo přispět k důkazu.Podle výsledku tohoto přezkumu se poměřuje hodnota ve smyslu přímého listinného důkazu.
3. Je třeba vždy dbát také na nepřímou důkazní sílu vlastních padělaných listin a pravých, avšak obsahově chybně vypovídajících listin. Nepravdivé ověření vůle k vyloučení dětí dokazuje podle okolností skutečné vyloučení nerozlučitelnosti manželství (→ čl. 181 bod 10).

Čl. 190

Procesní použitelnost

Documenta vim probandi in iudicio non habent, nisi originalia sint aut in exemplari authentico exhibita et penes tribunalis cancellariam deposita, ut a iudice, defensore vinculi et partibus earumque advocatis examinari possint (cf. can. 1544).

U soudu mají důkazní sílu pouze listiny v původním vyhotovení nebo věrohodném opise, uložené v kanceláři soudu, aby je mohl prozkoumat soudce, obhájce svazku a strany, stejně jako jejich advokáti (srov. kán. 1544).

1. Je třeba odlišovat materiální důkazní obsah listiny a její procesní použitelnost. Listina, u níž je jen jeden neověřený podpis, nemá tutéž důkazní hodnotu jako originál, protože jsou možné chyby přenosu zamýšleného nebo nezamýšleného druhu. Pro procesní využitelnost listiny článek vyžaduje:
 - předložení originálu nebo autentického vyhotovení, jehož shoda s originálem je ověřena k tomu povolanou osobou (např. notářem);
 - dodání listiny nebo vyhotovení soudu, a tím přístup soudce a druhé strany. Oba musí mít možnost zkoumat pravost listiny a druhá strana musí mít příležitost hájit se proti důkaznímu přezkumu listiny.

- Zatímco soudu nevydaná listina není procesně použitelná – třeba ukázání při výslechu nestačí – je třeba listinu, která neexistuje jako originál nebo autentický opis, v jednotlivém případě zkoumat ohledně její důkazní hodnoty. Je třeba objasnit, proč nemohl být předložen originál nebo ověřený opis, v jaké době a kým byl opis vyhotoven a z jakého zájmu k opisu došlo.

Čl. 191

Nařízení předložení

Iudex praecipere potest ut documentum utrique parti commune, seu quod utramque partem afficit, exhibeatur in processu (cf. can. 1545).

Soudce může nařídit, aby listina, která je společná oběma stranám, tj. týká se obou stran, byla v řízení předložena (srov. kán. 1545).

- Soudce může nařídit předložení listiny v procesu, jestliže je stranou uvedena jako důkazní prostředek, ačkoliv se nenachází v jejím držení. To ale platí jen pro společné listiny, tedy takové, ve kterém se pojednává o záležitosti společné oběma stranám. Soudce nemůže nařídit předložení jednostranných listin, do nichž jsou vtěleny prohlášení jen jedné strany. Bude však straně, která takovou listinou může vylepšit své procesní vyhlídky, na to poukazovat a naléhat na předložení listiny, jestliže může být využitelná k nalezení pravdy.
- Soudce nařídí předložení dotyčné listiny, pokud ji považuje za důležitou pro otázku neplatnosti manželství. Je snad myslitelné, že si manžel nedopatřením ponechal sepsis protokolu o snubním přezkumu, který měl ukázat delegovanému knězi, a nyní jej nevydal, aby v řízení o neplatnost manželství pro vadu formy nebyla odhalena v protokolu zanesená delegace. Zde může soudce nařídit předložení, protože listina má význam pro určení oprávněnosti žaloby o neplatnost.
- Jestliže se zdráhá strana předložit společnou listinu, kterou má v držení, může soudce s tou skutečností zacházet jako s odepřením výpovědi podle čl. 178.

Čl. 192

Předložení škodlivých listin

§ 1. Nemo exhibere tenetur documenta, etsi communia, quae communicari nequeunt sine periculo damni ad normam art. 194, § 2, n. 3, aut sine periculo violationis secreti (cf. can. 1546, § 1).

§ 1. Nikdo není povinen předložit listiny, i když se týkají obou stran, jejichž obsah nemůže být sdělen bez nebezpečí újmy podle čl. 194, § 2, n. 3, nebo bez nebezpečí porušení tajemství (srov. kán. 1546, § 1).

§ 2. Attamen si qua saltem documenti particula describi possit et in exemplari exhiberi sine memoratis incommodis, iudex decernere potest ut eadem producatur (can. 1546, § 2).

§ 2. Jestliže však některá část listiny může být opsána a v opise předložena bez zmíněných obtíží, může soudce rozhodnout, aby tato část byla předložena (kán. 1546, § 2).

- Kánon stanoví výjimku z čl. 191 tím, že stanovuje limity předkládací povinnosti. Tím současně zdůrazňuje, že soudce ve zde uvedených případech nesmí nařídit předložení listiny nebo, v případě, že tak učiní, z odepření strany předložit listinu, nesmí vyvodit žádné negativní závěry ve smyslu čl. 178.
- Listiny nemusí být předloženy, jestliže by jejich předložení bylo protiprávní. To je v případě, že by tím byla porušena uznaná povinnost mlčenlivosti. Tak nesmí vydat lékař listinu ze zdravotnické dokumentace, aniž by byl stranou osvobozen od povinnosti mlčenlivosti.

3. Listina nemusí být předložena, jestliže by se při jejím předložení obávala škod ve smyslu čl. 194, § 2, °2. Přitom není míněno ohrožení procesních šancí, nýbrž nebezpečí takových škod, kterých je třeba se obávat vně zahájeného právního sporu. Blíže u čl. 194.
4. Spojí-li se zájem soudu na dokazování se zabráněním nebezpečí nebo ochranou povinnosti mlčenlivosti tím, že je listina částečně přiblížena, potom může soudce nařídít, aby strana, která má listinu v držení, nechala vyhotovit ověřený dílčí opis a tento předložila soudu. Účelně se k tomu volí osoba, která je povinna k úřední mlčenlivosti o zbytku listiny.

3. De testibus

3. Svědkové

Čl. 193

Vedení důkazu svědky

Probatio per testes fit sub iudicis moderatione ad normam artt. 162-176 (cf. can. 1547).

Důkaz prostřednictvím svědků se připouští pod vedením soudce podle čl. 162-176 (srov. kán. 1547).

1. *Moderatio* soudce se nevztahuje k přípustnosti důkazu svědkem, nýbrž k jeho provedení. Přitom je (odlišně od důkazu listinou) soudci dáno právo rozhodnout o připuštění jednotlivých svědků (čl. 157, § 3). Vedení soudce spočívá dále v předvolání svědků (→ čl. 163), jejich výslechu (→ čl. 166) a jejich vzetí pod přísahu (→ čl. 167).
2. Pod *iudex* je v celé kapitole o výslechu svědků rozuměna osoba, která je definována v čl. 155, § 2.
3. Uspořádání dokazování přísluší samosoudci nebo předsedovi senátu, v manželských věcech také zpravodaji (čl. 137).

Celkově je provedení dokazování věcí samosoudce, předsedy senátu nebo v manželských věcech zpravodaje (čl. 47, § 2). Může být přeneseno auditorovi (čl. 50, § 4).

Výslech jednotlivých svědků může být proveden prve jmenovanými osobami nebo vyslyšajícím soudcem (*delegatus*) (čl. 51), který je v rámci svého pověření *iudex* ve smyslu čl. 155, § 2, jestliže je třeba také bez zplnomocnění rozhodnout o převzetí důkazních návrhů.

Z toho vyplývá, že *iudex* nemusí být v celém řízení tatáž osoba.

Čl. 194

Povinnost svědků vypovídat

§ 1. Testes iudici legitime interroganti veritatem fateri debent (can. 1548, § 1).

§ 1. Svědkové jsou povinni vypovídat pravdu soudci, který je zákonně vyslyšá (kán. 1548, § 1).

§ 2. Salvo praescripto art. 196, § 2, n. 2, ab obligatione respondendi eximuntur:

§ 2. Při zachování čl. 196, § 2, n. 2, jsou ze svědecké výpovědi vyňati:

1° clerici, quod attinet ad ea quae ipsis manifestata sunt ratione sacri ministerii;

1° duchovní, pokud jde o to, co jim bylo sděleno v souvislosti s posvátnou službou;

2° civitatum magistratus, medici, obstetrices, advocati, notarii aliique qui ad secretum officii etiam ratione praestiti consilii tenentur, quod attinet ad negotia huic secreto obnoxia;

2° svěští úředníci, lékaři, porodní asistentky, advokáti, notáři a jiní, kteří jsou vázáni tajemstvím, byť jen z důvodu poskytnutí rady, pokud se jedná o věci, které podléhají tomuto tajemství;

3° qui ex testificatione sua sibi aut coniugi aut proximis consanguineis vel affinibus infamiam, periculosas vexationes, aliave mala gravia obventura timent (cf. can. 1548, § 2).

3° kdo se obávají, že ze svědectví vznikne jim nebo manželovi nebo blízkým pokrevním nebo sešvagřeným příbuzným ztráta dobré pověsti, nebezpečné útrapy nebo jiné závažné škody (srov. kán. 1548, § 2).

1. Svědci mají jako strany a znalci zásadně povinnost vypovídat pravdivě (→ čl. 167, § 1), jestliže budou soudcem zákonně dotazováni. Soudce jedná zákonně, pokud dodrží pravidla stanovená v čl. 193 – čl. 202 a drží se svými otázkami v rámci důkazního tématu vymezeného procesní otázkou. Svědek nemusí odpovídat na otázky překračující rozpoznávací zájem řízení.
2. „*Veritatem fateri*“ neznamená jen nepodávat špatné odpovědi na položené otázky, nýbrž také sdělit úplné informace. Pravda hledaná v řízení není definována formálně nýbrž materiálně: Jde o to, přinést na světlo skutkový základ podstatný pro rozhodnutí.
3. Povinnost svědků vypovídat nemůže být urgována. Dřívější hrozby trestem byly po právu vyškrtuty, protože byly neúčinné. Povinnost vypovídat je tedy poznatelná jako povinnost vyplývající z postavení člena církve, která formálně uvažováno spočívá v poskytnutí potřebné pomoci příslušným autoritám při výkonu jejich služby (kán. 209, § 2), materiálně však slouží k tomu, aby podle možností přispěla k uskutečnění spravedlnosti v církvi.
4. Nehledě na to ale nemusí vypovídat všichni svědci. V tomto ohledu jsou tři kategorie svědků, totiž omezeně způsobilí ke svědectví (nezletilí a slabomyslní, čl. 196, § 1), neschopní svědectví (čl. 196, § 2), a normální svědci. *Testes suspecti* kán. 1757, § 2 CIC/1917 se již nevyskytují.
5. § 2 upravuje právo k odepření svědecké výpovědi, jmenuje tedy výjimky z povinnosti vypovídat stanovené v § 1. Právo k odepření výpovědi nemá stejný význam s povinností odepření. Ta se řídí spíše podle příslušných povinností mlčenlivosti, kterým svědek snad možná podléhá na základě svého postavení nebo úlohy.
6. Na základě svého pracovního postavení jsou k odepření výpovědi o tom, co obsahuje jejich pracovní povinnost mlčenlivosti, oprávněni:
 - všichni duchovní, tedy jáhni, kněží a biskupové; ke svědectví o zpovědních vědomostech jsou kněží a biskupové nadto podle čl. 196, § 2 nezpůsobilí; pastorační spolupracovníky, kteří nejsou duchovními, článek neuvádí, přesto jsou zahrnuti z hlediska povinnosti mlčenlivosti o tom, co jim bylo svěřeno jako duchovním pečovatelům;
 - úředníci států; kteří státní zaměstnanci – *magistratus* není omezeno na úřední pojem státního práva – zde přicházejí v úvahu, se řídí podle toho, kteří mají povinnosti mlčenlivosti; státní zaměstnanec předvolaný jako svědek odpadá, pokud se chce odvolat na své právo odepřít výpověď;
 - lékaři; také zde jsou zahrnuti všechny osoby, které jsou činné v léčebných povoláních, pokud mají zachovávat povinnost mlčenlivosti;

- porodní asistentky a porodníci;
- advokáti církevního a státního práva;
- notáři církevního a státního práva;
- jiné osoby, které mají zachovávat povinnosti mlčenlivosti; je výslovně poukázáno na poradní služby, protože tyto v církevním prostředí vyžadují zvláštní ochranu.

Právo odepření výpovědi jmenovaných osob se vždy vztahuje na otázky a znalosti, které jsou zahrnuty v povinnosti mlčenlivosti. Povolání samo a existence odpovídající povinnosti mlčenlivosti tedy neodůvodňují rozsáhlé právo odepření výpovědi, takže by snad nikdy nepřicházeli v úvahu jako svědci lékaři, advokáti atd.

7. Na základě příbuzenské nebo švagrovské blízkosti stejně jako na základě manželství je oprávněn k odepření výpovědi, kdo se ze své výpovědi obává značných materiálních nebo imateriálních škod pro manžela nebo jinou blízkou osobu. Text § 2, °3 nedefinuje ani hranice okruhu osob ani objem škod zasluhujících uznání. Je tedy věcí soudce uvážit význam požadované výpovědi, váhu na ní závisícího rozhodnutí pozici svědka a jemu blízké osoby hodnou ochrany a rozhodnout o výslechu svědka dekretem.
8. Proti rozhodnutí soudce, které neuznává právo odepření výpovědi, není uveden žádný opravný prostředek. Čl. 280, °4 spíše vylučuje odvolání k vyššímu soudu, protože se nejedná o dekret s účinky konečného rozsudku. Protože svědek, který chce odepřít výpověď, se již nemá co obávat sankcí. Je mu dána možnost odepřít svědectví bez následků, jestliže cítí vázán soudcem neuznanou povinností mlčenlivosti nebo hodnotí hrozící nebezpečí více než soudce.
9. Svědek, kterému na základě pracovní povinnosti mlčenlivosti přísluší právo odepřít výpověď, nemůže výpověď odepřít, jestliže osoba, k jejíž ochraně je povinnost mlčenlivosti, udělila dovolení k výpovědi.
10. Soudy se sem tam setkávají s případem, že je svědek připraven podat údaje k věci jen tehdy, pokud jeho svědectví nebude oznámeno. Čl. 230 sice dává možnost nezveřejnit důkazy, přesto tím nemůže být ovlivněno právo na odepření (→ čl. 157 bod 4).

Čl. 195

Svědecká způsobilost

Omnes possunt esse testes, nisi expresse iure repellantur vel in totum vel ex parte (can. 1549). Svědkem může být každý, pokud mu to právo výslovně buď zcela, nebo částečně nezakazuje (kán. 1549).

1. Pojmu svědek je zde třeba rozumět procesně: Jde o způsobilost podat jako svědek soudu důkaz. Není míněna přirozená svědecká způsobilost, která spočívá v bytí pozorovatelem jakési události.
2. Soudním svědkem může být zásadně každý člověk, který byl v pozici, že vnímal soudem objasňovaný skutkový stav, a může jej zopakovat. Procesní právo však zná omezení procesní svědecké způsobilosti na základě nedostatku věku a slabomyslnosti (→ čl. 196, § 1) stejně jako procesní svědeckou nezpůsobilost na základě zpovědních poznatků a na základě stranickosti nebo procesního účastenství (→ čl. 196, § 2).

Čl. 196

Svěddecká nezpůsobilost

§ 1. Ne admittantur ad testimonium ferendum minores infra decimum quartum aetatis annum et mente debiles; audiri tamen poterunt ex decreto iudicis, quo id expedire declaretur (can. 1550, § 1).

§ 1. Ke svědectví se nepřipustí nezletilí mladší než čtrnáct let a slabomyslní; mohou však být vyslechnuti na základě soudního dekretu, že je to účelné (kán. 1550, § 1).

§ 2. Incapaces habentur:

§ 2. Za nezpůsobilé se považují:

1° qui partes sunt in causa, aut partium nomine in iudicio consistunt, iudex eiusve assistentes, advocatus aliique qui partibus in eadem causa assistunt vel astiterunt; ideo cavendum est ne huiusmodi munera in causa assumant qui per suum testimonium aliquid conferre possint ad veritatem detegendam;

1° kdo jsou stranou záležitosti nebo stranu zastupují, soudce a jeho pomocníci, advokát a jiní, kdo pomáhají nebo pomáhali stranám v té záležitosti; proto je třeba se starat o to, aby každá z těchto úloh nebyla přenášena na ty, kteří mohou svým svědectvím přispět k nalezení pravdy;

2° sacerdotes, quod attinet ad ea omnia quae ipsis ex confessione sacramentali innotuerunt, etsi poenitens eorum manifestationem petierit; immo audita a quovis et quoquo modo occasione confessionis, ne ut indicium quidem veritatis recipi possunt (cf. can. 1550, § 2).

2° kněží, pokud se týká všeho, co se dověděli ze svátostného vyznání, i když je kající požádal, aby to sdělili; rovněž to, co někdo slyšel od kohokoliv a jakkoliv při příležitosti svátostného vyznání, nemůže být použito ani jako nepřímý důkaz pravdy (srov. kán. 1550, § 2).

1. Pro nezletilé pod 14 let a slabomyslné stanoví § 1 pravidlo, že nesmějí být připuštěni k soudní svědecké výpovědi. K tomu je třeba spíše vlastního soudcovského rozhodnutí, které je třeba odůvodnit jako dekret podle čl. 261. Bude přijato, pokud očekávané svědectví nepřesahuje schopnosti osoby a důkazní příspěvek osoby se sníženou svědeckou způsobilostí se jeví potřebným, aby byla věc objasněna.
2. Jako nezletilí (*minores*) jsou zde rozuměny osoby ne zcela způsobilé k právním úkonům mezi ukončením 7. a 14. roku života. Podle kán. 97, § 2 jsou sice *minores* také osoby pod sedm let věku, ale ty platí za neovládající užívání rozumu a již v přirozeném smyslu proto nejsou svědecky způsobilí.
3. Slabomyslné (*mente debilis*) jsou osoby, které nemají neomezené užívání svých duševních sil, ale také ty, které trvale postrádají užívání rozumu. Poslední by byly podle kán. 99 postaveny na roveň dětem pod sedm let a svědecky nezpůsobilé.

Je-li u jmenovaných svědků podezření snížení jejich duševních schopností, potom se doporučuje vydání zvláštního připouštěcího dekretu soudce, když má být osoba slyšena. Tím se předchází napadení rozsudku pro přestupek proti procesním předpisům, pokud je později konkrétněji doložena slabomyslnost.

4. Proti dekretu, kterým soudce připouští jako svědku nezletilou nebo slabomyslnou osobu, není odvolání kromě odvolání proti konečnému rozsudku (→ čl. 280, °4).
5. Vedle dětí pod sedm let a osob zbavených užívání rozumu pokládaných na základě obecných norem za svědecky nezpůsobilé, jsou v § 2 vypočítány další osoby jako

- svědecky nezpůsobilé. Na prvním místě jmenuje § 2, °1 strany. Strany nemohou být současně svědky. S jejich výpověďmi je zacházeno jinak než se svědeckými.
6. Dále jsou označeni za svědecky nezpůsobilé zástupci stran. To jsou stranami pověřeni prokurátoři (→ čl. 103) a opatrovníci stran s omezenou způsobilostí jednat (→ čl. 97). Ti všichni stojí v procesu na straně stran, proto platí co se týče hledání pravdy za podjaté ze zákona. Jejich příspěvek k věci musí mít cenu jako stranický a nemůže očekávat stejné posouzení jako výpovědi svědků.
 7. Svědecky nezpůsobilí jsou advokáti a ostatní pomocníci stran, pokud vykonali nebo konají svoji službu v řízení příslušejícím k dokazování. Advokáti a pomocníci z jiných procesů nespádají do této klauzule.
 8. V řízení o neplatnost manželství je ale přesto třeba zkoumat, zda výpověď osob jmenovaných v bodech 6 a 7 nemůže představovat prvek důkazu ve smyslu čl. 180 obzvláště pokud již získali vědomosti o zkoumaném skutkovém stavu, předtím než převzali zastoupení osoby. Uváží-li se, že sami manželští partneři poskytují svými výpověďmi důkazní příspěvky, ačkoliv jistě nejsou nestranné, nemůže být důkazní příspěvek z vědomostí zástupců stran zcela vyloučen. Aby se zabránilo tomuto problému, doporučuje § 2, °2, věta 2, že osoby, které přicházejí v úvahu jako svědci, nemají přebírat žádné jiné funkce v řízení. Jestliže stran toho scházela předvídatost, zůstane ale existovat problém, který nemůže být přejit s ohledem na povinnost k pravdě v řízení o neplatnost manželství.
 9. Že soudce, který má rozhodnout řízení, nemůže být současně svědkem, se rozumí samo sebou. Jeho vlastní vědomosti o sporném skutkovém stavu mohou hrát roli jen natolik, že nemůže získat morální jistotu odporující jeho vědomostem (čl. 247). Soukromé vědomosti ale nemohou nahradit podklad rozsudku „*ex actis et probatis*“ (čl. 247, § 3). Kdo je povolán za soudce, ačkoliv má vlastní věcné znalosti s ohledem na neplatnost manželství, odmítne pokud možno převzetí soudcovského úřadu, i když k tomu není podle čl. 67, § 1 povinen. Jen když se zdrží soudcovské služby, může být svědkem.
 10. Kdo jsou *assistantes* soudce kodex neudává. Pojem se také nevyskytuje v procesním právu ještě jednou ve srovnatelném smyslu. Literatura k natolik shodnému kán. 1757, § 3, °1 CIC/1917 rovněž odpírá rozhodnou informaci. Jestliže Jone s odvoláním na Robertiho – tento pouze vypočítává některé úředníky – říká, že pomocnými silami soudce budou „např. auditoři, notáři, soudní doručovatelé, atd.“ (Gesetzbuch des kanonischen Rechtes ke kán. 1757, § 4, °1 CIC/1917), jde to správným směrem. *Ratio legis* může spočívat v tom, aby za svědecky nezpůsobilé platily všechny osoby, které nemají vlastní vědomosti nezávislé na řízení, nýbrž získali je teprve jím. To platí stejným způsobem pro soudce, auditora, obhájce svazku, ochránce spravedlnosti a všechny soudní zaměstnance, kteří mají své znalosti o věci jen z řízení.
 11. Pokud mají osoby z tohoto okruhu přispět z vlastních vědomostí k věci, je pro soudce těžké určit hranici mezi před nebo mimoprocesními vědomostmi a znalostmi získanými v řízení. Je proto záhodno při povolávání soudce a soudních zaměstnanců k řízení dávat pozor na takové konflikty. Dotčená osoba má sama odmítnout funkci v řízení, ve kterém by mohla být svědkem (§ 2, °1, věta 2).
 12. Je myslitelné, že pro rozhodnutí řízení hrají roli události, které se staly v procesu a o jejichž průběhu musí být požádáno o svědectví. Jestliže např. svědek, poté co učinil před pověřeným vyslychajícím soudcem svoji výpověď, tuto „odvolá“ s odůvodněním, že si to rozmyslel jinak a přece nechce žalobci udělat laskavost svou účastí na řízení, tak je výpověď svědka jako taková (pokud ještě není

podepsána) nezužitkovatelná. Avšak vyslychající soudce a protokolant mohou jako úřední svědci rozhodujícímu soudci oznámit, že svědek vypovídal a co. Je potom věcí soudce zhodnotit, jak dalece jsou z faktu uskutečněné ale nepodepsané svědecké výpovědi možné důsledky pro hledání pravdy. Vyslychající soudce a protokolant jsou podle čl. 196, § 2, °1 svědecky nezpůsobilí ohledně událostí udaných svědkem, nikoliv však ohledně výpovědi svědka.

13. Kněz, který se něco dozvěděl ve vyznání svaté zpovědi, je nezpůsobilý podat o tom před soudem svědectví (zpovědní tajemství, kán. 983). To platí také, když penitent zpovědníka vybídne, aby soudu oznámil, z čeho se vyzpovídal.
14. Všechny osoby, které záměrně (např. tlumočník) nebo nahodile (jiní čekající penitenti) něco slyšely, co kající uveď ve svátosti smíření, jsou nezpůsobilé k soudnímu svědectví o těchto vědomostech. Na tento případ se ovšem nepoužije uzavírací klauzule, že zákaz platí také, když penitent vyzval naslouchajícího k výpovědi. Povinnost mlčenlivosti nahodilého naslouchajícího podle kán. 983, § 2 v každém případě nemá tentýž charakter jako povinnost kněze. Tyto osoby neodpovídají za důvěrnost institutu zpovědi, nýbrž jen za ochranu penitenta. Žádá-li on o oznámení slyšeného, může soudce svědka připustit.
15. Svědecká nezpůsobilost především neznamená, že by dotyčná osoba nebyla způsobilá vypovídat. Jde spíše jen o právní přípustnost dotazování svědka a o zužitkovatelnost výpovědi.

Kdo má podle § 1 sníženou svědeckou způsobilost, může být slyšen za tam jmenovaných podmínek. Jeho výpověď je třeba hodnotit s ohledem na věk nebo sníženou duševní schopnost.

Kdo je podle § 2 svědecky nezpůsobilý, nesmí být slyšen. Je proto bez dalšího oprávněn odepřít výpověď, jestliže byl přesto předvolán k výslechu. Dojde-li k soudní výpovědi, tak tato podléhá absolutnímu zakazu využití. Nemůže být využita ani jako indicie. Výslech provedený v rozporu s § 2 je neplatným procesním úkonem. Pokud je jeho výsledek přijat do důkazního materiálu, odůvodňuje podle čl. 272, °5 stížnost na neplatnost ve lhůtě tří měsíců.

Čl. 197

Označení svědků, zřeknutí

Pars, quae testem induxit, potest eius examini renuntiare; sed altera pars vel defensor vinculi postulare possunt ut nihilominus testis examinetur (cf. can. 1551). Strana, která svědka navrhla, se může vzdát jeho výslechu; protistrana nebo obhájce svazku mohou požadovat, aby přesto byl svědek vyslechnut (srov. kán. 1551).

1. Svědci jsou do řízení o neplatnost manželství obvykle přivedeni tím, že žalobce v písemné žalobě nebo na výzvu soudce k předložení důkazních návrhů uvede jména a adresy.

V pozdějším procesním stádiu jsou přivedeni svědci na návrh jedné nebo obou stran (→ čl. 198). Článku chybí výrok o právu ochránce spravedlnosti a obhájce svazku uvést svědky (→ čl. 164 bod 4). Toto právo v řízení o neplatnost manželství nevychází z čl. 59, podle něž má soudce vyšetřovat z úřední povinnosti. Neboť zde nepotřebuje k přivedení svědků žádný návrh strany.

Nedostatek textu je zmírněn tím, že ochránce spravedlnosti a obhájce svazku mohou navrhnout soudci výslech jimi požadovaných svědků. Soudce může tomuto návrhu vždy vyhovět.

2. Soudce sice nemá výslovně vyslovit přípuštění uvedených svědků – přípuštění se vyjadřuje nepřímou v dekretu o nařízení dokazování (→ čl. 137) –, ale přesto je třeba cestou negativní kontroly zkoumat, zda jsou dány důvody vyloučení podle čl. 196 nebo je počet svědků příliš velký (→ čl. 157, § 3).
3. Kdo svědka uvedl, může se jeho výsledku zříci. To se děje prohlášením vůči soudu. Zřeknutí musí být oznámeno druhé straně, jak vyplývá z jejího práva trvat na výsledku. Soudce má potom rozhodnout, zda má být svědek vyslechnut, přičemž v řízení ve věcech veřejného dobra je méně odkázán na zájmy stran než na svou vlastní povinnost vyšetření pravdy.
4. Právo trvat na výsledku jednou uvedeného svědka má také obhájce svazku. Soudce ale není nucen se řídit jeho návrhem nebo návrhem strany.

Čl. 198

Sdělení jména a bydliště

Cum auditio testium postulatur, eorum nomina et domicilium vel locus commorationis tribunali indicentur (cf. can. 1552, § 1). Jestliže se požaduje důkaz svědectvím, oznámí se soudu jména a bydliště nebo místo pobytu svědků (srov. kán. 1552, § 1).

1. Kdo uvede svědky, aby byli vyslechnuti, nemůže soudu přenechat jejich nalezení, nýbrž musí sám poskytnout nezbytné údaje, které umožňují identifikaci osoby a dovolují její předvolání.
2. Právem rozšiřuje čl. 198 text kán. 1552, § 1 o „*locus commorationis*“, místo pobytu. Pro soud je nezbytné vědět, kde je svědek dosažitelný za účelem předvolání. Popřípadě je třeba oznámit quasi-bydliště nebo pracoviště nebo jeho skutečný pobyt.

Čl. 199

Sdělení stranám

Antequam testes examinentur, eorum nomina cum partibus communicentur; quod si id, prudenti iudicis estimatione, fieri sine gravi difficultate nequeat, saltem ante testimoniorum publicationem fiat (can. 1554). Před výslechem svědků se jejich jména oznámí stranám; jestliže to podle rozumného uvážení soudce není možné bez závažných obtíží, oznámí se to před zveřejněním svědectví (kán. 1554).

1. Jména svědků mají být před jejich výsledkem oznámena stranám, aby mohly uplatnit důvody jejich odmítnutí, které svědek neuvedl. Obě mají možnost se případně poradit se svými advokáty, jaké otázky mají být svědkovi soudcem při výslechu položeny (→ čl. 166). Včasná oznámení svědků tedy slouží efektivnímu dokazování, neboť mohou zabránit pozdějším obnoveným dotazováním.
2. Kánon neupravuje, kdo má oznámit jména svědků. K tomu má dojít v dekretu předsedy nebo zpravodaje o nařízení dokazování (→ čl. 137 bod 2). Jinak pokud by zůstalo oznámení přenecháno stranám, nebylo by vůbec možné v kánonu uvedené rozhodnutí po moudrém uvážení neoznámit jména svědků.
3. Oznámení jmen svědků může odloženo až před zveřejněním akt podle čl. 229, § 1, jestliže k němu před výslechem nemůže dojít bez velkých těžkostí. Zde jsou především uvažovány technické problémy, např. současná nedosažitelnost strany pro cestu, ale také nezbytnost výsledku, který nesnese žádný časový odklad, třeba při nebezpečném onemocnění svědka.

4. V řízení, které se týká veřejného dobra, může soudce vyslýchat svědka z úřední povinnosti, aniž by stranám oznámil jeho jméno, jestliže se musí obávat, že by mohlo oznámení způsobit hněv, který by ohrožoval spolupůsobení strany na řízení. Zde stojí zájem na nalezení pravdy výše než právo strany na obhajobu, zvláště mohl-li být její návrh na odmítnutí svědka soudcem odmítnut na základě zásady oficiality.
5. V řízení o neplatnost manželství mají zástupci stran vždy právo nahlédnout do spisu (čl. § 1, °2). Tím může strana v každém případě skrze svého zástupce zjistit, které výsledky svědků soudce nařídil.

Čl. 200

Návrh vyloučení

Firmo praescripto art. 196, pars petere potest ut testis excludatur, si iusta exclusionis causa demonstratur ante testis excussionem (cf. can. 1555). Při zachování čl. 196 může strana žádat, aby svědek byl vyloučen, jestliže se před výslechem prokáže spravedlivý důvod pro jeho vyloučení (srov. kán. 1555).

1. Strana může navrhnout vyloučení svědka, pokud jej sama neoznačila. V literatuře je sporné, zda má toto právo mít i navrhuující strana. V úvahu to přichází jen z důvodů, které není zapotřebí zohlednit z úřední povinnosti jako svědecká nezpůsobilost, slabomyslnost nebo nedostatečný věk (čl. 196). Odhalí-li strana teprve po označení svědka, že zaujímá nepřátelský postoj a její žalobě bude spíše škodit, může se v každém případě výsledku svědka zřeknout (čl. 150, § 1). Soudce, který v manželském procesu vyšetřuje z úřední povinnosti (→ čl. 71 bod 3), provede potom dotazování, jen pokud jej považuje za nezbytného kvůli nalezení pravdy. Pokud to udělá, může strana ve svém stanovisku k důkazním výsledkům uplatnit své pochyby.

Nelze ale přijmout, že strana má moci svého vlastního svědka odmítnout jako osobu ve smyslu čl. 200. Odmítnutí svědka, kterého není třeba odmítnout z úřední povinnosti, je prostředkem obhajoby, nikoliv nástrojem manipulace navrhuující strany.

2. Odmítnutí svědka se musí opírat o spravedlivé důvody. Ani staré, ani nové právo nekonkretizuje tento požadavek. Vylučují se především podmínky jmenované v čl. 196, protože ty je třeba zohledňovat z úřední povinnosti.

Staré právo poskytlo jistý styčný bod v kán. 1757, § 2 CIC/1917, tím, že bylo nahlíženo jako na podezřelé (*suspecti*) na svědky, kteří byli pro nemravnost nevěrohodní nebo byli těžkými a veřejnými nepřáteli dotčené strany. Takové skutkové okolnosti nemusí být soudu známy, takže cestou *reprobatio testis* mohla příslušná protistrana uplatnit ten důvod. Současné právo ale již nezná žádné podezřelé svědky. Odstranění mohlo mít svůj důvod také v tom, že každé osobě v řízení náleží hodnověrnost.

3. Je-li předloženo odmítnutí svědka, potom musí příslušná strana nejen tvrdit, že svědek nemůže pozitivně přispět k nalezení pravdy, nýbrž že také jí samotné nebo spravedlnosti hrozí škody výsledkem tohoto svědka. Důvod pro tuto obavu musí spočívat v osobě svědka, nikoliv v očekávaném obsahu jeho výpovědi.

Mohlo by být uvažováno skrze skutečnosti zdůvodněné mírou předpojatosti svědka o takové, že již nemůže být vyloučeno nebezpečí klamného ovlivnění soudního rozhodnutí vzdor pozdější argumentaci.

4. Návrh na odmítnutí je třeba doručit před výslechem svědka, nemá napadat výpověď, nýbrž svědka. To platí ale jen pokud byli podle čl. 199 před výslechem známy jména svědků. Jinak je možné odmítnutí i později a ponechává si svůj charakter, dokud nejsou známy samotné odpovědi (např. skrze advokáty).
5. Není upraveno, jak má soudce zacházet s návrhem odmítnutí. Bude s ohledem na návrh odmítnutí zvažovat, zda je uplatněné hrozící nebezpečí škod pro spravedlnost a správné rozhodnutí věci dostatečně konkrétní, aby mohl být důkazní návrh druhé strany odmítnut. Na možnost nabídnout důkaz svědkem má každá strana právo (→ čl. 197). Protistraně v principu přísluší jen přikročení k protidůkazu a napadení svědecké výpovědi argumentačně. Soudce tedy nevyhoví návrhu odmítnutí lehce, pečlivě ale uváží vyslovené motivy při hodnocení důkazů.
6. Proti zamítnutí návrhu odmítnutí nedává Kodex žádný vlastní opravný prostředek kromě odvolání proti konečnému rozsudku (→ čl. 280, °4).

Čl. 201

Hodnocení svědeckých výpovědí

In aestimandis testimoniis iudex, requisitis, si opus sit, testimonialibus litteris, consideret:

Při hodnocení svědectví bere soudce v úvahu, když si podle potřeby vyžádal písemná svědectví:

1° quae condicio sit personae, quaeve honestas;

1° osobní poměry, mravní život;

2° utrum de scientia propria, praesertim de visu et auditu proprio testificetur, an de sua opinione, de fama, aut de auditu ab aliis;

2° zdali svědčí na základě vlastních poznatků, hlavně z toho co sám viděl a slyšel, nebo ze svého domnění, z veřejného mínění, z doslechu;

3° quandonam cognoverit ea quae asserit, praesertim num tempore non suspecto, seu quando partes nondum cogitaverant de causa introducenda;

3° kdy se dozvěděl to, co tvrdí, především zda to bylo v nepodezřelém čase, tj. když strany ještě neuvažovaly o vedení řízení;

4° utrum testis constans sit et firmiter sibi cohaereat, an varius, incertus vel vacillans;

4° zda svědek pevně trvá na své výpovědi nebo zda je zmatený, nejistý nebo nestálý;

5° utrum testimonii contestes habeat, aliisve probationis elementis confirmetur necne (cf. can. 1572).

5° zda se svědectví shoduje s jinými nebo je či není potvrzeno jinými důkazními prostředky (srov. kán. 1572).

1. Kánon obsahuje kritéria pro soudní hodnocení svědeckých výpovědí jako důkazního materiálu v procesu. Současně má být ale čl. 201 rozuměno jako návod pro vyslychajícího soudce, který má ve spojení s výslechem vystavit svědectví o jeho dojmu hodnověrnosti svědka (→ níže body 9-10).
2. Není-li rozhodující soudce identický s vyslychajícím soudcem, nemůže mnohé z kritérií uvedených v čl. 201 sám určit, nýbrž je odkázán na výpovědi jiných. V úvahu přicházejí svědectví faráře osoby, jiného důvěryhodného nositele informací, naposled svědectví vyslychajícího soudce.
3. *Conditio* osoby je třeba rozumět jako církevní a společenské postavení, se zřetelem na církevní stav (duchovní, zasvěcený, laik).

4. *Honestas*, počestnost, vztahuje se na pověst, které se někdo těší, na jeho vážnost u vážených lidí a jeho vedení života.
5. Posouzení výpovědi s ohledem na blízkost k oznámeným skutečnostem je nesmírně významný bod při hodnocení důkazů. Ze spontánní výpovědi svědka často nelze poznat, zda je něco pozorováno nebo známé z doslechu, zda je něco známé nebo jen míněné, zda svědek slyšel někoho něco mluvit, nebo jen chce potvrdit, že výrok této osoby měl být pronesen.
6. Nově uvedeno má instrukce v ^o3 další kritérium pro hodnocení svědeckých výpovědí, která má význam především v řízení o neplatnost manželství: okamžik poznání prohlášení strany. Pro hodnocení prohlášení strany, které je do řízení přivedeno svědkem, je důležité, zda bylo učiněno v takzvané nepodezřelé době, ve které strana ještě nepomýšlela na vedení řízení o neplatnost manželství (→ čl. 181 bod 10).
7. Pevnost svědka v jeho údajích je něco, co může dostatečně jistě posoudit jen vyslychající. Protokol nemůže reprodukovat váhání nebo zápolení svědka s odpovědí. Také proto je nezbytné svědectví vyslychajícího soudce o dojmu (→ níže body 9-10).
8. Vkládání svědecké výpovědi do souvislosti výsledku dokazování je věcí soudce při přípravě rozsudku. Právem odkazuje čl. 201, ^o4 na to, že svědecká výpověď získává váhu tím, že je opřena o další důkazní výsledky.
9. Zda vyslychající soudce – tím je míněn také *delegatus* ve smyslu čl. 51 – má dát k aktům záznam, ve kterém vyloží svůj osobní dojem eventuelně také protokolantův, není nesporné. V konzultační fázi reformy bylo navrženo, aby bylo soudci předepsáno dát do akt své ohodnocení svědecké výpovědi podle kritérií (dnešního) čl. 201, a tím vyjádřit, co by mohlo být užitečné pro jiné instance. Zpravodaj komise k tomu za souhlasu ostatních konzultorů mínil, že tento návrh nemůže být připuštěn, protože by ostatní soudci tím mohli být ovlivněni možná subjektivními úvahami (srov. Comm. XI [1979] 117).

Wirth (Anmerkungen zum Beweisrecht des CICú1983 in: A Gabriels/H. J. F. Reinhardt (vyd.) Ministerium Iustitiae, Festschrift Heinemann, Essen 1986, 397) oproti tomu píše: „Podnětný jako farní svědectví hodnověrnosti je většinou *dojem*, který si soudce tvoří *během dotazování* strany nebo svědka. Z jejich chování se dají pro zkušeného soudce vztáhnout všelijaké závěry o pravdivosti obsahu výpovědi. Tak může být jen během výslechu získán obraz o tom, zda má vypovídající osoba předsudky, jaké motivy nejistého chování nebo neznalosti předmětu dokazování jsou v základu, zda byla ovlivněna ve směru určité výpovědi, zda je nezaujatá, aj. Posouzení stran a svědků přísluší nikoliv podružná váha pro věcně správné hodnocení její výpovědi (srov. kán. 1572). Sestavení *dojmu z výslechu resp. průvodní zprávy* ve spojení s každým dotazováním se proto nelze zřeknout ...“

Konzultory schválená připomínka zpravodaje reformní komise proti svědectví o dojmu není pádná. Nejde konečně v první řadě o sepsání subjektivních hodnocení do svědectví, nýbrž o dokumentaci pozorování při příležitosti výslechu. Něco podstatně jiného neobsahují také farní svědectví, o nichž hovoří čl. 201.

Mimoto nemůže být považováno za věcně nezvyklé, jestliže se rozhodující soudce při hodnocení důkazů opře o posouzení hodnověrnosti svého kolegy, který svědka vyslychal.

10. Z těchto úvah vyplývají požadavky na svědectví o dojmu:

- Svědectví o dojmu vyslychajícího o svědkovi má obsahovat na jednu stranu objektivní informace jako takové o chování svědka, o spontaneitě jeho odpovědi, o jistotě a důraznosti jeho informací, o svědomitosti, s jakou dozíral na protokolaci své výpovědi, o jeho postoji vůči stranám a jejich procesně uplatněným požadavkům.
 - Informační hodnotu mají vlastnosti jako nervozita nebo klid svědka, obzvláště pokud jsou znatelné motivy jeho postoje k věci a k církevnímu řízení.
 - Svědectví o dojmu má dát také vysvětlení o důvěryhodnosti svědka zjistitelné jen osobním dotazováním. Vystavovatel svědectví si má být vědom rozdílu mezi (subjektivní) poctivostí a (objektivní) hodnověrností, která je pro posudek hodnověrnosti důležitá, a o tom podat informaci. Pro důkazní výsledek záleží na objektivní hodnověrnosti výpovědi indikované poctivostí.
11. V předcházejících bodech 9 a 10 uvedené úvahy je třeba přiměřeně použít na výslech strany.

Čl. 202

Úřední svědek

Unius testis depositio plenam fidem facere non potest, nisi agatur de teste qualificato qui deponat de rebus ex officio gestis, aut rerum et personarum adiuncta aliud suadeant (can. 1573).

Výpověď jednoho svědka nemůže být plným důkazem, pokud se nejedná o kvalifikovaného svědka, který vypovídá o věcech vykonaných z úřední povinnosti, anebo pokud věcné a osobní okolnosti neukazují jinak (kán. 1573).

1. Staré právní pravidlo „*testis unus testis nullus*“, které v pozitivním obrácení („dva svědci přinášejí plný důkaz“) má již starozákonní prameny, je v čl. 202 tradován s potřebnými omezeními. Platí v normálním případě, takže soud nemůže z výpovědi jednoho samotného svědka dospět k morální jistotě. Pokud jsou tu jiné důkazní příspěvky, je třeba zkoumat, zda se vztahují předpoklady poslední části věty.
2. Výpověď jednoho jediného úředního svědka postačuje. To je takový, který dává informaci o událostech, které patří do oblasti jeho úředních úkolů. Třeba výpověď faráře, že snoubenec odmítnul ve snubním přezkumu nerozlučitelnost manželství a teprve po dlouhém jednání souhlasil s formulací, která dovolila farářům vykonat oddávky, nepotřebuje žádné další svědecké výpovědi.
3. Nová je oproti starému právu v čl. 202 možnost mít věc za prokázanou jedním jediným svědkem také tehdy, když okolnosti osoby a věci radí něco jiného, než vyžaduje zásada. Tato klauzule soudci umožňuje provádět hodnocení důkazů méně podle formálních hledisek než podle obsahové přesvědčivosti výpovědi.
Především v řízení o neplatnost manželství může být obtížné nalézt dva svědky k doznání třeba simulace nebo pohružky ve smyslu kán. 1103.
4. Důkaz jedním svědkem nabývá před pozadím čl. 180, § 1 zvláštního významu: Prohlášení strany může mít důkazní hodnotu, když je potvrzeno skrze *elementa probatoria*, a *fortiori* to platí, když se přidá výpověď svědka, tedy nikoliv jen důkazní prvek, nýbrž důkaz.

Důkaz jedním svědkem sice nebude plodný proti výpovědi manžela, který měl spáchat simulaci, spíše ale k potvrzení výpovědi simulanta, dokonce i když druhá část o simulaci nevěděla nebo jí odporuje. Příklad: Paní odporuje tvrzení svého muže, že se žení s výhradou rozvodu. Jediný svědek dostal sdělen volní postoj

muže před každou myšlenkou na konkrétní ztroskotání manželství. Odpor ženy neškodí, protože je normální, že ženich své nevěstě neříká, že měl výhradu rozvodu.

5. Důkaz jedním svědkem se připustí tehdy, jestliže z věrohodné výpovědi strany a jasných, z vlastních vědomostí vyplývajících údajů hodnověrného svědka povstává jistota, která nepřipouští žádnou rozumnou pochybnost. Procesní právo nestaví tomuto materiálnímu kritériu čl. 247 do cesty již žádné formální překážky. Požadavek na zvláštní okolnosti věci a osob jen od soudce vyžaduje, aby důkaz jedním svědkem pokládal za výjimku, tedy musí konat velkou péči podle svého při přezkumu hodnověrnosti a při uvažování eventuelních důvodů proti.

4. De peritis

4. Znalci

Čl. 203

Nezbytnost znalců

§ 1. In causis de impotentia vel de consensus defectu propter mentis morbum vel incapacitates, de quibus in can. 1095, iudex unius periti vel plurium opera utatur, nisi ex adiunctis inutilis evidenter appareat (cf. can. 1680).²⁴

§ 1. V záležitostech neschopnosti soulože nebo vady souhlasu pro duševní chorobu nebo neschopnosti, o nichž v kán. 1095, použije soudce jednoho nebo více znalců, pokud se to podle okolností nejeví neúčinné (srov. kán. 1680).²⁴

§ 2. In ceteris causis peritorum opera utendum est quoties ex iudicis prae-scripto eorum examen et votum, praeceptis artis vel scientiae innixum, requiruntur ad factum aliquod comprobandum vel ad veram alicuius rei naturam dignoscendam, ut si de cuiusdam scripti authenticitate inquirendum sit (cf. cann. 1574; 1680).

§ 2. V ostatních řízeních se znalců použije, kdykoliv nařízení soudce vyžaduje jejich zkoumání a posudek, opírající se o odborné znalosti, k důkazu nějaké skutečnosti nebo poznání pravé povahy některé věci, nebo když se má prověřit pravost nějakého písemného dokladu (srov. kán. 1574; 1680).

²⁴ Cf. IOANNES PAULUS II, Allocutiones ad Auditores Rotae Romanae, 5 feb. 1987, in AAS 79 (1987) 1453-1459 atque 25 ian. 1988, in AAS 80 (1988) 1178-1185.

1. Znalec ve smyslu procesního práva je osoba, kterou soudce přibere, aby objasnil otázku, která není objasnitelná znalostmi a kompetencí soudce. Mohou být přibrány osoby, které jsou kvalifikovány pro odbornou oblast, do které je otázka zasazena. Vyžadování speciální kvalifikace se normou právem vystříhá, neboť nikoliv např. akademické stupně nýbrž skutečné odborné vědomosti musí být rozhodující. To zdůrazňuje čl. 205, § 1, který vedle toho vyžaduje osobní kvality a světonázorové zaměření.
2. V řízení o neplatnost manželství je slyšení znalců zpravidla předepsáno u impotence a duševních nemocí (*morbus mentis*) (→ níže body 6-7).
3. Soudce nařídí přizvání znalce, jestliže má cenu prokázat nějakou skutečnost s jeho pomocí, např. existenci nemoci.
4. Přizvání znalce je dále třeba nařídít, jestliže soudce nemůže sám určit význam dokázané skutečnosti pro právní zhodnocení. Příklad: Jednání manžela odchýlné od normy je dokázáno svědky. Zda je indikována psychicky podmíněná neschopnost k manželství, musí soudce objasnit s pomocí znalce.

5. Znalec musí postupovat podle pravidel svého oboru, tedy musí přezkoumatelným způsobem, sledovat zákonitost svého odborného oboru. Musí ve svém posudku objasnit, která kritéria použil k získání svých závěrů. Podle okolností může soudce nechat přezkoumat metodu použitou znalcem.
6. Zatímco podle kánn. 1976 a 1982 CIC/1917 bylo přizvání znalce v případech impotence, nedokonanosti a *amentia* požadováno bez výjimky, platí podle § 1 tato nezbytnost již jen omezeně.

Přizvání znalce v případech impotence a duševní nemoci je zpravidla předepsáno, protože se jedná o skutkové stavy, které soudce nemůže rozsoudit podle vlastních vědomostí, na které se tedy vztahuje obecná klauze § 2 téměř vždy. Soudce si nemůže utvořit vlastními prostředky úsudek o vlastnostech směrodatných pro skutkovou podstatu impotence podle kán. 1084, obzvláště o příčinách, skutečnosti a nevléčitelnosti, u duševní nemoci je třeba rovněž informace znalce, zda nemoc existuje a jakého je druhu.

7. Přizvání znalce není zapotřebí:
 - negativně, pokud důkazní materiál je tak nevydatný, že se posouzení znalcem ukazuje jako neužitečné. To platí jako pro případy impotence, ve kterých např. dokazování již vyneslo, že se jedná jen o sterilitu, tak také pro žaloby na základě kán. 1095, °1, pokud nebyl zjištěn dostatečný skutkový stav.
 - pozitivně, když jsou již zpracovány posudky na základě dřívějších událostí, které může soudce přibrat podle čl. 204, § 1 a které jasně odpovídají rozhodné otázky v církevním řízení.
8. V přímluvách jmenovaných v poznámce 24 je řeč o vztahu mezi psychologickou a psychiatrickou vědou a křesťanským obrazem člověka (1987) a o úkolech obhájce svazku ve věcech ohledně psychické neschopnosti k manželství (1988).

Čl. 204

Ustanovení znalce

§ 1. Praesidis vel ponentis est peritos nominare et, si casus ferat, relationes ab aliis peritis iam factas assumere (cf. can. 1575). § 1. Znalce jmenuje předseda nebo zpravodaj a, je-li to třeba, přibere posudky již vypracované jinými znalci (srov. kán. 1575).

§ 2. Nominatio periti cum partibus et defensore vinculi communicanda est, firmo art. 164. § 2. Jmenování znalce se oznámí stranám a obhájci svazku, při zachování čl. 164.

1. Ustanovení znalce do řízení je výhradním oprávněním soudce. Strany i s ochráncem spravedlnosti a obhájcem svazku, pakliže se účastní (čl. 59) mají právo na slyšení a na návrhy. Strany mohou také obstarat soukromé znalce, kteří však jsou bez souhlasu soudce v řízení bez významu (čl. 213, § 1).

Pojem soudce je definován v čl. 155, § 2, přičemž ovšem z povahy věci vyplývá, že jím není myšlen ani soudce, který zajišťuje úřední pomoc podle čl. 29, ani delegát podle čl. 51. Zda je pod tímto pojmem zahrnut auditor, to se řídí v každém jednotlivém případě podle rozsahu pověření ve smyslu čl. 50, § 3.

2. Soudce může převzít posudek vypracovaný již z jiného podnětu a v cizím pověření. Musí si dávat pozor na to, aby byla v takovém posudku skutečně objasněna otázka, jejíž zodpovězení chce získat. Nemusí být tak naprostá shoda mezi státními důvody

k rozloučení manželství a církevními důvody neplatnosti v případech duševní nemoci.

3. Podle čl. 142, § 3 a čl. 143 *Provida mater*, vyvozených z kánn. 1978 a 1982 CIC/1917 nebylo dovoleno ustanovit za znalce osoby, které již dříve mimosoudně posuzovaly strany nebo s nimi jednaly. V případech amence musely být však přibrány jako svědci (kán. 1982 CIC/1917), v jiných případech to bylo dovoleno (kán. 1978 CIC/1917). Tyto pravidla nepřejal ani CIC/1983 ani instrukce. Soudce musí však stále posuzovat, zda dřívější kontakt mezi stranou a znalcem vyhodnotit jako ulehčení nebo přítěž k objasnění pravdy.
4. Ustanovení znalce se sdělí stranám a obhájci svazku. Na jejich postoj k tomu se netáže, ale mají možnost vyloučit znalce stejně jako svědky (čl. 206).

Je namístě projednat se žalobcem předem ustanovení znalce, jehož výlohy zpravidla nese žalobce. Instrukce sice stanoví, že žádné řízení nemůže ztroskotat na tom, že strany nemohou nést výlohy (čl. 308). Ale i v případě, že se strany nemohou domáhat bezplatné právní pomoci, protože to jejich poměry neumožňují, se doporučuje porozumění s nimi.

Čl. 205

Znalecká vhodnost

§ 1. Ad periti munus deligantur qui non tantum idoneitatis testimonium obtinuerunt, sed etiam scientia et artis experientia sint insignes, religionis honestisque laude commendati.

§ 1. Ke službě znalce jsou přibráni ti, kteří nejen obdrželi osvědčení o svých schopnostech, nýbrž jsou doporučeni také odbornými vědomostmi a odpovídající výbornou zkušeností a na základě víry a poctivosti.

§ 2. Ut opera periti in causis propter incapacitates, de quibus in can. 1095, utilis reapse evadat, maxime curandum est ut periti seligantur qui principiis anthropologiae christianae adhaereant.

§ 2. Aby se skutečně ukázala jako prospěšná služba znalce v záležitostech neschopnosti jmenovaných v kán. 1095, je třeba především pečovat, aby se jako znalci zvolili ti, kteří lnou k principům křesťanské antropologie.

1. Výběr znalce má zohledňovat různá hlediska:

- Znalec musí být odborně kvalifikován, což je zdůrazněno obratem, že musí mít potvrzení své způsobilosti (*idoneitatis testimonium*). Nakonec však nezáleží na tomto vysvědčení, ale na jeho skutečných znalostech v jeho oboru.

- Znalec musí mít osobní kvality, které ho doporučují pro spolupráci na církevním manželském procesu: religiozita, která souvisí s porozuměním pro základní problematiku řízení o neplatnost manželství, a počestnost, což souvisí s náhledem bližních a způsobem jeho života.

2. Nad jmenovaných kvalifikací instrukce v čl. 205, § 2 vyžaduje, že znalec, který má podat posudek s ohledem na neschopnost k manželství podle kán. 1095, musí stát na pozicích křesťanské antropologie. Má tudíž mít totéž porozumění pro člověka a jeho psyché, na němž se zakládá pohled církve na člověka.

Ke křesťanské antropologii srov. Nikolaus Schöch, *Die kirchenrechtliche Interpretation der Grundprinzipien der christlichen Anthropologie als Voraussetzung für die Eheprozeßrechtliche Beurteilung der psychischen Ehekonsensusunfähigkeit*, Frankfurt/Main 1999 (Adnotationes in ius canonicum Sv. 15).

Čl. 206

Vyloučení znalce

Eisdem ob causas quibus testes, etiam periti excluduntur aut recusari possunt (cf. can. 1576). Znalci mohou být vyloučeni nebo odmítnuti ze stejných důvodů jako svědci (kán. 1576).

1. Pro vyloučení ze znalce, tj. pro nezpůsobilost k výkonu služby, se použije čl. 196, § 2.
2. Odmítnutí znalce stranou se řídí podle čl. 200.
3. Zatímco svědek nemůže být ve své funkci nikým nahrazen, nemusí znalec úkol soudu přijmout. Jen ve výjimečném případě, ve smyslu čl. 209, § 2, může být znalci uložena povinnost (→ čl. 163 bod 5). Pravidla starého práva, obzvláště převzetí úkolu vykonáním přísahy znalcem (kán. 1797 CIC/1917) a jeho povinnost k náhradě škody, jestliže se ve stanoveném čase neobjevil nebo nebyl povinnosti zbaven (kán. 1798 CIC/1917), se staly obsolentními již před reformou.

Nepopíratelné právo odmítnout ustanovení znalcem mají osoby, které mohou jako znalci podle čl. 194, § 2 odepřít výpověď.

Čl. 207

Znalecký úkol

§ 1. Iudex, attentis iis quae a partibus vel defensore vinculi forte deducantur, singula capita, circa quae periti opera versari debeat, decreto suo definiat (cf. can. 1577, § 1).

§ 1. S přihlédnutím k tomu, co případně uvádějí strany nebo obhájce svazku, určí soudce dekretem jednotlivé věci, o kterých musí znalci podat posudek (srov. kán. 1577, § 1).

§ 2. Perito remittenda sunt acta causae aliaque documenta et subsidia quibus egere potest ad suum munus rite et fideliter exsequendum (can. 1577, § 2).

§ 2. Znalci se zašlou akta záležitosti, jiné listiny a pomůcky, které může potřebovat, aby řádně a hodnověrně splnil svůj úkol (kán. 1577, § 2).

§ 3. Iudex, ipso perito audito, tempus praefiniat intra quod examen perficiendum est et relatio proferenda, cauto tamen ne causa inutiles moras patiat (cf. can. 1577, § 3).

§ 3. Soudce po slyšení znalce určí lhůtu, ve které se provede zjišťování a podá posudek, přičemž se ovšem zajistí, aby záležitost neutrpěla zbytečné průtahy (srov. kán. 1577, § 3).

1. Je věcí soudce (pojem čl. 204, 1) formulovat otázky, na které má znalec odpovědět podle svých odborných znalostí. Při tomto určování se soudce opírá o procesní otázku a výpovědi stran. Otázky se pokládají v dekretu, který má procesní charakter, a proto nepotřebuje žádné odůvodnění.
2. Znalci musí být pro jeho posudek dán k dispozici materiál, který může být různý.
 - K posouzení osoby ve vztahu k tělesným nebo duševním nemocem je požadována její spolupráce, kterou soud nemůže vynutit. Soud musí ale podle svých sil usilovat přimět tuto osobu ke spolupráci. K tomu může dojít především tak, že se dotyčnému moudře sdělí smysl církevního řízení, především religiózní význam řízení o neplatnost manželství.
 - K vyhotovení posudku podle stavu akt se znalci přenechají akta záležitosti (*acta causae* čl. 88, § 1). Postačuje vyhotovení, které musí obsahovat vše podstatné pro posouzení. Doporučuje se uvést čísla listů, které budou znalci předloženy

v dekretu, o němž článek hovoří, nebo tyto učinit jinak znatelnými v aktech. Jen tak lze při hodnocení posudku jistě poznat, o co se opírá.

- Předmětem posudku může být také listina, jejíž pravost se zkoumá, nebo předmět, jehož hodnotu je třeba zjistit. Znalec musí mít příležitost prozkoumat objekt posudku.
3. Pro posouzení a předložení posudku nemůže být podle pravidel stanovena lhůta soudním nařízením. Soudce však může požadavku plynulého vedení procesu učinit zadost tím, že se znalec dotáže před jeho pověřením na jeho časové možnosti.

Čl. 208

Otázky v případech neschopnosti

In causis de impotentia iudex a perito quaerat naturam impotentiae atque utrum sit absoluta an relativa, antecedens an subsequens, perpetua an temporanea, et, si sanabilis, quibus mediis.

V záležitostech neschopnosti soulože se musí soudce znalec dotázat na povahu této neschopnosti, zda je absolutní nebo relativní, předchozí nebo následná, trvalá nebo přechodná, jestliže je léčitelná, jakými prostředky.

1. Otázky, které se musí znalci položit v případech neschopnosti, vycházejí z kán. 1084 a příslušné doktríny. Údaje v tomto článku toliko vycházejí tak dalece ze zdůraznění nevléčitelnosti jako právního pojmu, protože je třeba se tázat na otázku případných ozdravných prostředků.
2. Odůvodnění pro pojetí tohoto článku lze odvodit spíše z čl. 209, v němž jsou stanoveny otázky na znalce v případech psychické neschopnosti k manželství: Případy somatické a psychické neschopnosti tak jsou projednány analogicky.

Čl. 209

Otázky v případech kán. 1095

§ 1. In causis incapacitatis, ad mentem can. 1095, iudex a perito quaerere ne omittat an alterutra vel utraque pars peculiari anomalia habituali vel transitoria tempore nuptiarum laboraverit; quaenam fuerit eiusdem gravitas; quando, qua de causa et quibus in adiunctis originem habuerit et sese manifestaverit.

§ 1. V záležitostech neschopnosti podle kán. 1095 nemá soudce opomenout se dotázat znalce na to, zda jedna nebo obě strany trpěly v okamžiku uzavření manželství habituální nebo přechodnou anomálii, jakého byla stupně; kdy a z jakého důvodu a za jakých okolností vznikla a projevila se.

§ 2. Singillatim:

§ 2. Jednotlivě:

1° in causis ob defectum usus rationis, quaerat utrum anomalia graviter tempore celebrationis matrimonii usum rationis perturbaverit; qua intensitate et quibus indiciis sese revelaverit;

1° v záležitostech nedostatečného užívání rozumu se má dotázat, zda anomálie v okamžiku uzavření manželství narušovala užívání rozumu zvláště závažně; s jakou intenzitou a s jakými symptomy se projevila;

2° in causis ob defectum discretionis iudicii, quaerat qualis fuerit anomaliae effectus in facultatem criticam et electivam ad decisiones graves eliciendas, peculiariter ad statum vitae libere eligendum;

2° v záležitostech poruch soudnosti se má dotázat, jak anomálie působila na schopnost kritiky a volby v případech závažných rozhodnutí, obzvláště na svobodnou volbu životního stavu;

3° in causis denique ob incapacitatem assumendi obligationes matrimonii essentielles, quaerat quaenam sit natura et gravitas causae psychicae ob quam pars non tantum gravi difficultate sed etiam impossibilitate laboret ad sustinendas actiones matrimonii obligationibus inhaerentes.

3° konečně v záležitostech neschopnosti převzít podstatné manželské povinnosti se má dotázat, jaké povahy a stupně je psychická příčina, na jejímž základě strana trpí nejen vážnou nesází, nýbrž také nemožností vykonávat to, v čem tkví manželské povinnosti.

§ 3. Peritus in suo voto singulis capitibus in decreto iudicis definitis iuxta propriae artis et scientiae praecepta respondere debet; caveat autem ne limites sui muneris ultragrediens iudicia quae ad iudicem spectant emittat (cf. cann. 1577, § 1; 1574).

§ 3. Znalec musí ve svém posudku odpovědět na všechny jednotlivé body stanovené dekretem soudce podle pravidel vlastních umění a vědě; má ale dbát na to, aby nepřekročil hranice své služby a dělal závěry, které přísluší soudci (srov. kán. 1577, § 1; 1574).

1. Čl. 209 nemá žádný předobraz v CIC a zaostřuje při pověření znalce dvojím způsobem: pozornost hmotného manželského práva ve vztahu ke kán. 1095 (§§ 1 a 2) a dodržování hranic kompetence znalce (§ 3).
2. § 1 zvýrazňuje jako příznaky skutkové podstaty všech případů, zachycených v kán. 1095:

- existenci anomálie u jednoho nebo obou partnerů v okamžiku uzavření manželství, ať habituálního nebo nahodilého druhu;
- jaké váhy (*gravitas*), tedy jakého významu pro psychickou situaci osoby k době uzavření manželství;
- jaké měla anomálie příčiny a kdy vznikla;
- jak a odkdy byla znatelná;

Z vylistování těchto otázek nemůže být vyvozen závěr toho druhu, že popření nějaké anomálie znalcem vylučuje prohlášení neplatnosti manželství. Předběžné rozhodnutí o skutkové podstatě kán. 1095 nemůže a nechce instrukce učinit a také nepředkládá žádný výklad hmotného práva.

3. V § 3 jsou specifikovány otázky pro jednotlivá odstavce kán. 1095, když jsou také zčásti zopakovány:
 - Ke kán. 1095 °1 je třeba se ptát, zda užívání rozumu osoby v době jejího uzavírání manželství bylo těžce zkráceno a jak těžce; mimoto je třeba se ptát jak byla tato anomálie seznatelná.
 - Ke kán. 1095 °2 je třeba se ptát, jaké účinky anomálie na schopnost rozlišování na straně jedné a/nebo na svobodu k rozhodnutí především s ohledem na volbu životního stavu, tedy zda měl odhodlání k manželství.
 - Ke kán. 1095 °3 je třeba se ptát, jakého druhu a váhy byla psychická příčina pro zkoumanou neschopnost plnit podstatné povinnosti manželské; přitom je třeba dbát na to, že se neptá na těžkosti, nýbrž skutečně na neschopnost vykonávat jednání, které vyplývají z podstatných manželských povinností.
4. Když znalec zodpovídá soudcem položené otázky podle své odbornosti, musí se držet v hranicích svého úkolu. Soudce mu tedy musí při kladení otázek objasnit, že jeho úkolem není určit platnost nebo neplatnost manželství – toto určení přísluší výlučně příslušnému soudci (senátu) – nýbrž objasnit domněnku tohoto přezkumu.

5. Zpráva znalce nemůže předjímat rozsudek již proto, protože soudci přísluší posoudit, zda považuje za jisté důkazy, které jsou podkladem posudku, aby odůvodnily jeho morální jistotu ve smyslu čl. 247 § 1.

Čl. 210

Vyhotovení posudku

§ 1. Periti suam quisque relationem a ceteris distinctam conficiant, nisi iudex unam a singulis subscribandam fieri iubeat: quod si fiat, sententiarum discrimina, si qua fuerint, diligenter adnotentur (can. 1578, § 1).

§ 1. Každý znalec vyhotoví svůj znalecký posudek samostatně, pokud soudce nenařídil vyhotovit jeden, který jednotlivci podepíší; jestliže se tak stane, pečlivě se uvedou rozdílné názory, pokud se vyskytnou (kán. 1578, § 1).

§ 2. Periti debent indicare perspicue quibus documentis vel aliis idoneis modis certiores facti sint de personarum vel rerum identitate, qua via ac ratione processerint in explendo munere sibi demandato, quibus potissimum argumentis nitantur et qua certitudine gaudeant conclusiones in relatione propositae (cf. can. 1578, § 2).

§ 2. Znalci jsou povinni zřetelně uvést, ze kterých listin, nebo kterými jinými způsoby zjistili totožnost osob nebo věcí, jako cestou a jakým způsobem postupovali při plnění jim svěřeného úkolu, a o které důvody hlavně opírají a jaké jistotě se těší závěry posudku (srov. kán. 1578, § 2).

1. Jestliže soudce (pojem čl. 155 § 2) ustanovil více znalců, což není v žádném případě zákonně předepsáno, a tito nejsou povoláni k zodpovězení různých, nýbrž stejné otázky, pak je pravidlem oddělený posudek a oddělená zpráva.

Soudce může dát za úkol také jeden společný posudek. V takovém případě musí být výsledky reprodukovány takovým způsobem, aby mohlo být přiřazeno každé votum jednoho každého znalce. Jen tak může být soudce sto objasnit k následným otázkám možné diskrepance. Jen u jednomyslného nálezu není třeba provádět vota jednotlivých znalců odděleně.

2. Instrukce, stejně jako Kodex, již nejedná o vyšších znalcích (*peritiores*, srov. kán. 1803 § 1 CIC/1917). To byli takoví, kteří zaujímalí stanovisko k odlišným poznatkům dosavadních posudků a pokud možno měli dosáhnout vyjasnění věci. Ustanovení takového vyššího znalce není novým právem znemožněno. Je jen věcí soudce rozhodnout, co má znalec posoudit a které otázky má zodpovědět (čl. 207, § 1).

Jestliže soudce ustanoví dalšího znalce, musí ve svém dekretu podle čl. 207, § 1 rozhodnout, zda má věc posoudit při znalosti již předloženého posudku, nebo bez této znalosti.

3. Posudek sám musí podat zprávu

- o kritériích a prostředích identifikace objektu posuzování. Tento předpis brání machinacím, které se pokoušejí manipulovat se zkoumaným objektem (např. dopisy);
- o způsobu postupu;
- o metodě zkoumání; pokud připadá v úvahu více metod, udání zvolené (u přírodovědných zkoumání nebo u zkoumání v oboru psychiatrie nebo psychologie);
- o hlavních důvodech odpovědi na otázky znaleckého úkolu;

- o míře jistoty, kterou znalec získal.

Tyto zprávy jsou požadovány, protože soudce musí mít možnost posudek projít nebo přezkoumat.

4. Forma posudku není více popsána. Zpravidla se podává písemně. Pokud má znalec podat soudu zprávu ústně, je třeba jeho projev protokolovat jako svědeckou výpověď.

Čl. 211

Doplňující údaje

Peritus accersiri potest a iudice ut suas conclusiones recognoscat et explanationes, quae ulterius necessariae videantur, suppeditet (cf. can. 1578, § 3). Soudce může předvolat znalce, aby své závěry potvrdil a podal vysvětlení, která se ještě zdají nutná (srov. kán. 1578, § 3).

Pokud je to třeba, může soudce i po podání posudku směřovat na znalce otázky. Slovem „*accersire*“ je konečně míněno předvolání k ústnímu vysvětlení, i tak je přípustná také následná písemná otázka (čl. 212 bod 2).

Čl. 212

Hodnocení posudku

§ 1. Iudex non peritorum tantum conclusiones, etsi concordēs, sed cetera quoque causae adiuncta attente perpendat (can. 1579, § 1). § 1. Soudce zváží nejen závěry znalců, i když shodné, ale také okolnosti případu (kán. 1579, § 1).

§ 2. Cum reddit rationes decidendi, exprimere debet quibus motus argumentis peritorum conclusiones aut admiserit aut reiecerit (can. 1579, § 2). § 2. V odůvodnění rozhodnutí musí vyjádřit, které důvody ho přiměly k přijetí nebo odmítnutí závěrů znalců (kán. 1579, § 2).

1. Ve vztahu mezi soudcem a znalcem platí zásada: *Iudex est iudex peritorum*. Znalec nenastupuje na místo soudce a nerozhoduje proces. Má jen podat odpověď na otázku, kterou nemůže soudce ze své kompetence zodpovědět, která je však potřebná k soudnímu rozhodnutí. Znalec musí svůj posudek podat tak, aby soudce mohl provést právní subsumpci na obsažená, vysledovaná skutková zjištění.
2. Zpráva posudku tedy nesmí vyznít v případě psychicky podmíněné neschopnosti k manželství tak, že manželství je neplatné, nýbrž že osoba nebyla určitým způsobem a v určité míře schopná k zodpovědnému rozhodnutí o manželství nebo k vedení manželství. Je zřejmé, že špatné odpovědi znalce nesmějí být vyprovokovány špatnými otázkami soudce (čl. 209 § 3).
3. Pojmem *iudex* zde není míněna osoba definovaná v čl. 155 § 2, která vede dokazování, nýbrž příslušný soudce, v manželském procesu tedy zpravidla senát.
4. Soudce nemusí uposlechnout posudek, není-li přesvědčivý, ani v případě shody více posudků. Ovšem soudci nemůže být prominuto úsilí, probrat se znalcem jeho posudek. Je to konečně soudce, jehož úkolem je objasnit stav věci. Jestliže se mu zdá posudek nepřesvědčivý, musí klást další otázky (čl. 211) až získá jasno. Nemůže se odvolat na to, že mu nebyl posudek dostatečně jasný, a proto nemohl získat dostatečnou morální jistotu požadovanou podle čl. 247.
5. Soudce rozhodne jinak, než dává posudek na srozuměnou, jestliže znalec *lege artis* vyšetřil a objasnil fakta, která soud následně neshledal dostatečně procesně

prokázány. Rozhodnutí o tom, zda je prokázán posouzený stav věci, nepřísluší znalci, nýbrž soudu. Obzvláště ve sborovém soudu nemůže soudce, který vede dokazování, předjímat rozhodnutí senátu, musí však přesto zadat znalecký úkol pokud je to třeba. Ten pak stojí na (znalci určitým způsobem sdělené) premise, že je podaný stav věci správný.

6. Ovšem otázka na znalce může znít také k verifikování stavu věci předloženého k posouzení. Je myslitelné i znalecké přezkoumání psychických příčin vadného chování v manželství, podle výpovědí stran a svědků. Zde mu též může být položena otázka, zda vylíčené způsoby jednání odpovídají nějaké symptomatice, která je známá v oboru psychologie a psychiatrie, a zda jsou do té míry také skutečně věrohodné.
7. Posudky jsou jako důkazní prostředky podřízeny mezi jinými elementy důkazním výsledkům. Nejsou důkazem ostatních skutečností, na nichž se posudek zakládá a které již nelze nijak jinak prokázat.
8. Každý posudek, který nemá zřejmé vady nebo který nebyl vyhotoven nekompetentní osobou, si zaslouhuje respekt, jako by byl korektní, což je projeveno (vyvratitelným) přijetím. Pokud soudce v rozsudku neposlechne posudek, i přes následné otázky a skutečné úsilí věc se znalcem objasnit, musí tedy odůvodnit, proč tak nečiní.
9. § 2 požaduje také odůvodnění, proč nebyl posudek uposlechnut. Soudce se tedy v rozsudku nemůže jednoduše odvolat na posudek a postavit jeho závěry na místo vlastního odůvodnění rozsudku. Tím je předcházeno zneužití, že soudce nechá vstoupit znalce na své místo. Z rozsudku se musí dát poznat, že soudce splnil svoji úlohu přezkoumat posudek.
10. V obou případech se může odůvodnění odvolat na odbornost znalce a na použitou metodu. Odůvodnění převzetí závěrů obsahově věcných důvodů by naproti tomu znamenalo, že si soudce připisuje tytéž kompetence jako má znalec.

Čl. 213

Soukromý znalec

§ 1. Partes possunt peritos privatos, a iudice probandos, designare (can. 1581, § 1).

§ 1. Strany mohou určit soukromé znalce, kteří potřebují schvální soudcem (kán. 1581, § 1).

§ 2. Hi, si iudex admittat, possunt acta causae, quatenus opus sit, inspicere et peritiae executioni interesse; semper autem possunt suam relationem exhibere (cf. can. 1581, § 2).

§ 2. Připustí-li to soudce, mohou nahlédnout do akt záležitosti, být přítomni provedení znaleckého šetření, pokud je třeba; vždy však mohou podat svůj posudek (srov. kán. 1581, § 2).

1. Soukromí znalci jsou tak říkajíc neprávní advokáti. Mají úkol podle zadání strany být pro ni činní a argumentovat pro ni před soudem.
2. Soukromý znalec potřebuje schválení soudcem, které se zde označuje jako „*probatio*“. Bez takového *probatio* nemají práva jmenovaná v § 2.
3. Přípuštění soukromí znalci mají právo nahlédnout do akt (čl. 88), tak jak je to potřeba. Aby jejich činnost byla smysluplná a nápomocná soudci k nalezení pravdy, musí mít možnost vidět ten stejný spisový materiál jako znalec ustanovený soudem.

Soukromí znalci nesmějí podle náhledu reformní komise nahlížet do posudku úředního znalce. Čl. 213 to také neumožňuje, protože posudky se ve stádiu povolání nebo připuštění znalce ještě nepočítají mezi akta záležitosti.

Pokud jsou soukromí znalci připuštěni později, musí soudce při své *probatio* rozhodnout, do které části spisového materiálu mohou nahlížet.

4. Soukromí znalci mohou být přítom, když je soudem nařízené posuzování prováděno. Smysl této úpravy není zřejmý. Posuzování samo sotva bude probíhat tak, aby se jej mohly zúčastnit jiné osoby. Ve starém právu bylo spíše pomýšleno na obšírně pojednávané expertízy písma. Co tanulo na mysli konzultorům reformní komise CIC, není na jejich zprávách znatelné.
5. Soukromí znalci jsou svobodní v možnosti předložit soudu jejich vlastní stanoviska k důkazní otázce. Pravidla hodnocení takových soukromých posudků Kodex neobsahuje. Soudce je bude přezkoumávat z podobných pohledů, jako posudky úředních znalců, přítom bude zohledňovat možnost stranickosti ve prospěch zadavatele.

5. De praesumptionibus

5. Právní domněnky

Čl. 214

Praesumptio est rei incertae probabilis coniectura; eaque alia est iuris, quae ab ipsa lege statuitur; alia hominis, quae a iudice conicitur (can. 1584).

Domněnka je odůvodněný dohad o neisté věci; je domněnka právní, která je stanovena zákonem, a domněnka soudcovská, kterou vytvoří soudce (kán. 1584).

1. Kapitola o domněnkách doznala jen přítěžující změny, a to výmaz kán. 1825, § 2 CIC/1917, který obsahoval pojmy *praesumptio iuris simpliciter* a *praesumptio iuris de iure*. Toto rozlišování dvou druhů zákonných domněnek nebylo převzato do nového práva. Jeho význam spočíval v tom, že u takzvaných nadnesených domněnek, to bylo *praesumptio iuris de iure*, nemohlo být popíráno logické spojení mezi faktem a významem jako bezdůvodné, nýbrž jen mohl nastoupit jen důkaz proti tvrzenému faktu. Naproti tomu u jednoduché domněnky mohla být prokázána také bezdůvodnost spojení. *Praesumptio iuris de iure* směřovala k fikci.
2. Ačkoliv čl. 214 – čl. 216 jsou ve stati o důkazech, není domněnka důkazním prostředkem. Nepřináší totiž žádný poznatek o skutkovém stavu v procesu, nýbrž představuje logický konečný obraz, s nímž je ukazován skutkový stav s ohledem na proces. Domněnky jsou na tomto místě možná proto, protože soudci slouží k tomu, aby uzavřel hodnocení důkazních výsledků a dospěl k rozhodnutí.
3. Účelem domněnky je vyložit určitý stanovený skutkový stav ve vztahu k procesní otázce. Přítom učiněný závěr (*coniectura*) musí být *probabilis*, což může znamenat „hodné správnosti, oprávněné“ nebo „uvěřitelné, pravděpodobné“ (Koestler). Slovně blízké „*probare*“ (zkoušet, shledat způsobilým, uznat, dokázat) odkazuje na funkci domněnky v rámci hodnocení důkazních výsledků.

Struktura domněnky je ozřejměna příkladem z civilního práva: Při dopravní nehodě, při které jedno vozidlo narazilo do druhého, musí být kvůli ručení rozhodnuta otázka viny. Aby se vyšlo přezkumu, zda má vinu ten vpředu, protože najednou zabrzdil, nebo ten vzadu, protože nebyl dostatečně pozorný, staví jurisprudence domněnku, že vinu za najetí na vozidlo ze zadu nese ten vzadu.

Stanovený skutkový stav je nehoda; zkušenostní věta odvozená z právní povinnosti, jezdit tak, aby se mohlo zabrzdit před každou náhle se objevivší překážkou, spočívá v tom, že náraz je známkou nedostatku bezpečného odstupu a tím i provinění zadního jezdce. Domněnka zavinění je vyvratitelná např. když zadní jezdec prokáže, že jedoucí vpředu náhlým zařazením vozidla do jeho jízdního pruhu znemožnil zachování odstupu.

Mörsdorf (Lehrbuch¹¹ III 159) píše o „důkazu indicie“, který spočívá „v tom, že si soudce ze zjištěného skutkového stavu, který je ve vnitřní souvislosti se sporným skutkovým stavem, utvoří skrze výslednou myšlenku a využití obecných zkušenostních vět úsudek o sporném skutkovém stavu.“ *Res certa* označuje Mörsdorf jako indicii, výsledek úsudku jako *praesumptio ab homine*, jako soudcovskou domněnku.

4. Čl. 214 rozlišuje dva druhy domněnek. U zákonné domněnky (*praesumptio a iure*) je předem dán závěr o skutečnosti s významem ze zákona: Prohlášení vůle k manželství, které je zvnějšku v pořádku, je považováno za souhlasné s vnitřní vůlí (→ kán. 1101, § 1) a takto uzavřené manželství za platné (→ kán. 1060).
5. Soudcovské domněnce (*praesumptio ab homine*) je rozuměno jako takové, u které nikoliv zákon, nýbrž soudce předejme z fakt *probabilis coniectura*, kterou vztáhne k přesvědčivému závěru.

Této soudcovské domněnce není třeba rozumět jako takové, která bude stále aplikována, která má „charakter obyčejového práva a tím sílu jednoduché právní domněnky“ (Mörsdorf, Lehrbuch¹¹ III 160). Spíše je tato konečná figura předvídána, aby soudce mohl v jednotlivém případě učinit závěry z dokázaných fakt při respektování myšlenkových zákonitostí a lidské životní zkušenosti, jejichž výsledek zhodnotí jako důkaz skutkového stavu pro rozhodnutí o žalobě.

Soudce ale nesmí sahat po domněnkách lehkovážně (→ čl. 216, § 1).

Čl. 215

Účinek osvobození od důkazního břemene

Qui habet pro se iuris praesumptionem, liberatur ab onere probandi, quod recidit in alteram partem (cf. can. 1585). Ten v jehož prospěch je právní domněnka, je zbaven povinnosti dokazovat; tato povinnost přechází na druhou stranu (srov. kán. 1585)

1. Zákonné domněnky ve prospěch tvrzení jedné strany tuto osvobozují od důkazního břemene. V zákonné domněnce spočívá rozhodnutí zákonodárce, že nemusí být dokazován skutkový stav, nýbrž při výskytu premis, na které domněnka navazuje, je přijímán jako daný. Tato úprava je položena do čl. 156, § 2.

Tatáž zásada platí pro návrh žalující strany stejně jako pro obhajobu nežalující strany, která tak jako tak nemusí dokazovat bezdůvodnost návrhu a potud v domněnce nachází pomoc obhajoby pro svoji již ze zákona silnou pozici. Toto se projevuje v čl. 247, § 5.

2. Důkazní břemeno odpadá, pokud je domněnka pro tvrzení strany jen natolik pro protistranu, že tato má zájem na otřesení pozice druhé strany.
3. Chybí úprava paralelní k čl. 215 pro soudcovskou domněnku. To odpovídá skutečnosti, že oblast použití *praesumptio ab homine* není přehledná, že také nikoli každá soudcovská domněnka musí vést k obratu důkazního břemene. Soudce bude sahat k domněnce nepředvídané zákonem většinou teprve při vynesení

rozsudku, takže jeho závěr vede v odvolacím řízení popřípadě k tomu, že se tím zkrácená strana pokusí vydat cestou protidůkazu.

Čl. 216

Žádné bezdůvodné domněnky

§ 1. Praesumptiones, quae non statuuntur a iure, iudex ne coniciat, nisi ex facto certo et determinato, quod cum eo, de quo controversia est, directe cohaereat (can. 1586).

§ 1. Domněnky, které nejsou stanoveny právem, soudce nevytvoří, leda z jisté a určité skutečnosti, která přímo souvisí se záležitostí, která je předmětem sporu (kán. 1586).

§ 2. Pariter praesumptiones ipse ne coniciat quae discrepent ab iis in iurisprudentia Rotae Romanae elaboratis.

§ 2. Rovněž nevytvoří takové domněnky, které se neshodují s těmi, které byly vypracovány jurisprudencí Římské roty.

1. U soudcovské domněnky je v konkrétním případě předpokládáno to, k čemu zpravidla dochází, ačkoliv (a protože) se neví, zda to, co se děje normálně, je také tento případ. Není proto místo pro domněnky, jestliže jsou závěry pádné. Domněnka vychází z toho, že se něco pravděpodobně stalo tak, jak je předpokládáno. Tato principiální nejistota činí domněnku nebezpečným nástrojem. Proto čl. 216, § 1 vyžaduje určité podklady, bez kterých je zakázáno postavení soudcovské domněnky („*iudex ne coniciat*“).
2. Nepostradatelným podkladem soudcovské domněnky je, že je jistě zjištěna skutečnost, ze které má být něco vyvozováno. Má-li třeba být z upevnění manžela u jeho předmanželské milenky vyrozuměno, že odmítal povinnost věrnosti, tak musí být nejdříve dokázáno, že udržoval vztah se svojí milenkou i přes uzavření manželství. Přerušil-li jej kvůli svatbě a později znovu navázal, což nebylo předem plánováno, potom pro domněnku chybí báze skutečnosti. Každá nikoliv zákonná domněnka, kterou chce soudce použít při vynesení rozsudku, musí tedy nejdříve jednoznačně udat, jak je rozuměno skutečnosti, ze které má být něco vyvozeno (*factum determinantum*). Dále musí být tato skutečnost zjištěna v procesním smyslu (*factum certum*).
3. Skutečnost musí být v bezprostřední souvislosti se spornou věcí. Nesmí být tedy vyvozeno z důkazu, že je muž ve své živnosti podvodník, že u uzavírání manželství simuloval. Jeho obchodní praktiky nesouvisejí bezprostředně s vůlí k manželství.
4. Nejkritičtější prvek soudcovské domněnky je zkušenostní věta, o níž se závěr opírá. Principem domněnky je, že ze zjištěné skutečnosti lze odvodit něco na způsob, že někdo, kdo se na odpovídajícím poli vyzná, může se závěrem souhlasit. Závěr musí stačit požadavkům logiky a být *probabilis* (→ čl. 214, bod 3). Čím užší je logická vazba mezi předpokladem a závěrem, tím méně je možností, že to mohlo být také jinak, a tím obhajitelnější je použití domněnky.
5. § 2 zakazuje stavět domněnky, které jdou proti domněnkám uznaným v rozhodovací činnosti Římské Roty, tedy ze stejných skutečností vyvodit jiný závěr, než jaký dělává Rota.

Ze zákazu není třeba vyvodit, že jsou všechny běžné domněnky v rozhodovací činnosti Roty korektní, neboť v mnoha případech se nejedná o použití zkušenostních vět, nýbrž o právní subsumpci. O právních hodnoceních – např.: Úmysl nehájit manželskou věrnost, je výhrada vůle k plnění – čl. 216, § 2 nepojednává, nýbrž o závěrech o skutečnostech jak jsou zmíněny v bodě 2.